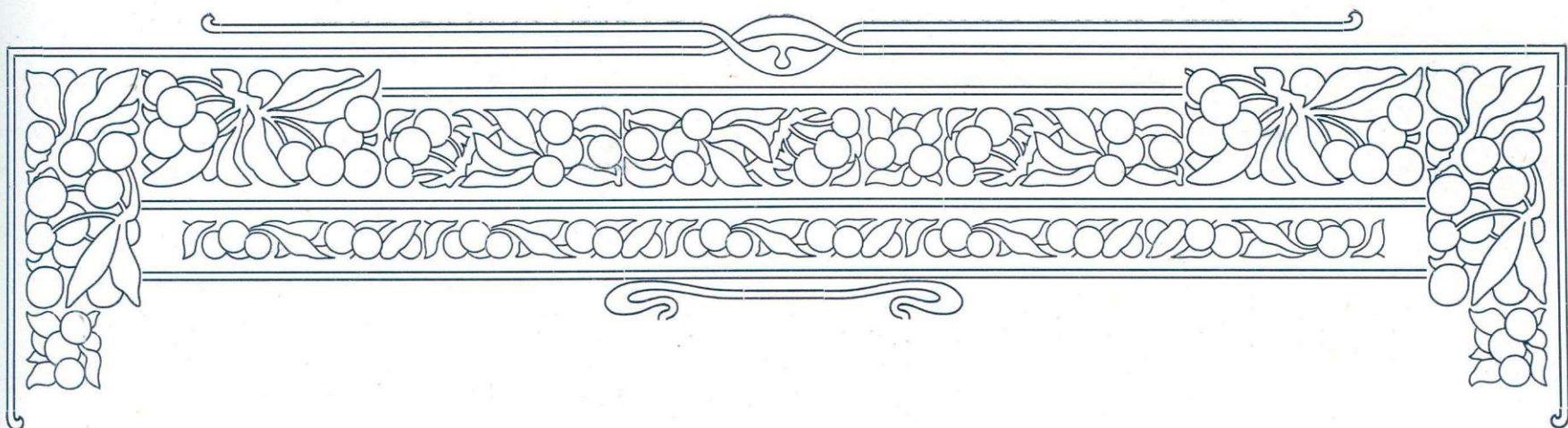

Pod svobodnim solncem.

Povest davnih dedov. — Spisal Fr. S. Finžgar.

Druga knjiga.

(Dalje.)

IX.

Pod šotorom, ki je bil zunaj pokrit s kocinastimi kožami, znotraj pa podvlečen z azijsko tkanino, je ležal na dragi preprogi Tunjuš. Pri vhodu v šotor je klečal Balambak.

Kadar je odprl hunski glavar oči, vselej se mu je priklonil stari svetovavec do tal. Toda Tunjuš je zaklopil oči, in Balambak je čakal pokorno trenotka, da mu pove glavar, čemu ga je klical.

Ko je pa Tunjuš že devetič odprl oči, je privzdignil glavo, pogledal v sklonjenega Balambaka in izpregovoril:

„Ti si prepričan, da je oni starec, ki se je zvalil strahu s konja, ko me je ugledal pri hrastovem gozdiču — tisti godec, tisti Sloven?“

„Naj oslepim, da ne vidim nikdar več tvojega kraljevskega obličja, če se motim.“

„Torej Iztok, sin Svarunov, in ta godec sta nam ukradla konja, ko smo nočevali ob Tunzušu?“

„Iztok Svarunič — in godec Radovan.“

„In nam izmaličila napad na Epafrodita?“

„Tako mi slave Atilove — onadva.“

Tunjuš je zopet zaklopil oči in dolgo molčal.

„Ali so se vrnili odposlanci?“

„Niso se.“

„Danes morajo priti!“

„Pridejo. Čolni jih čakajo na bregu.“

„Privedi jih takoj k meni, da poročajo o Svarunovem gradišču.“

Balambak je priklonil čelo do tal v znamenje, da se zgodi po gospodovi besedi. Toda čelo je obtičalo na tleh v ponižni prošnji.

„Balambak, kaj bi govoril? Odpri usta!“

„Tvoja ponižna dekla, kraljica rodu našega, solnce krasote, cvetoča Alanka, hrepeni po tebi. V

solzah se topi njeno srce, ker je žalostno lice njenega gospoda.“

Tunjuš je položil glavo na beli hermelin in z drobnimi očmi motril zlati akantov list na stropu šotora.

„Naj se razjoka ob meni!“

„Kakor morje je tvoja dobrotljivost.“

Stari Hun je odšel po Tunjuševo najmlajšo ženo, prekrasno Alanko.

Kmalu se je raztočil pod šotorom omamni vonj, ki je puhtel iz obleke kraljice Hunov. Tunjuš se ni ozrl, ni okrenil glave. Iztegnil je malomarno lopatasto roko po ležišču. Alanka jo je prijela in posula s poljubi hrepenečih ustnic. Sedla je k njemu, položila mu drobno, mehko roko na vroče čelo in šepetala:

„Kdo je otroval življenje mojemu orlu? — Kdo je kanil v sladko kupo kapljo grenkosti?“

Tunjuš ni dvignil trepalnic. Krog širokih ustnic mu je igrala slast, s katero si je pasel dušo ob trpljenju Alanke. In ona je videla te vtripljaje, ki so se ji nemo krohotali in jo pehali s prestola kraljice — v robstvo umazane dekle, iz naročja kraljevega v objem divjemu molojcu. Kri ji je kipela, temna, kakor baržun mehka lica so se razpalila, grudi so se vzvalovile. Ni se mogla obvladati v groznem ljubosumju. Pritisnila je k njegovemu svoje vroče lice in v solzah govorila prokletstvo:

„Naj oslepijo tiste oči, ki so nastrelile s pogledi strup v srce mojega orla! Naj iztečejo, kakor gnojni mehurji, obadi naj zaležejo črve v ono lice, ki je ovražilo srce mojemu gospodu...“

Huna je zamamil vonj — skrčil je iztegnjeno roko in jo ovil Alanki krog vrata. — Dvignil je trepalnice, temne iskre njegovih oči so se zagreble v noč Alankinega pogleda.

Toda le za trenotek. V teh očeh ni bilo jasnega neba kakor v očeh Ljubinice. Črti so spali za temi dolgimi vejicami. Roka, ki je bila objela Alanko, se je skrčila. Bolesten krik se je razlegel v šotoru. — Tunjuš je pahnil ženo od sebe in grčal:

„Vun, vun! Proč, sovražim te . . .“

Zagrnilo so se zavese za plakajočo. Hun se je prevalil na ležišču in zakopal obraz v hermelin. Dolgi prsti so grebli po krznu in trgali kosme iz njega. Hropeč se je stresal v divjem koprnenju, glavo so mu posule potne kaplje, za nohti je čutil bolečino in grgal je polizrečene besede:

„Ona — samo ona — Ljubinica — sicer — umrjem . . .“

„Poslanci!“ se je oglasil Balambak.

Tunjuš je buhnil kvišku. S krvjo podplute oči je vprl v starca.

„Kako?“ je iztisnil iz širokih prs.

„Gradišče prazno. Vse odšlo na vojno. Devojke pulijo lan.“

„Osedlajte petnajst najhitrejših konj! Predrožite jih preko Donave!“

Balambak se je priklonil z žalostjo na licu. Za šotorom je zaplakala Alanka.

Tunjuš je iztegnil roko po meču. Črni prsti so se oklenili jermena kakor kremplji roparice. Ko je zaslišal plač Alanke, je zakričal, da se je razleglo iz šotora:

„Moja bo — Ljubinica!“

X.

Vojna med Anti in Sloveni je bila uprav ob prihodu Iztokovem razbesnela do vrhunca. Mirovala ni več niti zadruga krog Svarunovega gradišča. Če so bili doslej boji le divji pretepi razbrzdanih pastirjev, spopadki posameznih družin, so se družile poslej velike tolpe, izbirale si velmože za vojvode in udarjale na posestva Slovenov, izzivale, zapeljevale in prigovarjale sužnje krščenike, da so utekli gospodarjem in upajoč prostost se priklopili napadajočim Antom. Vsi brzi seli, katere je razposlal Iztok v dežele, so se vračali z enakimi neveselimi poročili. Nihče jih ni poslušal, ko so govorili o miru. Anti so očitali Slovenom, da si prilaščajo predprave in nadoblast, Sloveni so kričali Antom, da so podkupljeni strahopetci, hlapci Bizanca, ker rajši pikajo samega sebe, svoj rod, kakor škorpioni, namesto da bi udarili složni z njimi preko Donave in osvetili poraze, ter privojevali ugrabljeno zemljo.

Iztok je spoznal, da rodi Tunjuševo podpihovanje bogate sadove. Ena sama beseda: „Svarun hoče vladati“ — pri Antih, „Volk vam bode knez“ — pri Slovenih je zadostovala, da se je razpalil

ogenj divjega sovraštva pri svobodoljubnih Antih in Slovenih. Demokratično ljudstvo se je zgrozilo ob sami misli, da bi utegnil ta ali oni velmož zahrepeneti po samovladi. Trpeli so rajši lakoto, bili se posamič med seboj in izgubljali boje s sovražniki, kakor pa da bi dovolili vzcveteti samo slutnji, ki bi žugala njihovi svobodi in popolni neodvisnosti.

Iztok je poznal svoj rod, svojo kri. Kljub temu ni obupal. Vsa žalostna poročila ga niso potrla. Slovenom, ki jih je bil privel seboj iz Bizanca, je velel uriti najboljše mladce v orožju. Opeli so si oklepe, jezdili na konjih v težki opravi, sukali meče, poslušali vzklike vodnikov.

Toda Anti niso dali Slovenom oddiha. V gradišče je došlo nekaj dni po Iztokovi vrnitvi poročilo, da sta Volk in Viljenec zbrala veliko vojsko in jo ženeta izza Črnega morja — da navalita na ozemlje Slovenov.

Vse je zgrabilo za orožje. Velmožje in starešine so izročili sužnjem bojne sekire, govedo in drobnico so čuvala pastirice, v domovih so ostale žene in otroci — vse se je zganilo in šlo proti vzhodu, proti Antom. Pridružil se jim je Iztok z močno četo konjenikov, ki so bili oboroženi z oklepi, škiti, meči in sulicami. Izurjene vojake, kateri so bili pobegniti z njim iz Bizanca, je porazdelil kot voditelje posameznih oddelkov. Vsa druga vojska je hodila peš, v neredu, kakor tolpa. Iztokova konjenica je jezdila za njimi.

Štiri dni se je vodila vojska po ravnini, hodila skozi hrastove gozde, prebredla vode — in dospela blizu vboda slovenskega ozemlja. Zadelo so že ob prve gruče razdivjanih Antov. Vneli so se kratki boji, v katere ni nikdar posegel Iztok s svojo konjenico. Vsak trenotek so zagnali Sloveni krik, ko so zapazili oddelek Antov. Odrte se je curek mladcev od telesa vojske, zadrtil se z divjim krikom proti nasprotniku. Zasičalo je nekaj strelc, par sekir je zablestelo v solncu — nato so se spopadli z nožmi, davili in klali, premetavali se po tleh z groznim krikom. Vsa ostala vojska je pa z navdušenimi klici ščuvala borilce, zabavljala Antom in žugala z dvignjenim orožjem. Po kratki borbi so vselej Anti zbežali, na bojišču je pa ostalo nekaj ranjencev, katere so Sloveni zarobili.

Potoma so se pridružili vojski Sloveni iz vseh zadrug. Od juga so prihajali prebivalci od Mursijskega močvirja, od severa so se zgrinjali močni oddelki izza Karpatov. Iztokove oči so se radostno pasle med temi krepkimi vojniki. Hkrati ga je trla žalost, ko je videl divji nered, krik in pehanje, prepire in spopadke v lastnih vrstah. Da bi to ljudstvo že enkrat spoznalo, kaj mu je v prid!

„Kaka moč!“ je pomislil. „Kako navdušenje za svobodo — pa si sami devajo verige na roke, ker niso edini!“

Hrepenel je po Antih in se odločil, da gre sam do Volka in Viljenca in da jih pregovori na mir in edinost. Premišljal je, kako jim naslika podli Bizanc, kako jim vzbudi slò po rodovitni zemlji onstran Donave. Lice mu je gorelo, ko je v domišljiji že gledal, kako se objemajo Anti in Sloveni ter se zaklinjajo bogovom, da se ne svadijo več med seboj — bratje zoper brate — ampak da gredó maščevat očete na bizantinsko ozemlje. S sklonjeno glavo je jezdil, krog ustnic nasmeh, v očeh ogenj vojne, desnico na ročniku težkega meča.

Nenadoma ga predrami divji bojni krik. Prvi oddelki vojske so stopili iz gozda na plano. Pred seboj so zagledali na robu dolge loze ognje Antov. Vojska Slovenov se je ustavila. Divji krik na boj je segal od konca do konca po vojniki in se valil pod nebo kakor tuleči vihar. Dosegel je tabor Antov, ki so se odzvali še z večjim krikom, kakor tulenje razdraženih zveri v puštinji. Najdrznejši so bežali preko ravnine proti Antom in prožili strelice v visokih lokih proti taboru Antov. Tudi odtam so jim hiteli posamezniki nasproti, vihteč kopja in metajoč sekire, da so trepetale v bliskovitih krogih pod solncem. Jedro vojske je pa obtičalo v gozdu. Tudi krdela Antov se niso ganila.

Slovenski starešine so se takoj zbrali v posvet. Bojan in Velegost sta povabila v zbor tudi Iztoka, dasi ni bil starešina. Bil je pa slaven vojniki in kot tak je smel sedeti z velmožmi v bojnem svetu.

Velegost, najstarejši, povzame besedo:

„Možje častiti, rodu Slovenov slavne korenine! Plugi ležé zapuščeni sredi polja, ovce se klatijo brez varihov, naše žene so žalostne zvečer, ker nimajo nikogar, da bi mu ponudile večerjo. Vojna divja. Vojna? S kom? Kaj ni padel Hilbudij? Iztoče, ali si meril tako slabo? Ali je tvoja tetiva šibka kakor nitka triletnega dečka, ki ustrelil — pa ne pade vrabec s slemena? — Ali se je probudil oholi Upravda in nagnal proti nam nove Hilbudije? . . . Možje, čemu molčite? Pokaj mi odgovarjajo jezne gube na vaših čelih? — Vojna je, da, žalostna vojna — ne z Bizancem, vojna je — z brati . . .“

„Morana, Morana!“ so mrmrali velmožje in gugali glave na desno in zamajevali na levo.

„Tamkaj se kadijo ognji, ob njih so nasajena kopja, da odpró bratom Antom rane in pognojé lastno zemljo z domačo krvjo. Sramota! Kam se nagne Perun? Naš bog je in njihov bog. Mi darujemo, Anti darujejo. Kam se nagne Perun? Bogovi se morajo razjokati in razjeziti nad takim rodом . . .“

„Perun je z nami! Anti so začeli vojno!“

„Sramota!“

„Udarimo! Kaznujmo!“

V zboru je vršalo, velmožje so stresali rdečkasto maziljene lase, ustnice so se širile, beli zobje so se svetlikali izza volnenih brad, hrepeneč po boju, po krvi.

Velegost je dvignil roko in prosil:

„Mir, možje čestiti! Govoril sem, govorite vi!“

Oglasil se je Bojan.

„Poznate, velmožje, našega starosta Svaruna? Kdo mu more očitati žalbesedo?“

„Nihče! Slava Svarunu!“

„Ali ni ta jokali iz suhili, starih oči solze, ko je zvedel o vojni? Ali naju ni poslal z Velegostom do Volka in Viljenca, da darujemo bogovom dar sprave? Šla sva. Ponižal se je starosta Velegost, da me je bilo sram. Jezik sem ugriznil do krvi. Sicer bi bil zarohnel in pljunil na Volka. Toda udarjen je s slepoto. Vrnila sva se v gradišče, in Svarun je jokali še grenkejšje solze.“

„Smrt Volku! Kožo mu snamemo z živega telesa!“

„Ni več naš brat — zato zasluži, da ga obiše Morana!“

„Zapeljan!“ vzklikne Iztok.

„Velmožje, čuli ste glas slavnega Svaruniča — Iztoka. Pomnite, da je pred leti on — kot mladeč — s svetom in strelico zmagal Hilbudija, ker so z njim bogovi.“

„Bogovi so z Iztokom!“ je šlo od ust do ust.

„Bogovi so bili z njim v Bizancu. Šel je in ukradel sovražniku vojno znanost, ukradel mu je modrost — in se vrnil. Bil je v ječi, v verige vkovan. Bogovi so navdahnili krščenika — in on je otel Slovena. Velmožje, ali ga niso oteli zato in ga poslali k nam, da otme čast rodu in kaznuje upornike?“

„Zato, zato! Slava Svetovitu! Perunu obetov!“

„Naj govori Iztok!“

„Naj govori, naj govori!“

Vsi velmožje in starešine so se ozrli na močnega junaka, ki je stopil v blesteči opravi bizantinskega konjeniškega poveljnika v sredo. Vojniki, ki so izven kroga prisluškali vojnemu posvetovanju, so se približali. Vzklik veselja in občudovanja — nato napeto čakanje.

Iztok je snel zlati šlem, stresel dolge pramene kodrastih las in prijel z levico za ročnik.

„Čestiti starešine, veleugledni velmožje!“

Zvonek glas, kakor poveljnika, nenavadni naslov — je prešinil zborovavce in vojnike. Razprli so na široko oči in usta so jim rahlo zinila.

„Naj govorim, ste rekli! Torej govorim. Nisem starešina, nisem velmož, sem pa vojniki, ki ni zastoj

šel krast v Bizanc. Nisem se vrnil praznih rok in ne prazne glave. Vse pa darujem svojemu rodu — na ognjišče očetov, na žrtvenik bogovom — zato in edino zato, da sije svobodno solnce povsod, koder hodi noga našega rodu. Toda pomislite — modrosti ni štedil za vaše glave Svetovit — pomislite: Ali zasije svobodno solnce, če davi za golt brata brat, sovražnik ju pa pretepa po nagih plečih? Ali se nam rodi svoboda, če nažanješ v kopice, pa pride sosed in se pravda s teboj za sentjav klas, sovražnik pa pobere polne snope in se smeja? Ali je to svoboda, če nastaviš uho hujškaču in zato obrneš ost svojega kopja v lastno kri? Ali je svoboda, če nabrusiš sekuro in nastaviš na glavo sosedu, namesto da bi z njo klal prnje Bizantincem? Ali je svoboda, če se klatijo naše črede brez pastirjev — volkovi večerjajo, mi pa stradamo? Velmožje, ki nosite modrost v glavi in ljubezen do rodu v srcih, ali je to svoboda? Odgovorite!“

„Sramota! Pogibel rodu! Sužnost!“

Grmelo je v navdušenih izbruhih, vojniki so vzkrikali, da je šlo do zadnje vrste po prostranem gozdu.

Iztok je izdrl težki meč. Rezilo je zablisnilo v solncu.

„Možje, pogledajte meč! Sovražnik ga je nosil, v našo kri ga je pomakal, privojeval sem ga v Černi. Ali naj ga vodi sedaj roka Slovena — zoper Anta? Ali naj ga oskrunim z lastno krvjo, kakor ga je skrunil Bizantinec, ničemurnik? Možje, nikdar!“

Med starešinami je zavladal molk. Nekateri so celo zamrmrali. Jeza na Ante se je bila ukoreninila, želeli so boja.

„Vi molčite? Celo mrmrate? Ali niso Anti naši bratje?“

„Niso, ker so dvignili kopja zoper Slovene!“

„Ali pa veste, zakaj so segli po sulicah?“

„Volk in Viljenec ščuvata! Narod je razbunjen. Storil nam je krivico!“

„Kdo je pa naščuval Volka, kdo nadražil Viljenca?“

„Zopet molčite! — Odgovarjam: Bizanc jih je nahrulil, tisti Bizanc, ki se trese pred Sloveni, ki nima vojakov, da bi se pomerili z nami, tisti gnili Bizanc, ki se redi od domačih preprirov med narodi. In hlapec Bizancev — to-le moje uho ga je slišalo — ščuvar Slovenov in Antov — je hinavec — Tunjuš! . . .“

„Tunjuš? Tunjuš?“ so zavzeto ponavljali možje.

„Da, Tunjuš! Kdo je zasejal razdor, ko smo porazili Hilbudijev ostrog in nam je bila pot odprta preko Hema? Kdo? — Tunjuš! — Kdo se je plazil pred Upravdo po kolenih in se hvalil, da je posvadil Ante in Slovene zato, da je carstvo varno

na severu? Kdo? — Tunjuš! — Kdo je bil pri mojem očetu Svarunu in je ščuval v boj zoper Ante? Kdo? — Tunjuš! — In kdo je lezel in lizal pri Antih, če ne — Tunjuš? . . . In zato, če hočemo miru doma, če hrepenimo po svobodi — pogibel njemu — Hunu Tunjušu!

„Pogibel psu, hlapcu Bizanca!“

„Zato se vam nudim, da grem sam v tabor Antov do Volka in Viljenca. Dokažem jima slepoto, strgam obvezo z oči, katero jima je nadel izdajavec Tunjuš, ki hodi v Bizanc poklekat pred Upravdo in jemlje zlate denarje za plačilo gnusnega hujškanja.

In jutri zatakne kopja v tla, meče v nožnice, Ant pa objame Slovena — brata brat.“

„Iztok je velik! Slava! Govoril je! Zgodi naj se!“ —

Od ust do ust se je prelival Iztokov govor, vojniki so se stiskali v gručice ob ognjih, ponavljali njegove besede, klicali pogibel Tunjušu, objemali se med seboj, peli pesmi svobode in grozili Upravdi s strašnim navalom pred vrata Bizanca.

Komur so Antje ugrabili ovco, odtirali kozličice, čigar sin je padel v boju zadnje dni, — vsi oni so se upirali in zahtevali boja in pravde z Anti. Toda obkolili so razsrjene cele množice, nudili jim buče medu, obljubljali kozličev in pastirjev, pogovarjali in pregovarjali so nezadovoljneže, dokler jih niso utolažili.

Tedaj so pa jezdili brez orožja po ravnini, ki je ločila Slovene od Antov — poslanci miru: Iztok — z njim še Velegost in Bojan.

„Zastonj hodimo to pot,“ opomni Velegost.

„Moja nada je drobna kakor pšeno zrno,“ pri-trdi Bojan.

„Ne verujem,“ zanika Iztok in požene konja.

Zadeli so na prve tolpe Antov. Vsi vojniki so položili kopja na tla pred poslanci in jih gostoljubno pozdravljali.

Volk jih je sprejel z mrklím očesom. Ko se je Iztok ozrl v njegovo lice, stisnila se je tudi njemu nada v srcu in boječe vztrepetala. Volkovi pogledi niso obetali uspehov.

Velegost — kot starosta — prosi, naj Volk zbere posvet velmož, ki naj slušajo besedo modrega Svaruniča.

Z lica Volkovega se je utrnila zaničljiva poroga, ko je pogledal Iztoka in odšel pozivat starešine v posvèt. Vojniki so se zbrali krog poslancev, ponujali jim kruha in soli ter radovedni čakali, kaj vkrene vojno posvetovanje . . .

Iztok je izgovoril.

Volku se je zmračilo čelo, oči so se umaknile v globoke vdrtnice. Vtisk govora je bil mogočen.

Od daleč se je čul glas radosti. Velmožje pa so molčali in zrl na temni obraz Volkov. Zavladal je molk in mir, kakor pred izbruhom viharja. Izток je bral odgovor z Volkovega lica. Žalost mu je plala v srcu.

Počasi se je dvignil starosta Volk. Veke so se mu razprle, oči zabliskale. Kakor despot se je ozrl po okolici.

„Mladič!“ je ogovoril Iztoka, spodnja ustnica se mu je izveznila v globokem zaničevanju. „Mladič, do sita si se našrl olja v Bizancu, da se ti valja jeziku voljno po čeljustih. Zamamil si narod s sladkim

Dvignili so pesti in zapretili Iztoku.

„Mirujte, poslanec je! Veste pa sedaj, kdo naj odloči pravdo, kdo naj dokaže, da je Ant svoboden, veste, velmožje!“

„Boj, boj, boj!“

Kakor valovje so povzeli vojniki vzklik in po šumi je zavrelo in začel se je hrup. Vihar je izbruhnil.

Poslanci so naglo odjezdili. Za njimi so se dvigala kopja, rožljali so tuli, roke so grabile toporišča.

„Naj odloči boj!“ je razmišljal Izток. „Upal sem, da ne pomočim meča v bratovsko kri. Toda Volk

G. G. MJASOJEDOV

RUSKI KMETJE POSLUŠAJO CARSKI MANIFEST, KI ODPRAVLJA ROBOTO

jezikom, kakor ga zamami kozelnik. Toda Volku ti ne boš prešteval dlake, Volk te ugrizne. Velmožje, pogledajte ga! Kdaj je starostoval deček v narodu?“

„Nikoli!“ je zabesnel odgovor.

„Kdo govori zamamne besede, kdo si drzne staviti velevaloče nasvete svobodnim starešinom?“

„Nihče!“ je zagrmelo drugič.

„Lažete,“ je povzel Volk, „lažete! Sedaj ste čuli zameketati kozliča — in vi, ovni čred, ste obmolknili! Za jezik potegnem tega kozliča — za roge ga ne morem, ker jih še nima — in vam ga pokažem. Ta mladič je služil Upravdo — in pocedile so se mu sline po tronu. Zato se je vrnil, da se dvigne pred nami — in zacaruje — kot despot!“

„Nikdar! Mi smo svobodni! Smrt despotu!“

mora pasti. Na Tunjuševi preprogi je ležal, izdajavec! . . . Goba je na našem telesu. Odsečem jo.“

XI.

Ko se je zvečerilo, so zagoreli na obeh robovih ravnine visoki ognji. Oglašali so se rogovi z divjim glasom in pozivom na boj. Krog gorečih grmad so se zbirali vojniki, ostrili kopja, brusili strelice in osti ter prepevali bojne davorije. Vsepovsod so darovali bogate obete Perunu, obljubljali ovnov Morani, če jim prizanese v boju. Hukali so v gozde in ljubimsko ogovarjali vile, naj jim pridejo z mehkim predivom obvezavat rane, ščuvali so bese in volkodlake na sovražnika. Pred Volkom so metali kvišku ugledni

kozelniki razpolovljene javorjeve palice in vedeževali o izidu boja. Žreci so razmotavali drobovja zaklanih živali, pretehtevali srca in obisti ter vražili vojnikom usodo prihodnjega dne.

Iztok ni daroval, ni poslušal žrecov in ni obljubljal obetov. Vojni svet starešin mu je poveril poveljstvo za bodočo bitko. Z zategnjenimi vzkliki so po stari bojni navadi pozdravili vojniki izbranega poveljnika, pritiskali roke na prsi in upognili hrbte v znamenje pokornosti. Krog polnoči se je razplamtil tabor Antov v nepregledno vrsto ognjev, ki so goreli in prasketali, da je vršelo po ravnini. Vojska je čedalje gorje bučala; udarjali so z meči ob nožnice, s sekirami so tolkli ob sekire, rogovi so trobili v divjih sunkih bojne pozove.

Pri Slovenih pa so ognji pogašali, hrup se je polegal, rogovi se niso glasili. Anti so zmagoslavno vzklikali, od medu omoteni kozelniki so jim razlagali plašljivost Slovenov in prorokovali slavno zmago.

Iztok pa je begal v pozlačeni prnji med narodom in izvajal bojni načrt. Jedru antske vojske je postavil nasproti najrazbrdanejo drhal pastirjev, sužnjev in ujetnikov. Oboroženi so bili s kiji in nožmi. Samo v prve vrste je v podobi klina vzporedil škitarje, ki so nosili težka kopja. Na prostoru, koder je gorelo največ ognjev, po katerih so nasprotniki sodili, da je tam vsa moč Slovenov, je pustil krdelo rogotrobcev. Vso silo slovenske vojske je pa odvedel na desno krilo po gozdu in jo skril v šumo. Na najskrajnejšem boku ob robu drevja je pa stala njegova konjenica.

Niso še zamižale zadnje zvezde, ko se je že dvignila vojska Antov nad Slovene. Temni gozd je porajal neštete tolpe vojakov. Vsa ravan je mrgolela v sivih konturah številnih krdel, ki so v večjih in manjših gručah pehali drug drugega na torišče v besnem pohlepu po vojni. Izток je natanko motril moč sovražnikovo in se čudil. Zakaj prejšnji dan ni sodil, da se je naletelo toliko naroda v vojno. Natihoma ga je skrbelo, ko bi se bil uračunal s svojim bojnim načrtom. Spočetka so se namreč valili gosti oddelki naravnost proti njegovemu desnemu krilu. Že je sodil, da je Volk izvohal ponoči, kje stoji jedro slovenske vojske. Bridko mu je bilo. Vsa nada, da zmagajo Sloveni, ne da bi se prelivala kri velmož in uglednikov, mu je splahovala. Ni se bal, da bo poražen. Ognil bi se bil rad bratovskemu prelivanju krvi. Če pa udari Volk z jedrom vojske ob jedro Slovenov, tedaj bo moral tudi Izток pozabiti, da kolje Ante — sicer je bitka izgubljena. Razvnelo bi se tako ljuto in grozno klanje, kakor ga ne pozna povest dedov o domačih bojih.

Polagoma se je čisto zdanilo. Nad antsko vojsko je od vzhoda zažarela krvava zarja. Za dobro zna-

menje so to smatrali Sloveni in zmagoslavna samozavest je rasla v prsih. Izzivači Antov so tekli pred vojno in dražili Slovene.

„Pridite iz mišjih lukenj, poniglavci, pridite, boječe podlasice, da si ogledate volčje zobe! Nabrusite si pete, če hočete živeti! Vaše žene in vaše ljubice naj prosijo Daždboga za sušo. Zakaj, ni treba dežja na polje Slovenov, kropili ga bodo studenci solza . . . Hu-u u-u . . .“

Nekaj raztogotnih Slovenov se je odkrhnilo od mirne bojne čete in divjalo po travi nad izzivače. Treščili so skupaj, spoprijeli se v tesne klopke in se grizeč in tuleč valili med vojskama.

Tedaj se je Iztoku razveselilo lice. Hrup rogov se je oglasil iz tabora Antov, ogromna četa se je odkrhnila od gozda in v lahnem teku z naperjenimi kopji in dvignjenimi sekirami namerila tja, kamor je Izток postavil drhal pastirjev in sužnjev. V lepem redu so poskakovali Anti, v strnjeni celoti, kakor bi strašna lavina hrumela čez ravan. Izток se je radoval te moči, ugajal mu je ta grozeči val, le kruto mu je bilo pri srcu, da ni mogel zaježiti tega veletoke, združiti ga s Sloveni in ga speljati na bizantsko zemljo, da poplavi in pogazi, karkoli bi srečal.

Naenkrat se pa pretoči po vrstah Slovenov tih, zategnjen vzklik začudenja in bojazni:

„Huni! Alani!“

Iztok se je vzpel v stremenih. Iz gozda se je vsulo ob bokih Volkovega močnega voja krdelo hunskih in alanskih konjnikov.

„Tunjuševo delo! Pes je prišel Volku na pomoč.“

Iztok je izdril meč in potipal zapone na pasu in na prnji. V njegovem junaškem srcu ni bilo sledu bojazni.

„Konjenico razbijemo mi! Prizanašajte Antom! Nastavite kopja v bran!“

Tako se je glasilo Iztokovo povelje.

Anti so že prevalili dve tretjini ravani, ki jih je ločila od Slovenov. Tolpa ni dalje vzdržala. Z glušečim vpitjem so udrli Sloveni — pastirji in drhal — proti Volkovemu krdelu. Volk je pogнал mogočni val z vso silo v tek, sodeč, da je tam glavna moč slovenske čete. Zagrizli so se sovražniki drug v drugega, nastal je krik in jok, tulenje in ječanje, hrestanje kopij, žvenket mečev, grozna masa je padala in se dvigala, kotalila se po tleh, odskakovala v beg, vračala se z zamahnjenim orožjem . . . Sloveni so izgubili naglo pogum, pričeli so bežati, za njimi so se vlile reke Antov in sekale, kar so zasogle, vzklikale v zmagoslavnih vriskih, da se je stresal vzduh.

Takrat so pa zabučali rogotrobci Slovenov. Kakor bi zgrabil Ante za tilnik — so vsi obstali. Huni in Alani so zabrnili konje.

„Prevara, prevara! Za njimi! Tam je mladič, tam so velmožje!“

Tako je divjal Volk. Vsa vojska se je okrenila proti levemu krilu, kjer so stali sami rogotrobcji. S tem je pa obrnila glavni četi Slovenov hrbet.

Napočil je trenotek.

Iztok je zamahnil z mečem, prvi solnčni žarki so zagoreli na rosni travi. Prnje in šlemi so se za-bliskali v solncu. — Iztok je odplul kakor ptica na čelu težko oboroženih konjиков po ravnini. Udarili so Hunom in Alanom v bok in za hrbet. Iztokov meč je švigal kakor misel, grozno so klali stari vojniki, ki so prišli iz Bizanca. — Sproščeni hunski konji so divjali med množico, prvi Anti so se obrnili in se klali med seboj. Iztokova konjica je pa švigala med pehoto kakor ognjena kača v svitu žarkov. Ko so se Anti dobro zavedeli, ko so uzrli zlate prnje in blesteče šleme, pograbila jih je plahost.

„Hilbudij! Bizanc! Upravda!“

Ti vzkliki so se razlili med stoke umirajočih.

V hipu je bila vojska zbegana, poplašena v zavesti, da so planili med nje Bizantinci. Anti so pometali kopja v travo in začeli bežati proti gozdu. Desno krilo velmož je pritisnilo za njimi. Vsa črta se je razprhnila, gonil je posamič Sloven Anta in mu bil na pleča. Hunska in alanska konjica je z redkimi ostanki gnala po dolini in za njo je pritiskal silni meč starega Slovena iz Bizanca. Iztok je pa pustil pogon jezdecev. Prebijal se je skozi bežeče, domalega razorožene gruče Antov. — Zamahnil je z mečem edino takrat, če se je mimogrede dvignilo proti njemu kopje, da je odbil udarec, in je vihral dalje. Njegovo oko je sevalo izpod šlema kakor jastrebovo, ko se spusti izpod neba in šine za plenom. Po poti, katero je oral njegov žrebec med telesi, je jezdil tudi Rado, sin Bojanov, oblečen kot centurio, in še nekaj mladcev — ki so sledili ognju svojega poveljnika. Hrup in tulenje, jok in javk, vzkliki k bogovom so glušili zrak, suha zemlja je bobnela pod nogami beguncev, v gozdu je hreščalo, ko so trli suhljad z nogami.

Iztok je pridrvel do gozda, odtrgan od svojcev. Iskal ga je — in ga ni našel. Pokrotil je besno strast in se hipoma zavedel, da je obdan od vseh strani, da so zaostali celo Rado in tovariši. Zasukal je konja, da ga požene po strani v bežeče tolpe ter se preseka do svojih. Ali v tem trenutku je zagledal iskano lice. V strahovitem zamahu je siknil vzduh pod mečem, kriknil je, da so oškropile pene konjevo grivo: „Kozlič ubija Volka z jezikom!“ V istem trenutku se je zvalilo obglavljeno Volkovo truplo v pomandrano travo. Anti krog njega so zatulili v grozi, Iztok se je zakadil v zbegano množico, za njim so letele sekire, kopja so škrtala ob

oklepu — on pa je gnal na smrt preko teles — in komaj nekoliko oprasnjen na nogah dosegel Slovene. — — —

Legla je noč na bojišče. Sloveni so še vedno tirali polovljene Ante k ognjem. Besne, veselja poblaznele davorije so stresale temo, na Perunovem oltarju so goreli v grmadah ovni in voli, narod je pil iz rogov med in slavil Iztoka, kateremu je ta zmaga rodila neomejeno zaupanje in prižgala ljubezen v srcih vsakega Slovena.

— — — — —
Prav tedaj, ko je vihrala domača vojna najsilnejše med Anti in Sloveni, je ležal Tunjuš že tretji dan na vrhu hribca — nasproti Svarunovemu gradišču. Dva najboljša hlapca, izborna vojaka in najspretnejša jezdeca sta pasla tri konje na rebri. Šepetaje sta pregovorila tuintam kratko besedo. Zakaj veliki gospod, kraljevi sin Tunjuš, je blaznel v ljubavi. Trikrat so šli v dolino, trikrat so se plazili proti devojkam, ki so pulile lan in prepevale pesmi. Pa trikrat so se morali vrniti. Tunjušu so se stresale kocine na bradi, čeljusti so mu mrzlično šklepetale. Videl je Ljubicico, kako ji je gorelo lice v solncu, njen smeh in njena pesem je donela iz zbora devotk, kakor kraljice. Njeni zlati lasje so se razpuščeni valovili v lahki sapi. Beli lakti, oviti z zlatimi narokvicami, so blesteli v žarkih, ko je zgibala snopke lanu in zdevala polna perišča na kopic. Tunjuš je blede kakor v mrzlici. Z dlanmi si je stiskal nizko čelo, bil je na prsi s pestjo, nabrekle ustnice so se mu odpirale kakor debeloglavemu somu, ko hlepi po vodi, če ga vržeš na suho.

Blizu je bil, planil bi bil med devotke, zgrabil Ljubicico, dvignil jo k sebi na konja in zbežal... Toda nekaj se mu je zapletlo krog nog, kolena so se mu tresla, slutil je skrivnostna bitja, vile pogor-kinje, ki ga uničijo, ako se dotakne s silo Ljubini- nice. In splašil se je divjak ob misli, da je Ljubicica morda čarovnica, da ga je ovražila; kadar se je zasmejala, zdelo se mu je vselej, da zasmehuje njega in ga vabi: „Pridi, poskusi, dotakni se me, če želiš umreti.“

In smrti se je Tunjuš bal; zakaj ni bilo neugodno njegovo življenje. Zato so vselej splezali nazaj v hrib — in Tunjuš je ležal brez jedi in brez besede v ustih — pa brez tolažbe v srcu.

Solnce se je nižalo, rjavo se je svetilo lanišče v dolini. Zadnji kos so z urnimi prsti pulile devotke Tunjuš je zrl z izbuljenimi očmi na ravan.

„Jutri ne pride Ljubicica več iz gradišča. — Vrne se Iztok — vrnejo se vojniki — in potem... Nikoli ne bo moja — in brez nje je smrt...“

Prevrnil se je Tunjuš in zaril s čelom v hladno rušo. Še enkrat se je oglasila vsa njegova hunska

modrost: „Ne bodi bedast! Modruj! Pusti žensko! Tunjuš! Pomni, da si sin Ernakov!“

Hun je dvignil glavo. Ko je zagledal bele haljice v dolini, je zakričalo srce, zažarela je strast — in modrost je ugasnila.

„Moja bo — in bo kraljica Hunov!“

Tako je rekel odločno in skočil pokoncu ... Minula je ura.

Devojke so kriknile in se razbežale kakor zbor golčočih golobic, ko plane mednje kragulj.

Zavihral je rdeči plašč, Ljubinico je zgrabila strašna roka krog pasu, zazibalo se ji je pred očmi — in obšle so jo temne sence ...

Na okopih gradišča sta se v tem hipu pojavili dve postavi — dva starca, Svarun in Radovan.

„Tunjuš!“ je zavpil Radovan.

„Moja hči!“ je vzdihnil Svarun in se sesedel.

Radovan mu je oprl glavo in v tolažbo nesrečnemu očetu sipal za bežečim Hunom najgroznejša prokletstva v jezikih vseh narodov — od Baltiškega pa do Egejskega morja ...

Toda Hun je bežal — noseč v naročju zaklad in pritiskajoč napol onesveščeno Ljubinico na svoje srce. Gonil je kakor še nikoli. Topot njegovih hlapcev, ki sta drvila za njim, ga je vznemirjal, da, stiskal je k sebi devojko, kakor v groznem trepetu, da mu je kdo ne iztrga iz naročja. Brez oddiha so gnali — napol blazni — do Donave.

Še tisto noč je položil Tunjuš nezavestno Ljubinico na krasne preproge v svojem šotoru in klical obupan vraže in vražarice na pomoč — kraljici.

Ali njegovo veselje, ko je odprla oči in želela vode, je bilo kratko. Balambak mu je naznanil, da čakajo poslanci iz Bizanca. Upravda vелеva, da se napoti takoj do njega.

Prišli so namreč zasledovavci Iztokovi in v stepi preiskali Tunjušev tabor.

Zazorilo se je jutro. Ljubinica je zaspala s smehljajem krog ustnic. Tunjuš je zažugal Balambaku smrt, če se skrivi las kraljici Ljubinici, proklet nato uro, ki ga je zavedla prvič do Upravde in odjezdil z Bizantinci proti jugu. (Dalje.)

Balada.

Zložil Griša.

Po svetu šel je čisto sam
in rekel ni ne kod ne kam —
srce ni samo znalo ...

In tujec je postal prevzet,
ko je prejadral celi svet,
in rekel je zamalo:

„Čemu mi mati bo in brat,
čemu nevesta mi in svat
in hiša in pristava?“

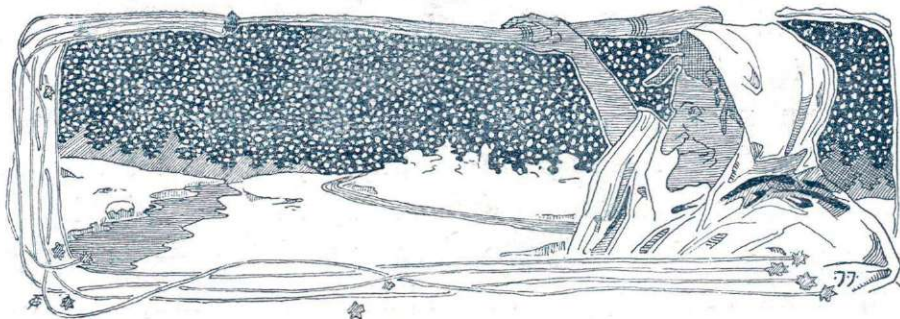
Čemu mi bo domači krov,
domači krov poln zlih sinov —
in pravda in zabava?

Vesoljni svet je dom duhov
in večno lep je, večno nov,
in dan v njem ne zapada —

Ves sever mu je senčni vrt
in jug je poln bogatih trt
in cesta — večna nada ...“

Tako govoril je prevzet,
pozabil dom je, njega svet,
in prišel je finale:

Izpraznil je srce do dna,
navrhal z mislimi duha
in vtopil se v bokale!

Muzikant Ciril Novak.

Spisal Franc Bregar.

I.

Vsak človek je nekaj filozofa in nekaj pesnika. Filozofira več ali manj modro ter poje pesmi v verzih ali v prozi; eden, kadar je trezen, drugi, kadar je pijan.

Tudi Ciril Novak je bil pesnik in filozof. Bil je moj sosed, a nikdar še nisem govoril z njim. Enkrat pa je stopil nepričakovano k meni, bilo je popoldne v gostilni. Videl sem ga, kako je premišljeval in gestikuliral, preden je prisedel, in poznalo se mu je, da je hodil z negotovostjo in s strahom. Vstal je izza mize, prijel za palico, ker brez nje ni mogel hoditi, ter stopil par korakov. Noge so mu v kolenih čudno omahovale in se šibile, ljudje so se ozirali od vina in kart ter so ga opazovali s pomilovanjem in žalostjo. S suho roko je potisnil svoj črni, zmečkani klobuk nazaj na glavo in njegov rjavi, koščeni obraz je bil še bolj strašen in žalosten. Bil je kakor jetičen bolnik, ki vidi v razdalji treh dni smrt in konec.

„K vam prisedem, če smem.“

Sedel je in položil palico v naročje.

„Kajne, jaz sem vaš sosed Ciril Novak?“

— Pijan je, sem si mislil, in resnično se mi je zasmilil.

„No, prav, jaz sem vaš sosed in kdaj sem vas še nadlegoval? Ali sem vas kdaj srečal na cesti in morda ogovoril? no, povejte!“

„Oprostite, meni . . .“

„No, vidite, to jaz pravim, ravno to vedno mislim. S poti sem vam šel, kot grem vsakemu človeku, ki ga poznam. Čemu srečavati? No, čemu srečavati? On gre zraven mene ter me pogleda in jaz mu berem v očeh in vidim jasno njegove misli: Pohabljen si, niti hoditi ne moreš, glasu nimaš in govoriš šepetaje in zamolklo, kot bi vedno razkrival skrivnosti. Bog te je kaznoval, prijatelj! — Vse to vidim natanko v njegovih mislih in pravim: Čakaj, prijatelj! Glej, še eno stran je dal Bog na ulici, da ni treba srečavati neljubih ljudi. In že sem na drugi strani in grem in gledam v tla. Kaj hočete, izgubljen človek . . .“

„Ampak, gospod Novak, meni se zdi . . .“

„No, glejte, tudi jaz to mislim: Kaj če pohabljenec v družbi? A danes sem prišel k vam, zato ker ste človek in ker sem malo pijan. Jaz sam vem, jutri me bo sram in ne bi vas rad srečal za nobeno ceno. Sramoval se bom teh neumnosti, a

glejte, človek vendar včasih zaželi biti človek. In vi ste človek. Takrat ste podarili moji ženi kovčeg . . .“

„Oprostite, jaz nisem . . .“

„Vem, kaj hočete reči. Vam je to malenkost, a meni veliko pomeni. Grem kam in nesem s seboj svoje reči, vaš kovčeg pa . . .“

„Ampak jaz sploh nisem . . .“

„Seveda, seveda . . . Ona pride zvečer domov in ga prinese. Glej, prosila sem na pòsodo, pa sem ga dobila zastonj. Hú — meni je težkó! Še so ljudje in se me spomnijo, jaz pa jim ne smem pogledati v oči: pohabljen si in nič ne moreš! A kje so naši mladi časi? Naše društvo pride in jaz igram prvo vijolino. Vsi mladi, vsi zdravi in kaj nam vse življenje mar . . .“

Potisnil je klobuk na oči — to je bila njegova gesta.

„Mi igramo in pojemo. Glejte, tisti gospod, ki zdaj pije črno kavo in kadi smodke, je takrat zažigal desetake na svečah in nas je objemal. Sedaj je oženjen in zadnjič mi ni hotel dati več dveh kil moke na upanje. Nehal je biti človek. — A to je neumnost! Zdaj ni več ljudi, niti sam o sebi ne vem, ali sem še človek. Ko bi še enkrat prišel čas, da bi se bilo treba pokazati človeka, ne vem, kaj bi storil . . .“

„Kako menite to, gospod Novak, človek biti?“

„Gotovo, gotovo, ljudje so redki. Vi ste človek, ker se me pohabljenca ne sramujete . . . No, to je neumnost! Kdo se mene sramuje? Naj pove, kdor se mene sramuje! Ali jaz nisem bil človek? Vi veste, da sem takrat sprejel ubogo Márico. Kaj sem bil? Pohabljenec in izgubljenec, kar sem zdaj. Zakaj sem jo sprejel? Ej, človek, bodi človek — sem mislil in vzel sem jo. Pride zvečer k moji ženi in joka. Kaj jokaš? Če nimaš nikogar, če si sirota, bolje zate! Nimaš nikamor pod streho — kaj ti mar? Pojdi po svetu, povsod so tla, da stopiš nanje, Če nečeš, pa ostani pri meni, če se ne sramuješ pohabljenega muzikanta. Dokler bom jaz, bo tudi kruha. In ostala je. Sedaj šiva z mojo ženo in vsak dan je bolj vesela. Glejte, to se pravi biti človek. Učim jo na gosli igrati, pa je trda in okorna. — Jaz sem človek in kaj hočem potem še? Imam ženo in ljubša mi je nego celi svet, imam gosli, živim Márico in kaj zato, da nisem nič? Kóga rabim, koga nadlegujem? In potem imam knjige; pa z njimi ni nič! Kaj bodo vse te njihove povesti? Kdo je še

napisal, kaj je človek? In kdo je še povedal, kako se živi, kaj se misli in kaj je v srcu? Lažejo ti falotje, strašno lažejo, da se človeku gnusi. Pripoveduje popolnoma po nepotrebnem, kako se imata dva mlada človeka rada; a to ni nič, to ni življenje. Življenje je nekaj velikega: vse se čudovito meša, misli vstajajo, srce je žalostno in veselo, človek je pijan in pohabljen, drugi igra tam zraven mene karte in se široko smeje, vse umira in ničesar ni več — to je življenje. A to se ne da opisati in zato niso vredne vse knjige ničesar; lažejo, lažejo . . .“

„Vendar so nekatere, gospod Novak . . . nekatere knjige menim . . .“

„Seveda, sanja se jim, a kaj so meni mar njihove sanje, ki niso res? Enkrat sem bral popis Postojnske jame. A vse to so sanje — kar je tam za tistimi zastori in stebri, to je res! Tisti možakar je natanko premeril vse dolžine in višočine, vse dobro opisal in na koncu knjige vabi v Postojnsko jamo in pravi, da je to čudež sveta. Sanjalo se mu je, in kar je on meril, to ni čudež sveta, ker se čudež ne da meriti. Da bi mene enkrat pustili noter, da jaz vidim resnični čudež. Šel bi ob palici navzgor in bi hodil čeprav tri dni, lačen in žejen. Vratarju bi dejal: Odpri, prijatelj, vrata, bodi človek! Jaz sem pohabljen muzikant in nimam denarja, a ti si človek in me boš pustil. Ná uro — vrgel je rumeno nikelnasto uro po mizi, — pa grem. Hodim počasi in vidim: Stoji pred menoj cipresa, vsa iz svetlega bleščečega kamena, listi lepi in žalostni, steblo pravo, kakor v naravi. Há — kaj je to?“

„Toda, to ni ravno . . .“

„Lažejo sleparji, vun s sleparji, vun iz te svete hiše!“ Ves se je tresel in ljudje so se ozirali po njem. „Mislite, da jaz ne vidim vaše sleparije? To cipreso je lepó izklesal tainta profesor in zdaj laže, da je to narava. Obesite takega falota, to ni človek! Razbijte cipreso in pometite po njej vso jamo! Ali je to mar čudež sveta?“

„Takah cipres . . .“

„Proč z njimi! — Grem naprej in vidim: Naenkrat stoji Kalvarija pred menoj. Dva križa se že dvigata na hribu, tretji se dela. Kapljica kaplje za kapljico, počasi, vsak dan ena ali dve. Tam sedem in gledam križ, kako stoji ves žalosten in pust, kot bi ravno zdaj umrl Bog na njem. Tega ni delal profesor, ker križ še raste in je z vsako kapljico večji. Ali je to čudež sveta? Ne, to ni čudež; križ je neskončno lep, a lepih križev je veliko na zemlji. A odkod ta križ? To naj pove tisti profesor, ki je klesal cipreso, in tisti tepec, ki je pisal knjigo o Postojnski jami! Kapljice padajo in delajo skalo — to ni nič, to so sanje in laži. To lehko vsakdo reče. A povejte, odkod kapljice delajo ravno križ, tak

križ, kot je v resnici, pust in žalosten? No, kje ste? Vidite, to je čudež sveta, o katerem toliko lažejo v knjigah. — Jaz bi tam obstal in bi si misli: Pohabljen muzikant sem in ne vem, kaj je to. Samo to vem, da je nekaj velikega in čudežnega na Kalvariji in da se moramo vsi odkriti, kadar stojimo pred temi križi. Potem vem, da jaz nisem nič in vi niste nič in mi vsi skupaj nismo nič, samo tisti čudež sveta je nekaj. Tam za Kalvarijo in za zastorom se skriva velika, čudežna moč in ljudje, ki merijo Kalvarijo in štejejo barve na zastoru, sanjajo in lažejo. Vse povedo, samo tistega, kar je res potrebno in čudežno, ne vidijo . . .“

Zamahnil je z roko in potisnil klobuk na oči.

„A kaj vem, kaj je to, kar govorim. Tudi to je neumnost! Vse se meša in samo eno je res: Doma me čaka žena, ki skrbi zame in ki jo imam jaz rad, Márica se smeje, morda misli, da ji še danes zagodem, jaz sem pohabljen muzikant in sem zelo zadovoljen. To je vse, kar je, in moj dom je več vreden kot vse drugo, kar ljudje lažejo. Pojdimo domov!“

Počasi je vstal in kolena so mu trepetala, kot bi bil zelo pijan. Še globlje je potisnil klobuk, oprl se na palico in ubiti glas mu je bil še bolj skesan:

„Pozabite vse, in če me jutri srečate, me ni treba poznati!“

Šel je, skrbno se je ogibal miz in poznalo se mu je, da mu je zelo hudo, ker ga ljudje gledajo. Pred vratmi je še enkrat nekaj zamrmral in zamahnil z roko, potem pa je šel po stopnicah in videl sem, kako se trdo oprijema ob zid. — — —

Drugi dan sem stal ob oknu in sosed Ciril je šel mimo po umazanem dvorišču. Ko me je opazil, je jezno pogledal na svoje umazane hlače ter jih začel otepavati, da me ni bilo treba videti. Njegova žena — bila je še mlada in lepa ter je čudovito skrbela zanj — je pripovedovala, da se jezi že cel dan nad seboj ter pravi, da Bog še ni ustvaril takega tepca, kot je on.

Še isto popoldne sem videl tudi Márico. Ni bila lepa; a komur je pusto in žalostno na svetu in bi videl njen veseli otroški nasmeh v očeh in na ustnicah, bi jo zavidal in bi postal še bolj žalosten.

II.

Minilo je precej časa izza pogovora s Cirilom Novakom in življenje je teklo v vsej svoji puščobi. Nekega večera pa, ko je že gorela luč v moji sobi, je nalahko potrkalo na vrata. V sobo je stopil Ciril Novak, globoko upognjen ob palici, in kolena so se mu nenavadno šibila. Obraz kakor obraz jetičnega človeka, ki vidi smrt, da je že zamahnila nad njim.

„Vi ste sami? ... No, to je nazadnje vseeno. Danes mi je zelo hudo in bi rad našel kje človeka, pa je ni več odkrite duše na svetu. Ne vem, če sem dobil v celem življenju dva človeka, ki me nista nazadnje nalagala, in dve knjigi, ki sta pisali malo resnici podobno. Posebno pesmi — vedno me jeze, zlasti če jih ne razumem. Zakaj razkladajo te reči, ko jih vendar ni mogoče povedati? Glejte, meni je danes strašno hudo: ljudje so mi ukradli Máríco. Jokal bi se od jeze in žalosti, če me ne bi bilo sram, a kako naj to v pesmi povem? To ni

Glejte, ljudje, to dekle; kdor ima dušo, ve, kaj se ji godi v srcu, tudi če mu jaz ne povem, kdor je pa nima, naj nikar ne bere pesmi. — To pesem bi lahko igral brez not na vijolino. Sama se igra. A pravzaprav tudi igrati se ne da! Življenje je več, kot se da povedati z besedo ali vijolino. Glejte, moja Máríca ...“

„Kaj je z Máríco, gospod Novak?“

„Neumnost, nič drugega. Pravzaprav je vseeno, ker življenje mora tako iti, sicer bi mi ne bili žalostni in obupani in bi ne bili ljudje. A to me

PRAGA: VELIKA DVORANA NA HRADČANIH

mogoče. Vse, kar bi rekel, bi bilo popolnoma drugače, zlagano; nihče ne more zlagati pesmi in pisati povesti, da ne bi lagal. Samo enkrat sem bral lepo in resnično pesem, pa še v tistih časih, ko sem se pečal z muziko in umetnostjo in so mnogi mislili, da sem talent. Bila je kratka in ne spominjam se več besed: Zunaj burja in mokra jesenska noč. Bledo, samotno dekle stoji ob oknu, gleda v noč in joka, joka in nihče ne ve zakaj, tudi pesnik ne. — Glejte, to je pesem. Nič se ne laže, kako ji je hudo v srcu in brez vsakih lepih besed o prevarah ali ljubezni ali drugih neumnostih. Samo pokaže jo:

jezi, da bi lehkó bilo drugače, ko bi ubogala ljudi, ki vedo, kaj se pravi potepati se po svetu. — Ti si pri meni, imam te rajši, nego te je mati mogla rada imeti, in kdor se te dotakne, me bo pomnil. Kaj siliš v službo? Naveličala si se pohabljenega muzikanta in dolgočasno ti je v njegovi pusti sobi. Pojdi, ptička, Bog s teboj, a nazaj mi ne hodi. Kadar boš vesela in srečna, kot si zdaj, pridi povedat, ker bo tudi nam ljubo. Pojdi, pa glej, da najdeš človeka, ker ljudi je malo. In ne pozabi na pohabljenega muzikanta, čeprav ti je bilo pusto v njegovi hiši. Rad te je imel. — No, šla je in je

služila pri nekem trgovcu . . . Jaz jim pokažem, falotom; jutri pojdem tja in s tole palico . . .“

Ves se je tresel in je vihtel palico, da mu je padla iz slabih rok. Nato je udaril s pestjo po mizi in potisnil klobuk globoko na oči.

„Tisti trgovec ima dva sina, ki sta oba falota in ki mislita, če imata denar, da jima ni treba ne božjih, ne človeških postav. Kdo pravi, da jih ni treba? Jaz vam jih pokažem, jaz stari muzikant, ki ga je Bog kaznoval. Če me sreča na ulici tak falot in se mi smeje v obraz, prav! Pravico ima. A če poseže s svojimi umazanimi rokami v mojo sobo in se me dotakne, tedaj ne bo dobro.“

Sunil je s palico v stol, da se je skoro prevrnil. Jaz sem bil v zadregi in sem vedel, da bo nerodno, karkoli rečem.

„Skoro preveč se razburjate, gospod Novak!“

„Ne govorite neumnosti in me razumite! Snoči ležim in noge me silno bole. Ležim in premišlujem. Kaj sem ti, o Bog, zakrivil, da me tako kaznuješ? Naenkrat se vrata odpro in med njimi stoji Mária. Nič ne govori, samo stoji in gleda v tla. A kaj je to? Kje so njene oči in kaj hočejo tiste gube ob ustih? Tako gleda človek, ki je spoznal, da ni več ljudi na svetu, in za takega je bolje, da bi se nikoli ne bil rodil. „Mária!“ Žena je zaklicala; vsa preplašena stoji pred njo in jo gleda. In jaz vidim: Mária nalahko trepeta in si zakriva oči, jok se pa komaj komaj sliši. Potem se obrne in leti vun, moja žena jo zadržuje. Jaz sem vedel vse in sem se obrnil na drugo stran k oknu. Oba sinova tistega trgovca zaslužita, da bi ju obesili na najbližje veje. Pa jih ne! Vsega imata, pa še kradeta od moje revščine. Ali je Mária lepa? Ni lepa, ampak to je popolnoma vseeno, samo kradi beračem, da nič nimajo. A jutri pride dan, in če ne naredim nekaj velikega, da se bo čudil svet, mi pljunite v obraz!“

Naenkrat je obmolnil, česar ni sicer nikoli storil, kadar je začel govoriti, in mi pogledal naravnost v obraz. Šele tedaj sem opazil, da ima dobre, a nenavadno motne oči, morda od pijače. Potisnil je klobuk daleč nazaj in videl sem lepo, razorano čelo in veliko srebrnih niti v črnih laseh. Hotel sem dobiti dobro, odkritosrčno besedo, a vsaka je bila nenavadno mrzla in vsakdanja.

„Tako ležim in gledam skozi okno. Noč je lepa, nebo blizu in temno-modro in na njem zvezd zlati zakladi v milijonih. Moj Bog, zakaj si ustvaril tako lepoto, ko je življenje tako grdo in žalostno, ne prestando ihti, ihti? A kaj bi bilo, če ne bi bilo neba in zvezd? Nihče ne bi vedel, čemu živi na tem gnilem svetu, in vrvi bi samo zato prodajali, da se ljudje obešajo. In zato stoji nebo večno nad zemljo, vsak dan je bližje in lepše, ker je na svetu vsak

dan bolj hudó in bolj žalostno. Vse se suče in gre, jaz umiram in ti, ljudje se ljubijo, pobijajo in zopet umirajo, nebo pa je nedotaknjeno in večno lepo. Tatovi kradejo in skrunijo, kar je najlepšega, siromaki obupavajo, zakladi na nebu pa vedno svetijo in milijoni se dannadan čudežno množé. V nebo in lepoto je Bog zavil vso zemljo in vso njeno gnilo hudobijo. Čudno bi se zgodilo, če bi se enkrat pretrgala nebeška odeja, ves smrad in gniloba bi se dvignila v svetovje in bilo bi konec vsega . . . Tako mislim pametne in neumne misli, ure minevajo in že ne vem več, ali še bedim, ali spim. Naenkrat slišim, kako je težkó zaječalo, zbudim se in se ozrem: Mária stoji pri oknu, lepi lasje po ramenih, vsa obsijana od mesečine, oko gleda mrtvo in stekleno proti nebu, usta ihté in se neprestano premikajo. Kaj je to? Ali je to Mária? Tako govore samo bolniki v vročici, kadar se jim že blede. Ali je to ona? — Mária!

Ona stoji v mesečini in se ne premakne. Usta šepečejo, hité, hité, in lica zdajzdaj vztrepetavajo. Meni je hudo in v grlu me nekaj stiska. Da bi zdaj dobil razbojnika . . . Eh, to je neumnost!

Mária! Mária, otrok moj!

Naenkrat se ozró steklene oči name, a niso več steklene. Velike so in gledajo prestrašeno, da pogled reže v srce. Usta so obstala in so napol odprta in samo velik strah gleda z obraza. Tedaj se zgane in poleti proti vratom. Kakor senca je švignila bela obleka po mesečini in že je ni več v sobi. Jaz vem, kaj je. Skočim, letim brez palice na dvorišče, zunaj pa se koplje vse v svetlobi. Vidim Mároco, hiti, hiti v mesečini, lasje in obleka se vijejo za njo, nedaleč pa srebrni voda in je silno lepa, Mária leti naravnost k njej. Mene stiska v grlu in samó Mároco vidim, kako je vedno bliže tistemu srebrnemu pasu. Moj Bog, daj mi moči!

Mária!

Hitim in mislim, da me nesejo krila. Kje so bolečine, kje pohabljenost? Naenkrat obstane. Srebro trepeta pred njo in jaz sem že blizu. Že jo držim za roko, ona me suje proč, na obrazu strah.

Pustite me! Pustite me! Jaz sem prokleta!

Zopet ji lica trepetajo, telo drgeče in boste noge se šibé.

Mária! Ti otrok neumni! Prijel sem jo na te moje šibke roke in sem jo nesel po mesečini v hišo. Glava mi visi čez roko, blede obraz je ves oblit od srebrne luči in usta neprestano govore. Ali je Mária lepa? Ni — a take lepote še nisem gledal kot nocoj, ko sem jo nesel pod svetlim nebom domov.

Zlo in gorjé je prišlo v našo hišo. To zlo je kos našega življenja in se niti povedati ne dá tako,

kakor je v resnici. Človek ga more samo videti in potem ostane v srcu, besede pa . . .“

Boječe je potrkalo in v sobo je stopila njegova žena Ana.

„Pojdi domov, Ciril. Večerjaš lepo in se spočiješ, saj veš, da ni dobro za tvoje noge, če si predolgo pokonci.“

„Precej greva, precej. Kaj sem že hotel povedati? . . . Da, če človek govori, laže, ker se godi vse drugače, bolj je živo in bolj . . . ne vem kaj, drugače je. Tudi jaz sem prej lagal, in če bi pisal pesmi o tem, bi še bolj lagal. Kako je, to veva samo Márica in jaz in to je nama v srcu ter se ne da povedati z besedami. Nekoliko bi se morda dalo z vijolino. Tisto pesem o bledem dekletu v jesenski noči bi bilo treba komponirati. Čudno, da se ni tega še nihče spomnil. Ana, pojdi po gosli domov. Pojdi, dušica, pojdi!“

„Pusti to, Ciril! Pojdiva, počitka ti je treba!“

„Kakor hočeš, meni je tudi tako prav; precej pojdeva. Ampak tiste verze je treba na vsak način komponirati . . . To bi bilo nekako takole: Pesem brez besed. Najprej jesenska noč, dež, veter . . .“

Zapel je čudno melodijo s svojim glasom, ki ni bil glas. Gledal mi je naravnost v oči in je hotel v njih brati, ali ga razumem. Gestikuliral je tudi z roko, meni pa je bilo nepopisno žalostno pri srcu. Ana je stala pri vratih in se je prisiljeno smehljala; gledala me je in v očeh se ji je bral skrit strah, da se nenadoma spomnim, kako neskončno smešen je njen mož.

„Nehaj, Ciril, jutri vse poveš!“

Utihi se in je zamahnil z roko.

„Kakšna pesem je to, ali je to glas? Ej, kje so naši časi! Vam se zdim gotovo smešen, a to je vseeno . . . To se vse zgodi tako mimogrede na svetu in ni vredno, da bi se zato jezili. Samo ena reč je, ki se je zgodila mimogrede in ki me vendar jezi. Tisti razbojniki z umazanimi rokami in umazanimi srci! Jutri je moj dan in svet bo zvedel, česa je zmožen pohabljen muzikant. Jaz sem to, jaz!“ Udaril se je močno z dlanj po upadlih prsih. „Ti bi šla, Ana! No, dobro, dušica, že grem. Rad te imam, ker sem človek in vem, kaj je dobra žena . . .“

Vstal je, oprl se nanjo in šel brez pozdrava. Tudi tisti večer je pil. Ana pa je posodila pri meni denarja Márici za zdravila.

III.

Komaj je minilo drugi dan poldne, je bil sosed Ciril pri meni. Stopal je nenavadno trdo in zdel se je veliko mlajši in močnejši.

„Jako zadovoljen sem danes sam s seboj. Danes jim povem na zanimiv način, kaj je življenje in kaj

se pravi skruniti tuje hiše. Ampak ti ljudje so naravnost duhoviti in jaz jih moram občudovati. Pomislite, kako razumen je ta narod! Danes lepo sedim pri kosilu in nič mi ni mar, kaj delajo in mislijo ljudje, ker ni nič pametnega in lepega. Kar naenkrat se odpro vrata in kdo pride? Lepo dekletce, prijazno in rdečelično, smehlja se in vse drugo, kot se spodobi. O, dober dan, dekle, dober dan! Kje smo mi vredni, da nas počasti taka lepa gospodična? O, in kaj nese ta prijazna ptičica moja! Glej, glej, nekdo se je spomnil ubogega muzikanta! Dve veliki steklenici vina meni staremu grešniku v tolažbo in krepilo. O, še so dobra srca in življenje je jako prijetno zraven dobrih ljudi. — Gospod vam pošilja malo dobrega starega vina, da ga spijete v njegovo zdravje. — O golobica, kdo je ta dobri in usmiljeni gospod? Poznati ga moram, da mu bom hvaležen in da se ga bom spominjal v svojih molitvah za dobrotnike. — To je tisti gospod, pri katerem je prej služila Márica. Zvedeli so, da je zbolela — to je tako dobra gospôda! — O, stokrat hvala, pisani metuljček, tisočkrat hvala! Milostljivi gospé poljubljam roko jaz in vsa moja hvaležna hiša. In dobremu gospodu izroči, ti rožica moja, moje najponižnejše poklone, obadva mlada gospoda pa pozdravlja stari muzikant in tudi Márica, tudi Márica ju pozdravlja! — Vse to povem doma gospôdi! — Prav, medeni srček moj, pojdi pa vse povej! In že gre in je gotovo ginjena zaradi nenavadne hvaležnosti. Jaz pa primem prvo steklenico in — že leti na krilih za njo, udari ob tla in žlahtno vino se razliva po tleh; teče, teče, zemlja ga pije in rdi od veselja. Moj lepi metuljček obstane in gleda. Zgodil se je čudež ali kaj? Vino teče samo po tleh in zemlja ga pije — odkod to? Čudi se moja ptičica in ne verjame očem. — Ná, glej, prijazni murnček moj, nismo vredni velikih dobrot, smo zarod grešnikov in pohabljenecv! . . . In že leti druga steklenica za njo in pade na zemljo prav blizu usmiljenega dekleta. Žlahtne kapljice ji škropé po obleki in po lepem obrazu, zemlja pije dragoceni sok in se krepča, ker je že stara in betežna. A kam bežiš, srnica moja? Kam hitiš, plašni otrok moj? Hahaha! Ona beži in se ne ozira, bose noge imajo krila. Hahaha!“

Prvič sem ga slišal smejati se in ta smeh je bil suh ter silno hudoben in zoperen.

„Ali niso ti ljudje duhoviti? Z vinom plačuje oče grehe svojih sinov in si misli: Stari muzikant rad pije vino, da se nekoliko razveseli in okrepča. Zdaj je morda malo žalosten po tisti neumnosti. Pošljimo mu par kozarcev starine, da se ne bo mogel pritoževati. Napije se ga malo in nam bo še hvaležen. — Tako se mešajo tatje v moje življenje

in jaz jim ne morem ničesar! Vidim Máríco: Leži na postelji, lica plamté, lasjé so potni in božajo ves obraz! To naj mi kdo plača z dvema steklenicama vina? Danes jih naučim, kako se beračem vračajo dolgovi. Pa njim je to vseeno; dobro se jim godi, veseli so svojih pravic in kaj jim vse drugo mar? Imel sem enkrat tovariše muzikante in nobenega človeka ni bilo med njimi. Popotovali smo po trgih in mestih; cigani in cigansko življenje. Enkrat pridemo v neko gostilno in jaz vidim, gostilničar je pošten: dobrota človek! — Dá nam prenočišče, belo posteljo in lepo sobo. Gleda nas cigani in težko mu je poglati nas, a boji se, ker ve, da smo cigani. — Prijatelji, posteljo sem vam dal in sobo, a bodite dobri in pametni. Enkrat mi je nekdo s škornji legel v posteljo in mi delal celo noč škandale!... Meni se mož smili; človek je, a mi smo cigani in ne bo dobro. Zvečer ležemo in jaz začnem sezuvati škornje. Tesni so in mokri — ne gredó. Kaj hočem? Tovariši se mi smejejo: Lezi, kaj ti mar, jutri zgodaj odidemo in kdo nas pozna? Cigani. A jaz ne morem, ne da mi srce. Potegnem nož in — rzk! — škornji so prerezani in jaz ležem, kot se spodobi. Zjutraj se zbudim, a mojih tovarišev ni. Gledam in eden pride. Jé velik kolač in se smeje. — Pojdi, Ciril, zajtrkujemo! — Drugi pridejo, vsi jedó in se veselo pogovarjajo. Eden tišči pod suknjo nove čevlje, drugi pomerja hlače. Cigani so obišli shrambo in kovčeg. — Nesíte to vse nazaj, tovariši, sicer se ne premaknem iz sobe! — Oni se smejejo, a jaz ne grem. Potem se jezé in me silijo, tudi preté mi. — Ne grem. Vrníte, kar ste ukradli. Naš gospodar je človek in mi smo cigani. Plazijo se počasi in spravljajo vse lepo nazaj. Niso jih opazili in mi gremo na pot. Zbogom, gospodar, in hvala vam! Zbogom, prijatelji, pa ne zamerite!... Vidi se mu, poštenjak je, človek, in mene je sram, da sem cigan. Gremo po blatu in vodi, vsi smo umazani in siti ciganskega življenja, dež rosi in vse je v megli. Tedaj se prvi ustavi. Sede na kanton in izvleče iz žepa kolač. Drugi prinese klobaso, tretji zopet kolač. Vsi jedó in se mi smejejo. Eden je imel v gitari skrite nove gospodarjeve hlače in drugi pod klobukom uro in prstan. Meni je hudo, ker vidim, da sem cigan in nič drugega. Cigan s cigani. Tudi jaz sedim na blatnem kantonu in jih gledam, kako so veseli. Krčmar ima voz in konje, naenkrat se lehkó pripelje po cesti in nas vidi v blatu. Há, tatovi — sem ukradeno blagó! Mi bi stali in bi dajali lepo počasi. Prenočil sem vas in za plačilo me okradete! Vse to sem premislil in dejal: — Tovariši, če ste vi tatje in

cigani, jaz nisem. Ne premaknem se s kantona, dokler mi ne daste vsega, da vrnem. Smejali so se in jezili, potem je stopil eden k meni in mi je ponudil pol klobase: Ná, Ciril, da se ne jeziš. Pojej pa gremo dalje! Vstal sem in sem šel cigan s cigani... Vidite, kadar mi vržejo ljudje pest blata v obraz, me tudi lepo potolažijo: Ti si sicer tat z nami vred, pa ná pol klobase, da pozabiš! Kak drugi je še bolj usmiljenega srca: Res je sicer, da sem te malo opljuval in oblatil, pa glej, zato ti pošljem dve steklenici starine. Le pokusi, dobra je in razveseli ter potolaži srce. In teh ljudi ne pobesijo na najbližjih drogovi! — Niti kapljice nisem danes pil, pa se mi vse vrti v glavi. Še danes stopim s tole palico pred falota in ne bo dobro niti zanj, niti zame. Me poznaš, ha? Poznaš Máríco? Zakaj si okradel berača! Tat! Poglej, tako se kaznujejo tatje!“

Tolkel je pri vsaki besedi s pestjo ob mizo in pri vsaki besedi je bil bolj divji.

„Ne razburjajte se, gospod Ciril!“

„Ne razburjajte se, gospod Ciril, prosim vas, ne razburjajte se, gospod Novák; okradli so vas, pa blagoslovite tatove in njihovo tatvino! Neumnosti! Ali ne veste, da je meni danes treba veliko jeze in veliko moči?“

Vstal je in šel z nenavadno krepkimi koraki iz sobe. Na ulici je zapretel s palico in odšel v mesto.

Gledal sem za njim, kako so se mu čudno opletale roke in noge, in težko mi je bilo. Vse lepe in pesniške misli, ki jih zamisli srce v blagoslovljenih urah življenja, vsa radost v redkih trenutkih je neskončno majhna in ničeva in ni vredna kupice slabega vina. Tam po ulici gre gorjé, noge se mu čudno opletajo, telo je sesehlo in zaprašeno od starosti in puščobe, in če bi mu kdo ponudil kozarec slabega vina — ali bi bilo drugače? Samo še bolj se zavé vse svoje nadležnosti... Takrat sem se sramoval in kesal vseh lepih in visokih misli...

Vedel sem, da se bo muzikant Ciril Novák kmalu vrnil; in res se je. Stal sem ob oknu, on je že oddaleč mahal s palico.

„Vun me vržejo, če pridem k njim in prav bi storili. Ali nimajo pravice delati, kar hočejo in kar se jim poljubi? Gotovo jo imajo, sicer ne bi mogli delati. In kaj bi bilo potem naše življenje, če ne bi bilo takih ljudi? Vse bi bilo lepó in dobro, to je pa neumnost in nemogoče. Prav so imeli, in kdor mi reče, da sem polblazen tepec, ima tudi prav.“

Šel je in nikoli nisem več govoril z njim. V srcu je ostal samo grenák spomin in bridko spoznanje.

Pesmi.

Zložil Griša.

1.

Sklonil se je nizko
solnčni dan do tal —
kakor cvet na vetru
jug je vztrepetal.

Dahnil je globoko
modri ocean,
kot bi težko misel
puhnil v jasni dan . . .

In cvetovi težki
so nagnili se,
dve na njih sta misli
poljubili se . . .

2.

Rekla je pomlad:
Dragi, ne žaluj,
čez vrtove moje
z mano odpotuj!

Šla bova v kraljestvo
palm in lotosov —
čez viharo morje,
čez nemir duhov . . .

Tam ne ruši duše
žalost — črni krt —
čezinčez ljubezni
plašč je razprostrt.

Videl boš bogate
rože do neba,
videl boš obraze,
sladke do srca . . .

Tam, kjer palme žlahtne
pod nebo kipé,
kjer ljudje pobožno
sklepajo roke:

Pod najlepšo palmo
odpočijeva,
iz srca studenca
se navžijeva . . .

3.

Lep si cvet romantike,
ali meni tuj —
daj mi roko, ljubica,
svojo pot potuj!

Hladna senca palme
ni za moje dni,
v meni vre življenje
v meni polje kri!

Kadar se bo nagnil boj,
išči me na tleh:
ali prapor v mladih rokah,
ali smrt v očeh!

Pod lipo.

Zložil Griša.

Stopil sem nekoč spomladi —
sam ne vem kako in kje —
pod zeleno, senčno lipo,
da si ohladim srce . . .

Mirno je slonel nad mano
vej zeleni baldahin,
okrog mene v polukrogu
sanj utrujeni jasmin.

Trudno sem naslonil glavo
v travo mehko ob drevo
in zasanjal sem pod lipo
in zasanjal sem takó:

Sredi čvrstega drevesa
gloje, kljuje kar naprej,
zaporedoma, počasi
pada list za listom z vej . . .

Rahlo, kot bi božal steblo,
blede smrti mrzli kist —
kakor v duši nepokojni,
neugnani črv — zavist . . .

Zbudil sem se v težkih sanjah —
sam ne vem kako in kje —
mislil sem na domovino
in na črve sredi nje!

ŠKOF BARAGA KRATKO PRED SMRTJO

List iz zlate knjige.

Priobčil dr. Alfonz Levičnik.

Koncem prošlega stoletja je neko zgodovinsko društvo v Zedinjenih državah v Severni Ameriki izdalo zgodovino Gorenjega Michigana. Z dobro voljo in v obče zanesljivo pisana knjiga ni bila povsem točna glede razvoja katoliške cerkve v onih krajih. Treba je bilo v tem oziru temeljite korekture in župnik Anton Ivan Režek v Houghton-u je čakal dalj časa, da kdo v posebnem spisu opiše veliko delo katoliške cerkve ob Gorenjem jezeru. Nazadnje pa je sam prijel za pero, in ko mu je tvarina narasla med delom, je sklenil, da jo objavi celotno — ne fragmenta pereant — v obširno zasnovani knjigi. Prvi del je izšel l. 1906. Naslov mu je: *History of the diocese of Sault Ste. Marie and Marquette, containing a full and accurate account of the development of the Catholic Church in Upper Michigan, with Portraits of Bishops, Priests and Illustrations of Churches Old and New by Rev. Antoine Ivan Režek. Vol. I. Houghton, Michigan 1906.*¹⁾ V drugem delu, ki izide še letos, pa poda pisatelj zgodovino posameznih župnij omenjene pokrajine.

GRB ŠKOFA BARAGA

Nad vse lepo opremljeno, obsežno knjigo, ki šteje v četverki približno 400 strani, smemo po pravici imenovati zlato knjigo slovenskega duhovenstva v Severni Ameriki. Slovenci Baraga, Mrak, Vertin so bili prvi škofje škofije Sault St. Marie in Marquette, drugi slovenski duhovniki so jim bili zvesti sotrudniki, in to delo naših mož nam opisuje rojak pisatelj. Doslej smo sicer poznali odlične rojake onkraj Atlantskega morja, vedeli smo, da so ondi izvršili lep kos kulturnega dela, a da je bilo delo tako ogromno, to smo spoznali šele iz knjige župnika Režeka. Lepa mu hvala za to spominsko knjigo naših preko morja slavnih mož! Slovencem v domovini pa naj posnamemo iz te knjige naslednje vrstice.

¹⁾ Zgodovina škofije Sault Ste. Marie in Marquette, obsegajoča popoln in natančen opis razvoja katoliške cerkve v Gorenjem Michiganu. S portreti škofov, duhovnikov in slikami novih in starih cerkva. Spisal Ant. Iv. Režek. Knjiga I. Houghton, Michigan 1906. Glej „Dom in Svet“ l. 1907. Str. 91.

Friderik Baraga.

Življenje in delovanje tega izrednega moža je izvečine že znano. Lep spomenik mu je že postavil dr. Leon Vončina.¹⁾ Obširnejši življenjepis je izdal l. 1900 Američan P. Krizostom Verwyst O. F. M. v angleškem jeziku pod naslovom: *Life and Labors of Rt. Rev. Frederic Baraga, First bishop of Marquette, Mich.*²⁾ Tedaj je Verwystu poslal mnogo podatkov tudi rajni pisatelj Jožef Benkovič. Vse je sedaj zbral, deloma z novimi viri izpopolnil župnik Režek.

Ko je Baraga, dné 31. decembra 1830, stopil v New-Yorku na ameriška tla, je prinesel seboj vse vrline vzornega blagovestnika. Globoko vernost, ki mu jo je položila v zibel kot najlepšo jutrnino domača hiša in ki sta mu jo ohranila zvesta prijatelja in odgojitelja dr. Jurij Dolinar v Ljubljani in blaženi Klemen Marija Dvořák (Hofbauer) na Dunaju, je vzplamtela, odkar je postal svečenik (dné 21. sept. 1823) v uprav apostolsko gorečnost. Kot kapelan v Šmartnem pri Kranju (1824—1828) in v Metliki se je izkazal izvrstnega propovednika in iskrenega prijatelja ljudstva, ki je kar gorelo zanj. Govoril je slovensko, nemško, latinsko, francosko, laško in angleško. Z velikim uspehom je že tedaj nastopil kot pisatelj, molitvenik „Dušna paša“ (1830) se je mahoma omilil narodu. Poleg vsega tega pa je imel železno zdravje, utrjeno v skromnem življenju in napornem, neprenehnem delu.

Sledeče misijonske postaje si štejejo v čast, da so imele Baraga za misijonarja: Arbor Croche, Grand River, La Pointe, L'Anse, Fond du Lac. Bila je to še v marsičem deviška zemlja in nekatere kraje še doslej ni obiskal „črnosuknjež“ (black-robe), kakor so katoliškega duhovnika nazivali Indijani. Prva postaja Arbor Croche je bila oddaljena od Cincinnati, kjer je prebival Baragov škof Fenwick, približno tako daleč, kakor Napolj od Dunaja. In življenje na teh postojankah, kako je bilo preprosto, skromno in težavno! V Arbor Croche, ki je bila že stara postaja, je imel Baraga v preprosti svoji rezidenci dežnik razpet nad posteljo, da ga ni močil dež. Na Bobrovem otoku (Beaver Island) so zgradili cerkvico

¹⁾ Friderik Baraga, prvi kranjski apostoljski misijonar in škof med Indijani v Ameriki. V Ljubljani Natisnil J. Blaznik 1869.

²⁾ Življenje in delovanje Friderika Baraga, prvega škofa v Marquette, Michigan.

iz vejevja in šajk. Često je nedostajalo najpotrebnejših stvari. Ko je l. 1855. že zgodaj pal visok sneg in je nastopila huda zima, je bil Baraga brez obleke. In uprav pozimi je tedaj misijonar največ potoval v krpljah in prenočeval, tudi več noči zapored, v gozdu ob najhujšem mrazu. Baraga je na teh nevarnih potih često za las komaj ušel smrti. Tako l. 1849., ko bi se bil kmalu utopil v silnem viharju na Huronskem jezeru in januarja 1851, ko je sam brez vodnika na smrt truden gazil po visokem snegu neprenehoma nad dvajset ur v gozdu.

Velike so bile pač misijonske težkoče, a še večja požrtvovalnost mladega duhovnika. Samo da krsti enega otroka, prehodi nekoč 75 milj.¹⁾ Ko se je l. 1847. vračal od Fond du Lac v L'Anse, mu med potom vodnik oboli. Baraga sam nosi prtljago, ponoči pa bedi pri ognju, da mu ne zmrzne oslabei tovariš. Sedem dni sta tedaj potovala po gozdu in srečno došla domov. Ko se je l. 1832. mudil v Detroitu, je zavladata kolera, in on je bil začasno edini katoliški duhovnik v mestu, ki je obiskaval bolnike, pokopaval, propovedoval, zraven pa je še oskrboval korekturo Indijanom spisanega molitvenika!

In pri vsem tem obilnem delu je Baraga postopal jako premišljeno. Indijane je navajal k stalnemu življenju in jih učil pisati in brati, da ohrani tako drugače često same trenutne uspehe svojih propovedi. Indijanom je tudi sestavil v njih jeziku potrebne knjige. Na vso moč je pobijal pijanstvo in „ognjeno vodo“, ki je morila rdečkožce. Ko pa je po silnih naporih v enem kraju uredil krščansko občino, je pohitel drugam, po novih potih iskat novega dela, novih naporov.

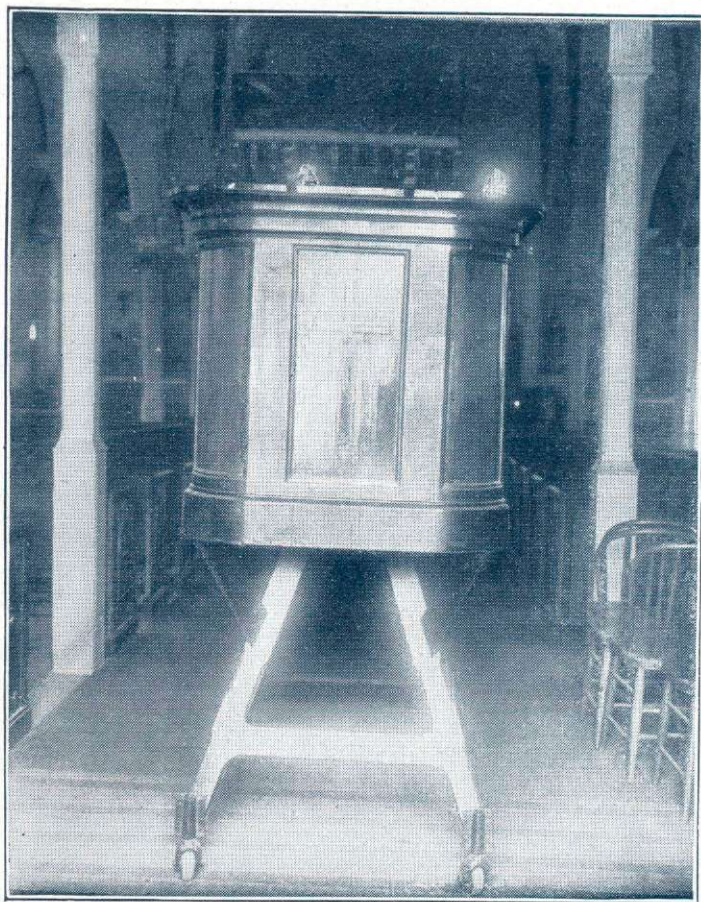
Čuditi se moramo, kako je Baraga ob tolikem delu še mogel prijeti za pero. In vendar je uprav v onih letih napisal celo vrsto knjig, izvečine nabožne vsebine. Že l. 1832. je izdal molitvenik v otavščini. V čipevščini je istotako sestavil molitvenik in življenje Zveličarjevo. Obe knjigi sta se tiskali v Parizu. Tretja, podobna knjiga, „Gagikwe mosinaigau“, ima odlomke iz sv. pisma stare zaveze in dejanja apostolov ter evangelije celega leta. Četrta knjiga te vrste, izdana 1844, slove „Managatawendamomasinaigau“. In še cela vrsta drugih sličnih.²⁾ Najznamenitnejši deli pa sta slovnica in rečnik čipevščine. — (Theoretical and practical grammar of the otchipwe language, spoken by the Chippewa Indians; A Dictionary of the Otchipwe Language. Explained in English.) Rojakom v domovini je tisti čas napisal „Slate jabelka“ (Blaznik, v Ljubljani 1844) in „Premišljevanje o štirih poslednjih rečeh“ v slovenskem,

¹⁾ 1 ameriška milja = 1609,3 m.

²⁾ V slovenski bibliografiji dr. Simoniča (Ljubljana 1903. I. del) na strani 15–18.

„Geschichte, Charakter, Sitten, Gebräuche der nord-amerikanischen Indier“ (Ljubljana, Blasnik, 1837) v nemškem jeziku.

Umevno je, da tako delo ni moglo ostati brez sadu. Na postaji Grand River se je protestantski propovednik trudil devet let in pridobil samo 10 Indijanov, Baraga pa v desetih dneh 46. V Arbor Croche je v dveh letih in štirih mesecih krstil nad 451 Indijanov in še vedno so se oglašale nove naselbine in prosile evangelija. Le dvojega je nedostajalo: duhovnikov in denarja za obširni misijon. Zato se Baraga napoti koncem l. 1836. prvič v Evropo. Tedaj je obiskal tudi Dobrnič in propovedoval v Ljubljani. Seboj v Ameriko je vzel sestro Antonijo,

PRIŽNICA ŠKOFA BARAGA V MARIJINI CERKVI V SAULT STE. MARIE

vdovelo pl. Höffern, ki pa je pri njem v La Pointe vztrajala samo dve leti. Pri povratku v Evropo ji je napisal sledeči akrostihon v sedmih jezikih:

Angel Boshji naj te vedno spremlja,
Nie verlasse Dich des Himmels Schutz,
Tuta sis et salva in aeternum,
Observez toujours la loi de Dieu,
Nuovo sempre sia il Vostro zelo,
Imitate the Saviours holy life
Angwamisin, mino bímadisin.

L. 1853. je Baraga postal škof in s tem se pričinja nova doba njegovega življenja. S pismom z dné 29. julija 1853 je apostolska stolica ustanovila vikariat Gorenji Michigan (Upper Michigan), Baraga pa postavila za vikarija in ga imenovala naslovnim škofom amyronijskim (Amyronia). 1. novembra ga je v Cincinnati posvetil v škofa nadškof Purcell ob

azistenci škofov Lefèvre (Detroit) in Henni (Milwaukee). Še sta ohranjena pastirska lista, katera je novoposvečenec poslal vernikom. Eden je pisan angleški, drugi pa v indijanskem narečju, pravcati unikum. Redki ta dokument je Režek po pravici doslovno odtisnil v svoji knjigi. — Še istega leta je Baraga odpotoval vdručič v Evropo. Preko Liverpoola in Dublina, skozi Belgijo in Bavarsko, je najprej došel na Dunaj, kjer mu je bival stari znanec, Jernej Vidmar, v Auguštineju. V Ljubljano je došel 27. januarja 1854 ter daroval sv. mašo v stolnici pri oltarju sv. Rešnjega Telesa, kjer je daroval 22. septembra 1823 prvo sv. mašo. Obiskal je tudi Dobrnič in Metliko in s sestro Amalijo potoval v Rim. Nato je iznova obiskal Ljubljano, Škofjo Loko, se sešel v Št. Andražu s Slomškom in na Dunaju v

PALAČA ŠKOFA BARAGA ZIDANA 1860

avguštinski cerkvi prisostvoval poroki našega cesarja 24. aprila 1854. Cesar Franc Jožef mu je podelil dragocen naprsni križec, krasen prstan in dva keliha. Naprsni križec je pozneje Baraga v silni stiski prodal, dal pa napraviti cenejšega iste oblike, prstan pa še dandanašnji nosi vsakokratni škof markeški pri slovesni maši, in kelihi rabijo novomašniki v ondotni stolnici. 15. jul. je bil Baraga zopet v New-Yorku.

Kot škof Baraga v ničemer ni izpremenil skromnega, delavnega življenja, pač pa se še bolj trudil, da postane vse vsem. Poleg lastne obsežne škofije je tudi oskrboval več misijonskih postaj, ki so pripadale škofijam Milwaukee, Detroit, St. Paul. Neštetokrat je kot škof prehodil te kraje, izvečine pozimi ob najhujšem mrazu v krpljah. Dnevnik, ki ga je pisal od 10. avgusta 1854. dalje 10 let, nam daje vpogled v to nad vse naporno, uprav apostolsko delo. Tako je januarja 1857 potoval tri dni v krpljah v misijonsko postajo sv. Ignacija, nazaj grede prenočil pod milim

nebo v gozdu pri 400 pod ničlo in potem zapisal v dnevnik poln hvaležnosti do Stvarnika nekaj lepih stihov. L. 1861. je potoval na tretji provincialni cerkveni zbor v Cincinnati. Od 1. do 9. aprila je bil neprestano na potu, peš, na vozu, ali pa v krpljah; potem je po mnogih neprilikah s parnikom in železnico došel šele 24. aprila v Cincinnati. Domov prišedši pa je po 24 urah zopet odpotoval na misijon. Na domu, v rezidenci, se je goreči apostol izpremenil v ljubeznivega, delavnega župnika in izkušenega misijonarja. Obiskaval je bolnike, propovedoval vsako nedeljo v treh jezikih in tudi — kuril peč v svoji preprosti hiši. Tako stoji zapisano dne 16. julija 1863 v dnevniku: „Ich machte diesen Morgen Feuer im Ofen, in spite of July.“

V tem podrobnem delu se je razvijala škofija iz malega početka vedno lepše. L. 1857. je vikariat Gorenji Michigan postal samostojna škofija — Sault Ste. Marie (dioecesis Marianopolitana), leta 1866. pa je Baraga prenesel stolico iz Sault Ste. Marie — ker je bilo to selo pozimi od novembra do maja odločeno od drugega sveta — v Marquette, v središče cvetoče rudniške pokrajine ob Gorenjem jezeru. Sploh je imel Baraga kot upravitelj svoje škofije veščo in srečno roko. Poguma ni izgubil v najhujšem položaju. Predvsem mu je nedostajalo sotrudnikov. 3. decembra 1858 je zmrznil nadepolni Lavtižar na Red Lake v Minnesoti, in njegov naslednik Čebul je došel šele 13. oktobra 1859. Mrak je bil misijonar, seme-niški profesor in spiritual obenem. L. 1863. je bilo samo 15 duhovnikov v škofiji, in ko se je l. 1864. vnela meščanska vojna in se med narodom pojavila silna beda, je škofu tudi docela zmanjkalo denarja. „Moja škofija nima nikakih dohodkov, tudi novčiča ne dobim,“ toži v pismu.

A šlo je vendarle dalje. Baraga je bil močan duh, utrjen v neprestani molitvi. Za svojo osebo ni potreboval skoro nič. Bil je popoln abstinent. Tudi mesa leta in leta ni pokusil. Duhovnik Bourion, mlad energičen Francoz, ki je dalje časa bival pri njem, je vztrajal ob taki hrani samo en mesec. „Ali vas nisem vprašal, če hočete obedovati z menoj? In ste rekli, da hočete,“ mu pravi Baraga. „Seveda; toda nisem vedel, da bomo imeli pri vas krompir trikrat na dan, praženi za zajutrek, kuhani za kosilo, pogreti za večerjo“ — je bil odgovor Bourionov, zelo značilen za skromnega škofa.

Koncem l. 1866. odpotuje Baraga k drugemu plenarnemu zboru v Baltimore. 8. oktobra ga tu zadene kap. Na željo ga prepeljejo domov; nekoliko sicer okreva, toda bolezen se vleče še naslednje leto, dokler 19. januarja 1868 ne umrje apostol Očipve-Indijanov blažene smrti. Svetla plamenica je dogorela.

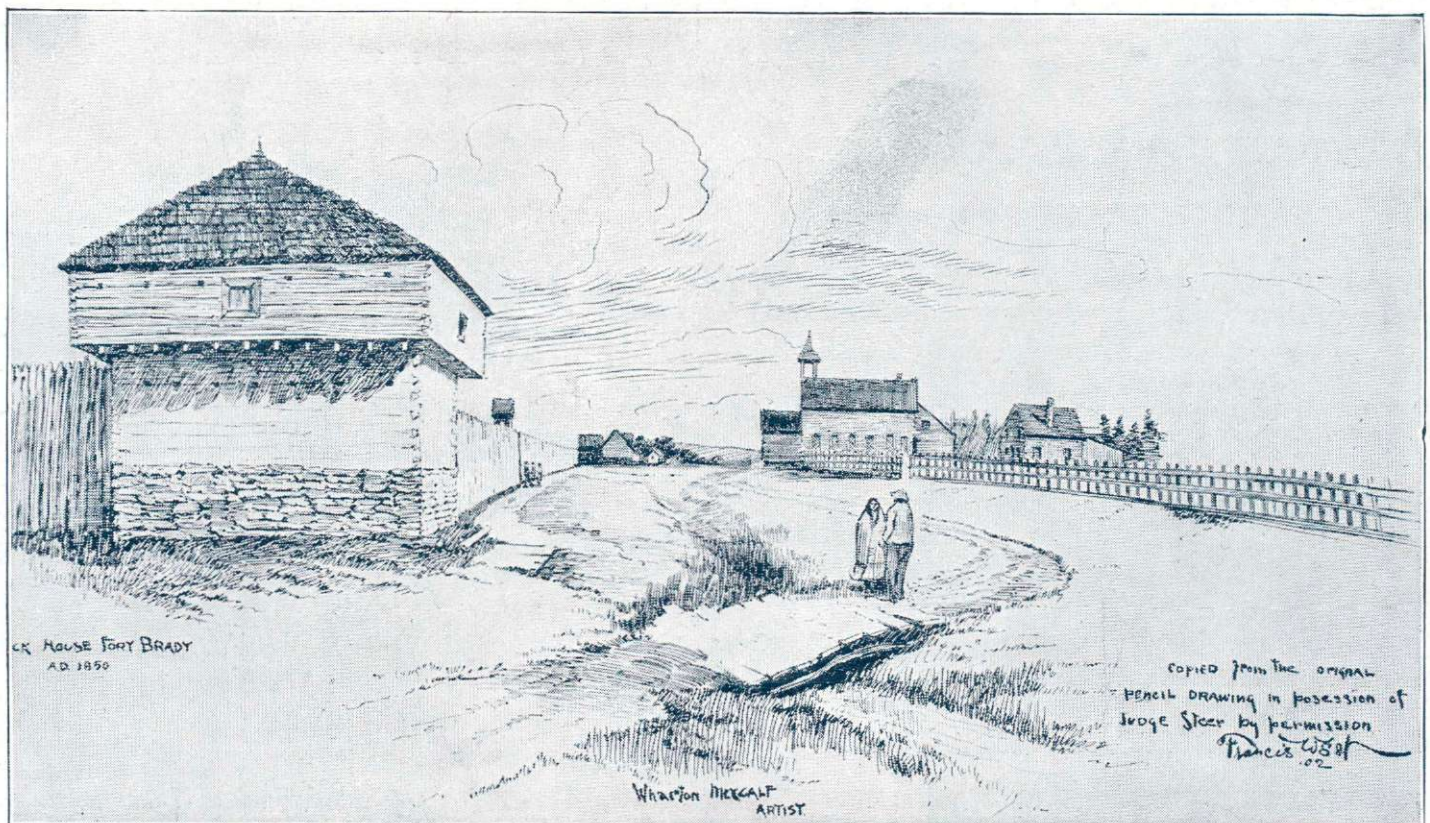
Duhovnika R. Jacker in omenjeni Bourion sta nam opisala zadnje trenutke svetega škofa. Bourion ga primerja sv. Frančišku Ksaveriju. Po pravici. Baraga je bil zares izreden mož. Nenavadno in mnogostransko nadarjen, tudi pesnik in spreten risar, je bil pri vseh vrlinah duha izredno plemenitega srca, otroško ponižen in nedolžen. Občudovanja vreden kot požrtvovalni duhovnik in apostolski škof, je še večji kot mož uprav junaških kreposti — svetnik, ki je celo svoje življenje živel edino le po geslu: *Unum est necessarium* — Eno je potrebno.

31. januarja 1868 so ga pokopali in odtlej njegovo ime še ni zamrlo ob Gorenjem jezeru. Amerikanci časté svoje velike može. Del pokrajine ob Jezeru nosi njegovo ime in ena glavnih cest v Marquette se imenuje „Baraga Avenue“. Ko so leta 1903.

prvem mestu Ignacija Mraka, na drugem Ivana Čebula in na tretjem jezuita Avgusta Kohlerja. Ta prošnja ni bila takoj rešena in Mraka je apostolska stolica imenovala za škofa šele 25. septembra 1868.

Ignacij Mrak je bil rojen 16. oktobra 1818 v Hotavljah pri Poljanah na Gorenjskem. Ljudsko šolo je obiskoval v Poljanah in v Kranju, l. 1825. pa je vstopil v ljubljansko gimnazijo. Koncem prvega razreda ga je zadela velika dijaška nesreča: dobil je dvojko. A skrbna roditelja nista obupala, temuč sta darovitega sinka poslala v Novo mesto, kjer je dovršil tri razrede. L. 1830. se je vrnil v Ljubljano, 1834 vstopil v semenišče in bil 13. avgusta l. 1837. posvečen v duhovnika.

Prvi dve leti duhovniškega življenja je prebil Mrak kot vzgojitelj v rodbini maršala barona Petra

CERKEV IN REZIDENCA ŠKOFA BARAGA V SAULT STE. MARIE LETA 1853.

obhajali z veliko slovesnostjo petdesetletnico škofovskega posvečenja Baragovega, se je meščanstvo brez izjeme udeležilo slavlja. Duhovniška zveza pa, ki so jo zasnovali slovenski duhovniki v Severni Ameriki, se nazivlje „Baraga Association“ — pač dokaz, da duh Baragov živi v njegovih naslednikih. In z veliko pieteto hranijo še sedaj vse preproste spominke velikega moža: pisma, dnevnik, prižnico, ko je propovedoval v Sault Ste. Marie . . . preproste stvari, a vendar ne malenkostne, ker so ostalina moža, ki bo prej ali slej dobil čast oltarja . . .

Ignacij Mrak.

Ko je škofa Baraga v Baltimoru zadela kap, je zaprosil v Rimu, naj mu pridelé pomožnega škofa „cum iure successionis“; in sicer je predlagal na

Pirqueta, potem je pa kapelanoval v Poljanah (1841) in v Slavini (do 1845). Meseca julija 1845 se je v Trstu vkrcal, da se popelje v Ameriko. Srečno je došel v Detroit, kjer ga je škof Lefèvre takoj poslal v pomoč Pircu v Arbor Croche. — Mrak se je z vso silo posvetil misijonskemu delu. Že potujoč v Arbor Croche se je učil indijanskega narečja in po desetih dneh je s pomočjo Pirčeve Indijanom propovedoval. Stalno se je nastanil v La Croix.

Ko je l. 1853. La Croix z okolico pripal markeški škofiji, je Baraga imenoval Mraka za svojega generalnega vikarja. L. 1860. obišče Mrak Kranjsko, l. 1863. po povratku pa nepričakovano sporoči Baragu, da hoče iznova v domovino. Kaj je bil vzrok temu ukrepu, se ne da dognati. Mrak je bil vseskozi čist, skromen značaj, odlike ni iskal.

In vendar ga l. 1868. zadene nepričakovana čast. Ko ga je rimska stolica imenovala za škofa, je na prigovor prijateljev sprejel težko breme in bil 7. februarja l. 1869. v Cincinnati posvečen za škofa. — Pravi misijonski škof. Nadškof Purcell mu je podaril talar, škof Lefèvre pa naprsni križec in prstan iz srebra. Slavnostni govornik je bil sloveči Weninger D. J. Ko je Mrak došel v Marquette, je napravil nastop nad vse skromnega škofa globok vtis. 7. marca

izgubil nekaj dni in se maščeval s tem, da je obema potnikoma na dolgem potu v Glasgow pri obedu postregel z eno samo žlico, enim nožem in enimi vilicami.

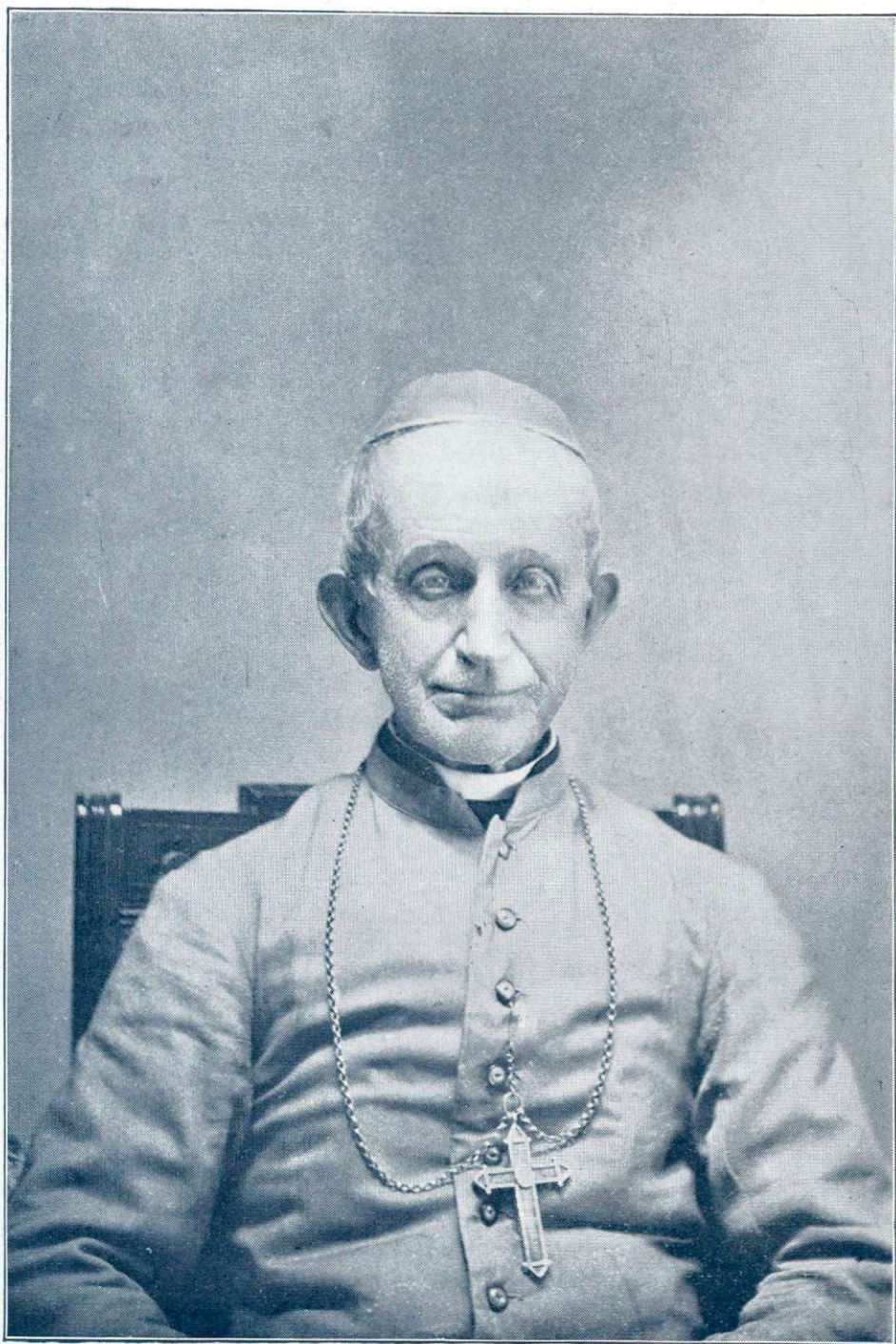
Baragu v marsičem podoben, je tudi Mrak zelo spretno vodil prostrano škofijo. Pri nastopu je dobil v škofiji 18 cerkva in 14 duhovnikov, med temi Slovenca Vertina. Slovenca Stariha, ki je sedaj škof v Lead, S. D., pa je naslednje leto posvetil v duhovnika. Sam mož svetega, neomadeževanega življenja, je bil posebno neizprosen glede discipline. Kakor Baraga je neutrudno misijonaril, ko je obiskoval župnije. V enkrat započetem ukrepu se ni izlahka upognil in tuintam je ta njegova odločnost dobila uprav ameriško lice. Duhovniku Eisu, sedanjemu škofu v Marquette, je nekoč zapovedal, naj sezida župnišče. Ta se posvetuje s stavbenikom, izkoplje temelj in počne graditi stavbo. Kar prihiti škof; zazdi se mu, da je stavba zidana preveč „v slogu“ (too stylish), stavbo proda, kupec jo prenese drugam, škof pa zgradi cenejšo. Velike težave je imel osobito od leta 1872. dalje. Tedaj je industrija nagloma padla, in vsled bede vernikov je moral hkrati zapreti dve šoli, ki so ji vodile redovnice. Naslednje leto ni posvetil ni enega duhovnika za škofijo. In vendar je vse kipelo v deželi. Prihajali so novi naselniki, misijonske postaje so se izpreminjale v velike župnije — a kje dobiti sposobnih mož in gmotnih sredstev?

Ni čuda, da je vse to globoko bolelo plemenitega moža in da je zakoprnel po skromnem, tihem misijonskem delu. Ko je l. 1877. obolet za revmatizmom, je prosil v Rimu, naj mu odvzemo težko breme. Resignacija je bila sprejeta, naslednik mu je bil pa rojak — Janez Vertin. A osiveli veteran ni odložil orožja. Prevzel je izpočetka župnijo Negaunee, pozneje misijon med Indijanci v Eagle Town, zadnja leta pa je bil hišni duhovnik v bolnici svete Marije v Marquette. Bolnikom in ubožcem je bil največji prijatelj, vse, kar je imel, je izdal zanje. Do smrti je ostal prijatelj resne knjige.

Še kot 87 letni starček je z zanimanjem čital Plasmannovo knjigo: Die Himmelskunde. Bogato svoje in zanimivo življenje pa je sklenil dné 2. januarja 1901, star 89 let. Na strani Baraga počiva v stolnici v Marquette, v marsičem podoben, v vsem vreden mu naslednik. Nagrobni napis ga slavi tako:

Laudant eum opera pro conversione Otchipwe-Indianorum. Fidelis Baragae cooperator et successor.¹⁾

¹⁾ Slavé ga dela za izpreobrnjenje Očipve-Indijanov. Baragov zvest pomočnik in naslednik.

ŠKOF IGNACIJ MRAK KONCEM SVOJEGA ŽIVLJENJA

je bila intronizacija v preprosti stolnici; mraz je bil tako hud, da je vino v kelihu zmrznilo.

Leta 1870. se je Mrak udeležil vesoljnega cerkvenega zbora v Vatikanu in ob tej priliki obiskal Kranjsko, kjer se mu je na pot v Ameriko pridružil duhovnik Luka Možina. Iz Trsta sta potovala v Glasgow. Ko je ladja pristala v nekem pristanišču na Siciliji, je Mrak takoj z dovoljenjem pristojnega škofa imel službo božjo in birmoval. A ta gorečnost mu je nakopala hudo nejevoljo kapitanovo, kateri je

Ivan Vertin.

Ivan Vertin je bil sin solnčne Bele Krajine, rojen dné 17. julija 1844 v Dobličah pri Črnomlju. Oče Jožef se je poprijel, kakor mnogo njegovih rojakov, krošnjarstva ter prepotoval lep kos Nemčije in Švice, dokler ni l. 1852. odpotoval v Severno Ameriko, kjer je ostal pet let. Ko se je l. 1857. začasno vrnil domov, je pripeljal Ivana, čigar nadarjenost in marljivost so učitelji nad vse hvalili, v Novo mesto na gimnazijo. L. 1863. mu je sledila v novo domovino žena Marija s štirimi otroki, Marijo, Jožefom, Jurijem in Ivanom, ki je tedaj dovršil gimnazijo. Abiturient se je bil že odločil za mašništvo, in Čebulj, dober prijatelj očetov, mu nasvetuje, naj stopi v škofijo Marquette. Baraga z veseljem sprejme nadepolnega mladeniča. Čebul ga uči filozofije, angleščine in francoščine in 31. avgusta l. 1866. je bil posvečen v duhovnika, zadnji, kateremu je podelil Baraga mašniško posvečenje.

Vertin se je odlikoval že kot bogoslovec po bogatem znanju in praktičnem, rekli bi, trgovskem duhu, kar je bila velika blagodat za njegovo poznejše delovanje. Prva njegova župnija je bila Houghton, kjer je prezidal in povečal cerkev. L. 1871. pa ga je poslal škof Mrak na župnijo Negaunee, ki je stala pred bankerotom. Vertin je gospodaril tako umno, da je bila po treh letih od primerno visokega dolga 15.000 dolarjev poplačana skoro vsa svota.

L. 1879. je prineslo Vertinu škofovsko mitro. Na prigovor Weningerja D. J. je sprejel ponujeno mu častno, težko službo in bil 14. septembra 1879 posvečen v škofa. Slavnostni propovednik mu je bil sedanji nadškof v St. Pavlu, Ireland. Bil je tedaj Vertin šele 35 let star — najmlajši škof v Ameriki. Škofija je imela 20.000 vernikov, 28 cerkva in 18 duhovnikov.

Mladega škofa je pri nastopu čakala velika naloga. Baraga je kot pravcati pionir v pustinji ustanovil škofijo, Mrak je z veliko odločnostjo izpremenil misijonsko delovanje v redno pastirovanje, a mladim župnijam je nedostajalo predvsem gmotne podpore. Vertin je v tem oziru veliko delo svojih prednikov — in to skoro vse pomeni v Ameriki — gmotno utrdil in zasigural. Stolnica v Marquette je 2. oktobra 1879, tri dni preden je dospel Vertin v mesto, da se ustoliči, pogorela, a škof je iz razvalin in pepela sezidal kmalu lepšo in krasnejšo. Katedratikum je porabil ves za stavbo, bogati oče in bratje so tudi

obilo prispevali in leta 1890. je bila stolnica posvečena. Glede uprave cerkvenega premoženja in snovanja šol je izdal natančna navodila, kakor sploh v vsakem oziru Vertin že stoji v modernem času, ki je tudi katoličanom v Severni Ameriki prinesel novih potreb in nalog. Pastirska lista iz leta 1882. in 1886. obravnavata pereče vprašanje o verski odgoji. Škof povdarja, da se verska odgoja pričenja že v zibelki (cradle) in ukazuje, naj se v vsaki župniji ustanovi katoliška šola. Času primerna so tudi na-

IVAN VERTIN KOT NOVOPOSVEČENI ŠKOF

vodila gledé tajnih družb, prosinodalnih konferenc in duhovnih vaj.

Vertin je kot škof večkrat obiskal Evropo. Prvič je potoval „ad limina“ v Rim 1887 in ob tej priliki obiskal tudi Novo mesto in rodno vas Dobliče, kjer so z nepopisnim veseljem sprejeli slavnega rojaka. Leta 1891. je vdrugič potoval v Rim, tudi v Karlovih Varih je iskal, ko je počel bolehati, zdravja — zamen. Umrl je 26. februarja 1899.

Vertin je bil prijatelj neprenehnega dela. Kakor Baraga in Mrak, je rad propovedoval in izpovedoval, sam tudi vodil brez tajnika vso korespondenco, sam nosil pisma na pošto – pravcati Amerikanec. Zgradil je petdeset cerkva, posvetil mnogo duhovnikov, med njimi tudi Slovenca Antona Ivana Režeka in pa Antona Hodnika, ki je na potu v domovino dne 4. julija 1898 tako tragično smrt našel na utopljenem parniku Bourgogne. V stolnici v Marquette počiva Vertin ob Mraku in Baragu, kakor onadva, „pastor fidelis“ svojih vernikov. V zgodovini škofije Sault Ste. Marie in Marquette mu je trajen spomin zagotovljen.

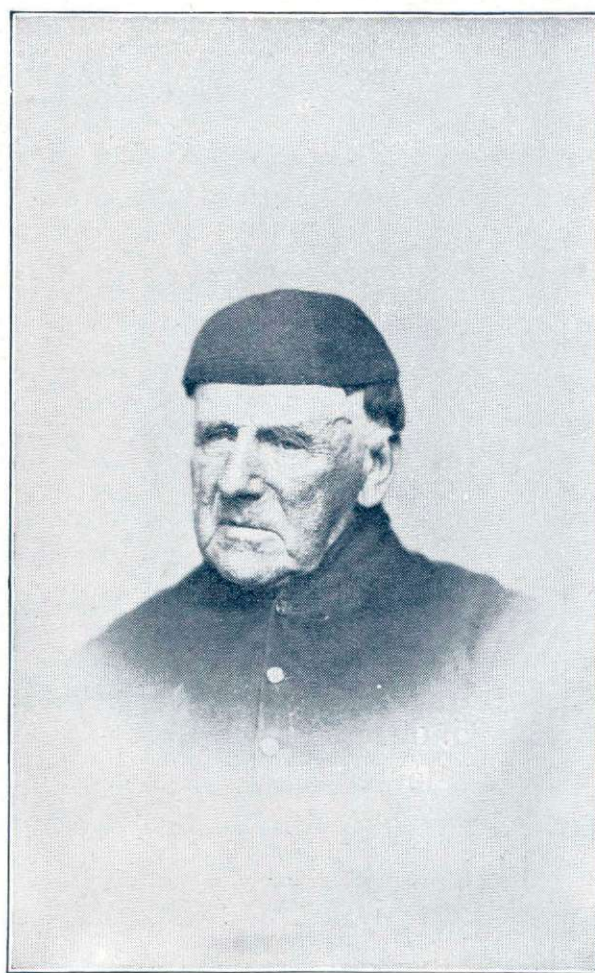
Frančišek Ksaver Pirc.

Tudi ta znameniti mož je vreden novega, tretjega življenjepisa. Obširno je njegovo življenje popisal že O. Florentin Hrovat¹⁾. Spomnil se ga je tudi Verwyst (l. c. 379—393), in Režek je posvetil njegovemu spominu s posebno ljubeznijo nekaj strani. Pirc združuje v sebi dvoje življenje, življenje selskega župnika na rodni zemlji in življenje vnetega misijonarja v tujini. Ko se je napotil v misijon, je imel že blagoslovljeno življenje za seboj. Sedem let je bil kapelan v Kranjski gori, mnogo let župnik v Pečah in Podbrezju in veliko je storil za ljudstvo. Knjigo „Kranjski vrtnar“ so s posebnim veseljem sprejeli sadjerejci. Ko pa je Pirc slišal o delu in uspehih svojega rojaka Baraga, je zaželel še po večjih naporih in žrtvah in teh je našel v novem življenju obilo. Kaka izprememba je bila pač zanj, ko je prišedšemu v Ameriko, 18. septembra 1835, v luki new-yorski zgorela vsa prtljaga, knjige in mašne potrebščine, in ko je začel v misijonih maševati na preprostem oltarju! Spočetka mu je često solza stopila v oko. Potem pa je vse svoje izredne moči posvetil zvanju.

Pirc je bil eden tistih naših mož-samoukov, ki so bili posebno daroviti za vsako plat praktičnega življenja. Vsako stvar je srečno vzel v roko. Ko je zapazil na misijonu, da se večina vernikov odteguje cerkvi, je takoj začel poučevati z vso vnemo otroke in po otrokih v šoli je pridobil srca staršev. Indijanom je še nedostajalo čtiva; spisal jim je l. 1845. življenje Zveličarja in mali katekizem in potem jel pisati večji katekizem in pridige o nedeljskih evangelijih. Povsod je Indijane učil sadjarstva, kmetijstva in živinoreje. Ob Golobji reki (Pigeon - River) je napravil veliko mrežo za ribji lov, da so zlahka ujeli potrebno množino rib, in ko so l. 1846. zavl-

dale osepnice, je sam hodil od hiše do hiše in cepil koze s cepilom, ki ga mu je poslal zdravnik. Kdo bi se ne spomnil ob tem našega Staniča, ki je tudi cepil koze s trnjem? In tak je Pirc ostal vsa leta svojega bivanja. Uredil je z velikim trudom postajo pa jo izročil drugim duhovnikom, prav kakor poljedelec, ki obdelavši eno njivo, gre iskat druge, da jo preorje. Prav podoben je bil v tem Baragu.

Ni čuda, da so ga rdečkožci nad vse ljubili. Ko so se l. 1862. v ondotnih krajih uprli mnogi rodovi, med njimi posebno divji Sioux-Indijani, se izmed ljudi na šestih postajah, kjer je bil deloval Pirc, ni uprl niti eden in tudi vstaši so po njegovem posredovanju sklenili mir.

FRANČIŠEK PIRC

L. 1864. se je pojavil Pirc naenkrat na Kranjskem. S seboj je vzel nato celo vrsto sotrudnikov: duhovnika Josipa Buha, sedanjega generalnega vikarja v Duluthu, bogoslovce Janeza Žužeka, Ignacija Tomazina, Janeza Trobca, sedaj škofa v St. Cloudu, iz ljubljanske, Alojzija Pluta, Ivana Tomaževiča, Janeza Erlacha in Janeza Velikanje iz goriške nadškofije.

L. 1865. je še obhajal v krogu mnogoštevilnih čestilcev zlato mašo, potem pa so ga jele zapuščati moči. 3. oktobra 1873 je prišel v Ljubljano, kjer je umrl 22. januarja 1880. Mož, ki ostavi lepo urejeno župnijo in odide v misijon v starosti, ko si marsikdo že želi pokoja, in 37 let potem nesebično deluje v ljubezni do tujca - bližnjika, pač zasluži časten spomin.

¹⁾ Franc Pirc, oče umne sadjereje na Kranjskem in apostolski misijonar med Indijani v Severni Ameriki. V Celovcu. 1887.

P. Oton Skolla O. F. M.

Življenje tega malo poznatega rojaka sta pred Režekom že tudi opisala O. Florentin Hrovat¹⁾ in Verwyst.²⁾

Rojen je bil v Novem mestu, kjer je dovršil ljudsko šolo in gimnazijo, potem pa stopil v fran-

O. OTON SKOLLA, O. F. M.

čiškanski red. Z dovoljenjem predstojnikov je šel v misijone in 25. decembra 1841 došel v Ameriko, kjer ga je škof Lefèvre v Detroitu z veseljem sprejel. L. 1843. je šel z rojakom Pircem med Čipeva-Indijane. Deloval je na postajah Mackinac, Arbor Croche, L'Anse pri Baragu, La Pointe. Ko je La Pointe prevzel Pirc, je odšel med Menonimi-Indijane na Volčjo reko (Wolf River) ali Kešeno. L. 1858. se je vrnil v Evropo. V Asisiju je bival štiri leta, potem pa se je nastanil v idiličnem Nazaretu v Savinjski dolini, kjer je svoj čas, pred 22 leti, nadel redovniško obleko. Zadnja leta je prebil na Trsatu. Rad je bratom risal, kar je videl, tudi pel je v nemškem, angleškem, francoskem in indijanskem jeziku. Umrl je 24. aprila 1879.

Skolla je bil vseskozi originalen mož. Protestant, ki je videl Skolla v La Pointe, ga nam opisuje kot sila prijaznega in preprostega redovnika, ki sam snaži cerkev, sam pozvanja in sam slika slike za cerkev. Ljubil je pesem in petje in povsod ga je spremljala na misijonskih potih harmonika. Ves vnet za zmernostno gibanje, je na prav originalen način kazal zle posledice „ognjene vode“. Naslikal je sliko,

¹⁾ Cvetje IX, 1889—1890.

²⁾ L. c. 393—409.

kako mož v raztrgani obleki z železnim žežljem blje ženo z otrokom v naročju, hudobec pa mu režeč se nudi kozarec pristnega brandyja. Ob strani je naslikana druga srečna družina. Tedaj je Skolli 260 Indijancev zaobljubilo abstinenco, 80 izmed teh je besedo držalo do smrti.

Ivan Čebul.

Čebul je Ahasver med slovenskimi ameriški misijonarji. Porojen 13. oktobra 1832 v Velesovem na Gorenjskem, je svoje študije dovršil v Ljubljani in bil 4. novembra 1853 posvečen v duhovnika. Kapelanoval je v Poljanah in v Kranju, in 13. oktobra 1859 došel v Ameriko, potem ko se je bil še kot bogoslovec seznanil z Barago.

Čebul je bil izredno darovit in agilen. V teku enega leta se je tako izvrstno priučil francoščini in angleščini, da se mu je sam Baraga čudil. Odločen za misijonsko delo med Indijani, je odslej več ali manj deloval ves čas med rdečkožci. V Duluthu je zgradil cerkev, ki stoji še dandanes, in več kakor deset let je bil edini katoliški duhovnik v oni pokrajini ob Gorenjem jezeru. Vse naporno delo mu je le dvigalo energijo. Bil je tako izvrsten pešec, da je z lahkoto prehodil 60—70 milj na dan v krpljah.

IVAN ČEBUL

L. 1871. je sklenil Čebul, da obišče domovino. Ker je pa mnogo čul o krivicah, ki so jih trpeli Indijani na rezervacijah, je sklenil, na poti skozi Wisconsin tudi obiskati rezervacijo Kešeno. Tu se je med Menonimi-Indijani ustavil nakanam agentov,

ki so hoteli zvabiti izpreobrnjence v protestantizem, potem pa prevzel v bližini drugo župnijo Marinette. V hipu je zgradil cerkev in ustanovil šolo. A tudi tu ni imel obstanka. Ko je katoliška družba treznosti v Filadelfiji povabila Menonimi-Indijane, naj odpošljejo odposlanstvo na shod in tega agentje niso hoteli dovoliti, pa pohiti Čebul v Gorenji Michigan, vzame 25 Čipeva-Indijanov, ki niso živeli v rezervacijah, in se napoti v Filadelfijo. V Chikagu se je sicer moral zagovarjati pred sodiščem, a odločno je izjavil, da imajo sodniki do prostih državljanov prav tako malo pravice, kot japonski mikado, in potoval je dalje v Filadelfijo.

Ti zadnji napor so pa vendarle omajali tudi moč Čebulovo. Na svet zdravnikov se je vrnil v Evropo, obiskal Indijo, l. 1878. se je ustavil na Francoskem in v škofiji versailski oskrboval nekaj časa župnijo. Tudi tu si je pridobil mnogo prijateljev, predaval je v Parizu, 1882 pa se vrnil v Ameriko, kjer ga je škof Vertin sprejel v škofijo. Od l. 1882.—1898. je služboval na nič manj kot desetih krajih. Smrt ga je dohitela 3. avgusta 1898.

Čebul kot poliglot ni imel tekmeca v škofiji. Govoril je pet slovanskih jezikov, več indijanskih narečij, angleški, nemški in francoski jezik. Izvrstno je obvladal tudi arabščino, latinščino in grščino. V grščini in angleščini je tudi pesnikoval. Bil je izvrsten pevec in muzik, duhovit družabnik, ki si je povsod, kamor je stopil, osvojil srca vseh. In pri tej darovitosti je ostal vse življenje ponižen kot otrok. Najbolj se je ponašal s tem, da ga je svoj čas mala naselbina ob Gorenjem jezeru izvolila za mirovnega sodnika.

* * *

To so nekateri posnetki — list iz zlate knjige župnika Režeka. Pisatelj je v svojem delu pač podal to, kar obljubuje v predgovoru, da hoče natančno in popolno (a full and accurate account) opisati razvoj cerkve v Gorenjem Michiganu. Z veliko ljubeznijo slika delo in trud velikih mož te cerkve, z veliko skrbnostjo in natančnostjo. Marsikak neznan vir je odprl in kjer je uporabil stare vire, je tudi vestno pogledal vanje. Poleg tega pa je velikodušno oskrbel knjigi nad vse lepo opremo. Natisnilo se je delo v 1200 izvodih (1. vezan izvod, I. del — velja 5 do-

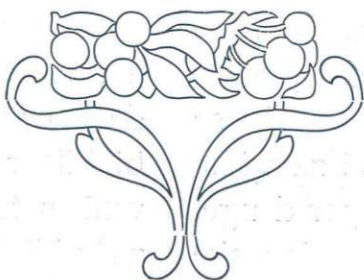
larjev) in od teh 1200 izvodov je pisatelj v posebno lepi izdaji (luxus edition) 200 izvodov sam numeriral in oskrbel s svojim podpisom (izvod 7.50 dol.). 174 lepih, izvečine še nepoznatih slik krasi knjigo. Ko jo listaš, marsikak znan kraj kranjske zemlje, marsikak domač obraz, marsikako slovensko ime zazreš v delu, ki je bilo tiskano v Chicagu. Tu je rojstni gradič Baragov, cerkev v Dobrničah, mesto

ŽUPNIK ANTON HODNIK
utopljen dne 4. julija 1898

Črnomelj, slike slovenskih misijonarjev, podpisi Valentina Vodnika, Jurija Dolinarja, Jakoba Zupana, Franca Hladnika, Matija Čopa — lep kos slovenskega sveta in življenja.¹⁾ Ginjeni smo odložili knjigo, z napetostjo pričakujemo nadaljevanja, prepričani, da bo tudi drugi del v čast cerkvi, slovenskemu narodu in — last not least — pisatelju samemu.

¹⁾ Naše slike so duplikati Režekovih klišejev. Oskrbel nam jih je avtor iz Amerike. Uredništvo mu izreka za to uslugo posebno prisrčno zahvalo!

Zgodbe o kovačih.

Po vaški kroniki spisal I. E. Rubin.

astal je tisti čas prepir po vasi, velik šum je bil, kakor kadar pride v jeseni vihar od severa.

„Sam vrag je prinesel tega kovača, tega črnega Kraševca,“ so govorili ljudje. Ženske so stale na pragih in se podpirale v boke ter se pogovarjale od hiše do hiše.

„Bogve kje se je vzel, niti ciganske sorte ni. Nikjer ga ne marajo in se je ustavil pri nas. Predobri smo in zato je tako. Kaj je treba teh prekucij . . . In tako pohujšanje . . .“

Tako so govorile ženske. Navada je, da mnogo govore v takih časih. Zdi se jim, da imajo imenitno nalogo, da pazijo na vse, kar se godi v vasi, in da hitro popravijo vse, kar bi bilo napačnega, kajti možje ne vidijo, kaj se godi in so popustljivi. Daleč bi prišel svet, ko bi vse tako pustili.

Vzbudil je ta krik vaše očete. Bili so po stari navadi modri, previdni in prevdarni in so bili drugih misli. Oni niso imeli nič zoper novega kovača, a neprijetno se jim je zdelo, da bi bil v vasi prepir. Ko so torej prišli zvečer z dela, so se spravili vkup na sredo vasi, posedli so s pipami v ustih in pomodrovali ter premislili vse. Kaj naj bi imeli zoper mladega kovača? Sam Bog, da ga je prinesel veter, naj bo že odkoderkoli, na Selišče; kaj bi bilo sicer? Kratkovidne in lahkomiselne so ženske. Pomisli le: konj ti izgubi podkev, vol ti šepa, moraš h kovaču; drevo se skazi, motika se zlomi, rovnica se sterc, moraš v kovačnico; verige se pretrgajo, kolo izgubi šino, kljuka se polomi pri vratih, in spet potrebuješ kovača. Kaj moreš brez kovača? Drugo popraviš sam, kar je kovaškega ne moreš. In zato so bili možje vsi ene misli, da je velika sreča, da je prišel kovač na Selišče.

Težave so bile vedno velike s kovači.

Včasih so hodili ciganje in so kovali. Ustavili so se zunaj na polju in tam so postavili nakovalo in šotore okoli. Ljudje so jim prinesli, kar so potrebovali. A s cigani je bila sitnost. Pokradli so mnogo po polju in delali so slabo. Danes ti je popravil, čez teden se je strlo. Kaj je bilo ciganom do tega; vzeli so denar in šli naprej in morda se niso vrnili po več let. In drugi, ki so prišli za njimi, so imeli zopet dela. Govorili so vedno zoper druge, in vsaki so trdili, da znajo najbolje. Pa ciganske babe so napolnile vas in beračile, cele tolpe otrok

se je porazgubilo po hišah. In zjutraj ni bilo koš, sadja in drugih stvari. Kar so videli, so odnesli. Tako je bilo s cigani. Udomačili so se včasih, da so eni in isti prihajali več let. Morda so bili nekoliko bolj pošteni, a ciganu je v krvi, da krade. Ukradli so koštruna in ga spekli. Razjezili so se vaščani in jih zapodili zgrda. Poslej se niso vrnili več in tudi drugih ni bilo. Tako so bili težki časi, ko ni bilo kovačev. Prišel je morda kak kovač skozi vas, ustavil se je in popravil najpotrebnejše pa odšel dalje. Nihče ni hotel ostati. In nekoč je prišel človek, ki je bil dober kovač, mlad in lep. In je začel kovati. A vaščanke so hodile, kakor zmotene. Velik prepir je prišel iz tega, steple so se dekleta, ko so prale na bregu in očitale druga drugi, katera hodi za kovačem. In ko so se prepirale, so prišle matere in so posegle vmes, tako da je bila cela vojska. „Bodimo pametni!“ so rekli možje, „to so babje reči.“ A bili so nekateri med njimi nemoški tako, da so potegnili z babami in začel se je pretep. Strašni časi so bili, cela vas je živela med seboj v sovraštvu. Kovač pa je ponoči odšel.

In prišel je drug čez čas in je bil pijanec, da ni bilo cele noči miru okoli oken. Dolgove je naredil in ušel.

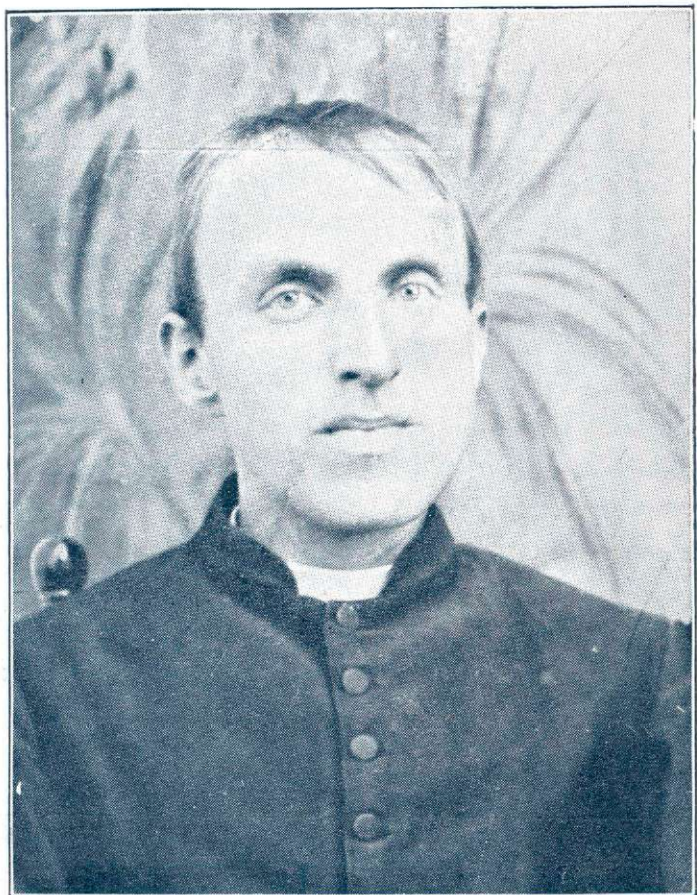
Prišel je popotnik in je rekel, da je kovač. Prinesli so mu dela in se je lotil a znal ni ničesar. Zakoval je konja tako, da ni bil nikdar več na nogi zdrav. — Zapodili so ga in so bili zopet brez kovača.

In prišel je drug. Dober človek je bil. „Sezidajte mi kovačnico,“ je dejal, „in ostanem pri vas.“ — Razveselili so se vaški možje in so videli, da bi bili morali že zdavnaj sezidati kovačnico. Sezidali so mu jo in tudi nekoliko bajte zraven, da bi mu ne bilo treba spati v kovačnici. Ko je bila kovačnica gotova, je začel delati. Delal je pridno in dobro. Vsi so bili zadovoljni. A kmalu je prišel in prosil:

„Pustite, da se oženim.“

Pomislili so očetje, pogledali in rekli: „Zakaj ne, vsak pošten človek se sme ženiti.“ Mislili so, da bo vzel katero iz vasi, kajti dosti jih je bilo, ki bi bile rade vzele kovača. A on je odšel in se je vrnil s tujo mlado ženo. Lepa je bila, da so se vsi začudili in niti ženske si niso upale govoriti zoper njo. Pred sedemnajstimi leti je bilo to. Dobro se

je zdelo možem, da se je oženil, kajti vedno so bile sitnosti z ženskami in z mladimi kovači. Dober kovač je bil to, čisto se je v vasi udomačil. Pa prišla je nesreča. Imel je šest otrok in umrla mu je žena. Postal je pijanec, delal je nerad in delal je dolgove. Otroci so beračili. Nekoč ponoči je pustil vse in odšel v svet ter pustil vasi šest otrok. Veselili so se vaščanje, da ne bodo imeli nikdar več sitnosti s kovači, a prišlo je tako — in bili so brez kovača in šest njegovih otrok so morali rediti. Kdo ve, kaj se je zgodilo z njim? Pustili so otroke v bajti ob kovačnici, smilili so se jim: mati je umrla, oče je šel po svetu, kakor da ni njih oče. Jezili so se na kovača, a mnogi so ga pomilovali; revež je

ANTON ŽAGAR
umrl v Marquette 9. januarja 1901

bil brez žene in rediti ni mogel družine, zato je pil. Otroci so posedali okoli prazne kovačnice, po vrsti so bili, vsak nekoliko manjši. Zvečer jih je prignala lakota, da so prišli gledat na hišne prage. Dobra gospodinja jim je dala kruha. Podnevi so jih vaščani včasih vzeli na delo. A delali niso radi. Posedali so okoli kovačnice, kot da je tam njih dom. Kamenja so nanесли tja in si zidali peči. Kovačnica je bila zaprta in vaščani so čakali kovača. Tako jih je živelo šest brez očeta, brez matere; najstarejša je imela šestnajst let in potem po vrsti: trije dečki, tri deklice. Nanesli so v bajto, kar so dobili, komaj je bilo podobno, da tam stanujejo ljudje. A držali so se tam, kajti mislili so, da so v svojem. Kovali so dečki pred kovačnico, kakor so bili včasih videli očeta. Velike skrbi so prišle takrat

nad vaške očete: Kaj bo s Kovačevimi, kdo jih bo redil? Vsi so se jezili nad kovača in so premišljali, kaj in kako bi, da bi bilo prav. Ušel je, in brez kovača vendar ne morejo izhajati.

In kakor nalašč je prišel takrat skozi vas nov mlad kovač. Nič ni imel, čevlje čez ramo, palico v roki, sveženj na hrbtu, to je bilo vse. Ustavil se je čez noč in ostal. Zadovoljni so bili vsi, vaščani in kovač. Možje so si globoko oddahnili.

„Tako. Zdaj je zopet vse v redu . . .“

Začel je takoj drugi dan kovati v zapuščeni vaški kovačnici in prinesli so mu dela, da so obdali celo kovačnico s starim razbitim orodjem. Možje so posedli okoli, gledali so spretnega kovača in se pomenili o vsem, kaj in kako je s kovači. Tudi o svetu so se pomenili. Kovač ni govoril mnogo, samo koval je pridno, kakor da je rojen za kovača. Tako se je začela znova stara historija.

Ni bil vsem povšeči. Govoril je po kraševsko in črno-zagorele polti je bil, na Selišču pa so bili sami beli Dolenjci. Starim ženskam se zato ni mogel prikupiti, čeprav so vsi trdili, da je vsak kovač tak. Možje so ga hvalili, da je pameten človek in izurjen kovač. Delal je cel dan brez prestanka, oglašalo se je daleč iz vasi razbijanje in dim se je kadil nad kovačnico. Tih je bil in miren, kakor da ga ni v vasi.

In prišli so vsi otroci prejšnjega kovača — Kovačevi — ter se posedli pred kovačnico, kakor so bili posedali prej. Posedli so se in gledali kovača od najstarejše — Marja ji je bilo ime — do najmlajšega, ki mu je bilo šele pet let. Kakor čudež so ga gledali. Niso se niti spomnili, da so lačni, da bi šli prosit kruha. Cel dan so sedeli in kovač se ni zmenil zanje. Dečki so si upali bliže, celo kladivo so si upali prijeti v roke. Bogve česa so se spomnili; kakor v ognju so žarele njih temne oči, gledali so kovača in se pri tem zamislili daleč, na pota, kjer je hodil kovač.

„Ko bi prestal in povedal, kaj je srečal po svetu, od koder je prišel . . .“

Marja se je bala kovača. Takoj prvi dan, ko je zaslišala, da je prišel, se je zjokala. Prišla je zjutraj pred kovačnico in je pobegnila. Ozrl se je kovač in koval je dalje. Prišla je zopet in je silila otroke, da bi šli domov. Niso hoteli iti, zagledali so se in so ostali tam. Odšla je v bajto ob kovačnici: vse se je slišalo, kar je delal kovač, bilo je kakor nekdanj. A zakaj je tako čudno v srcu, tako nemirno? Ali samo zato, ker spominja na nekdanj? Ali zato, ker je prišel kovač? . . .

Taki časi so se začeli.

In prišle so ženske-starke in so pravile, da je hodil svoje dni sam škrat v podobi kovača po

svetu, da je lažje zapeljeval ljudi, da je motil mlade, neizkušene duše in netil prepir po hišah. In druge so pravile o tujih ljudeh, ki prihajajo in odhajajo ter so celi vasi v nesrečo. In pripovedovale so o raznih popotnikih, ki so jih bile videle same, ali pa so bile o njih slišale od svojih mater. Tako se je mnogo govorilo o kovaču. A kovač ni slišal nič. Zgodaj zjutraj je delal v kovačnici, opoldne je počival v senci in delal je do poznega večera. Žganje je pil, kakor vsak kovač. Zvečer je posedel z možmi v krčmi in se je z njimi modro pogovoril, tako da so prikimali in pritrdili, da je novi kovač vreden prejšnjih kovačev in da se spozna po svetu. Spal je v kovačnici, niti spati ni hotel drugod. Ni bilo to možem po godu.

„V bajti bi moral spati,“ so menili.

„A tam so Kovačevi, kam hočemo ž njimi?“

Kovač ni hotel. Ležal je zvečer včasih pred kovačnico in potem je izginil.

In prišlo je tako, da so hodile mlade vaščanke mimo kovačnice z radovednimi očmi. Niso bile še pozabljene stare pripovedke o kovačih in že so hodile mimo in gledale, kaj dela mladi kovač. In prišlo je ženskam na misel, da je Marja stara šestnajst let in da se bajta drži kovačnice.

„Pomislite, in Elija mu je ime in tuj človek je,“ so govorile tiho.

„In kovač povrhu.“

„In ona Kovačeva, ko ima že v krvi . . .“

Tako se je vznemirilo Selišče. Gospodarji so hvalili kovača, niti slišali niso, kaj pripovedujejo ženske. In šepetale in govorile so bolj in bolj, kajti Kovačevi so smeli v kovačnico, pritiskali so meh in podajali kladiva, zvečer pa so prišli na prage sest. —

„Delat naj bi šli, kovač je lahko brez njih. In celo ona, Marja, se je polenila, doma poseda in v kovačnico pride, kadar ni nikogar tam. Pravi, da pride po otroke, a vsak lahko ve, zakaj pride. In zakaj se kovač igra s Kovačevimi otroki, za druge pa se niti ne zmeni? Poznamo kovače. In vas jih mora rediti in delati nočejo . . .“

Sneg je padel po deželi in dežela je bila vsepovsod bela. Kmetje so zapustili polja in se zaprli v koče. Zavila je burja in starci so začeli ob peči misliti na kožuhe.

In zgodilo se je, da so neko jutro Kovačevi pribežali k sosеду Kafarju. Pozabili so bili čisto na nje in skoraj bi bili zmrznili. Pa sosed Kafar se je razjezil in jih zapodil . . .

Pobegnili so v druge hiše.

„Zmrznili bodo,“ je padlo nekomu v glavo.

„Ah, ne bodo, saj imajo bajto, drv naj naneso, zakurijo naj,“ so govorili drugi.

In pri tem so se spomnili tudi na kovača. Bali so se, da jim bo zmrznil pozimi v kovačnici, kajti za zimo bo prišla pomlad in bodo potrebovali kovača, bogve če bi medtem prišel zopet drugi.

Sešli so se možje in se posvetovali. Težko je bilo resno premišljati o vsem tem. Hoteli so kovača poslati po hišah, toda po hišah hodijo samo berači, ne delavni ljudje, in razžalili bi morda kovača. In našel se je med vaščani moder starec in je svetoval tako :

„Za kovače moramo skrbeti, za vse, tudi za onih šest. Bodi skupaj, kar vkup spada. Prebiti dajmo kovačnico, da bo iz nje prehod v bajto; dobro se zakuri peč in bo grela na obe strani.“ Dolgo so še premišljali in so videli, da ne gre drugače. Poklicali so zidarja, da bi prebil vrata med kovačnico in bajto.

GROB ANDREJA ANDOLŠKA V EAGLE HARBOR
rojen v Ribnici 27. septembra 1827, umrl 23. junija 1882

Zbrali so se vsi Kovačevi v kovačnici, da bi videli, kako dobi bajta nova vrata. Tudi kovač se je ozrl. Bilo mu je vseeno, kaj delajo v kovačnici.

A prišle so ženske in so zagnale velik krik. Očitale so jim tako :

„Neumni ste in brez pameti, vi, ki se imenujete možje. Ni dovolj, da je bila bajta že zdaj blizu kovačnice, še vrata naredite med obojim, da bo še bliže. Ali ste s slepoto udarjeni, da ne vidite, kako hodi Marja zamišljeno okoli kovačnice, otroci pa so v kovačnici, kakor bi bili doma. In kovač Elija je mlad in lep. Črno poraščen je in nosi se pametno, a svetle so njegove oči, da se jih boji vsak.“

Sešli so se zopet na večer k najstarejšemu vaščanu, ki je imel tudi pri županstvu besedo, posedli so po klopih okoli peči in okoli mize. Prižgali so si pipe in so napolnili vso hišo z dimom. Govorili

so o vsem mogočem, kakor je to navada, dasi so vedeli, da so prišli vkup zaradi Kovačevih. Dolgo ni hotela beseda priti do njih. In ko je bila že pozna ura, je poprijel star sosed besedo in je vprašal:

„Torej, kaj bomo s kovačnico?“

Vsi so obmolknili takoj.

„Mi kovača potrebujemo,“ je pravil nekdo, „obdržati ga moramo in mu dati gorkote in strehe.

ŠKOF IVAN STARIHA

Ločiti pa se mora slama od ognja, tako me razumejte.“

Možje so se zamislili. Vsi so videli, da je res tako. Premislili so bili že zdavnaj vse, in ko so uganili tako, kakor so mislili, da bo prav, je bilo napačno. Samo zato so take težave s kovačem, ker ni domač. Ko bi bil domač, bi imel svojo hišo na Selišču. Sedaj pa je tujec, nikjer doma, samo v kovačnici. In ko bi bilo že zdavnaj drugače, ne bi bilo treba sedaj rediti šest Kovačevih... Takrat je

vsem prišla misel, da bodo dali človeka iz vasi učiti za kovača.

In vstal je Kafar, ki je imel kajžo v vasi, in je rekel:

„Zadosti bodi premišljevanja. Jaz dam kovaču stanovanje v svoji hiši pa konec besedi.“

Vsi so obstali, kajti niso vedeli, da je Kafarju žena tako naročila; tudi niso pomislili, da ima Kafar hčer in drugo. Zato so se posmejali zadovoljno in so rekli: „Je že prav, pa naj gre k tebi“. Veseli so bili, da se je stvar tako iztekla, da ni bilo treba še naprej premišljati. Samo eden njih se je spomnil, da bo kmalu zime konec in da morda kovač ne bo hotel iti h Kafarju. A razjezil se je Kafar in rekel:

„Storite, kar hočete, pri tem ne sme ostati, da bi se delalo pohujšanje in da bi ženske govorile, da ne vemo, kaj je prav.“

Vsi so pritrdili njegovim besedam.

„Če pa ne bo kovač hotel iti, pa naj gre drugam,“ je še pridejal Kafar.

Pa so možje zopet premislili vse, kar so že tolikrat premišljali. Najstarejši, ki je imel pri županstvu besedo, si je z majolasto ruto brisal pot z lic.

„Izpremeniti se mora, tako je, jutri mu povemo, kaj in kako je pri nas.“

Oddahnili so se vsi in so prižgali pipe, ki so bile ugasnile, ker so med premišljevanjem pozabili na nje.

Zadovoljni in veseli so odšli domov.

Kafar je imel kajžo poleg kovačnice, zato se je zdelo vsem prav, da se je tako sklenilo. Prišli so drugo jutro v kovačnico in povedali kovaču, kako in kaj hočejo. A kovač — kakor da ni nič slišal. Posvetile so se mu oči in je koval dalje.

„H Kafarju pojdeš,“ mu je dejal starrec in si prikimal iz zadovoljnosti.

„Zakaj pa onih iz bajte tam nočete? One zebe, mene ne,“ je odgovoril kovač; možje so ostali in pomislili.

„Kaj oni, kaj Kovačevi, kaj nam delajo, da bi skrbeli zanje?“ je rekel Kafar.

„Tako je,“ so pritrdili drugi in so molčali nekaj časa.

In ojunačil se je eden iz njih in rekel:

„Mi pa tako rečemo: besedi ne maramo v vasi. Za dobro ime gre. Kdor noče tako, mu je odprta pot, od koder je prišel.“

Kovač je koval dalje, kakor da ni bil slišal, a slišal je bil dobro in je razumel.

„Tako je,“ so pritrdili drugi, „nam nočemo, da bi kdo jemal dobro ime.“

„Če pa tako ne,“ je pridejal Kafar, „pa naj gredó oni iz bajte, kamor hočejo.“

„Tako je, zdaj pa stori, kar hočeš,“ so pritrdili drugi. In možje so odšli razjarjeni. Zdelo se jim je, da niti niso na svojem gospodarji, zato so se jezili.

„Poglejte, pritepenci nas bodo pognali,“ so govorili med seboj. „Tako je, ker smo predobri.“

Nihče se ni poslej več zmenil za kovača, tudi delat mu niso nosili. Samo ženske so vedno govorile. In nastala je v vasi velika vojska: eni so hoteli pognati kovača po svetu, drugi pa so se bali pomladi in so govorili modro.

Utihiilo je kladivo v kovačnici. Vsega je zmanjkalo kovaču: oglja, dela in železa. Odšel je podnevi v sneženi gozd in je nabiral drva, da je zakuril v kovačnici. Tudi Kovačevi so hodili v gozd. Posedali so v tihi kovačnici in kurili ogenj. A prišel je čas, ko niso imeli kaj jesti, in oditi so morali po hišah. Tudi kovač je prišel brez denarja v krčmo. Kazali so s prstom za njim.

Zbrali so se tisti čas možje in se posvetovali, kako bi pognali ljudi iz kovačnice in iz bajte. V vasi je živel star stric, dober človek, razumen po letih in moder v besedi. Ljubil je ljudi, ki so bili daleč po svetu, tam za Krimom. Rad je imel kovača in sta pila skupaj, kadar je prišel v krčmo. In kovač mu je pripovedoval o tujih ljudeh, o daljnih deželah, o velikih mestih. Zato je stric rad imel kovača. In ko sta prišla v krčmo skupaj, je rekel stric kovaču:

„Razumeti moraš, brat, zakaj je tako pri nas. Nisi ne prvi ne zadnji. Vemo, kako je, kadar ženske govoré. Kafar ima hčer, in tako je pri hiši. Ti pa, brat, bodi pameten.“ In ko so se zopét sešli možje, je prišel stric mednje in je razsodil tako:

„Kaj hočete kovaču, kdaj ste še imeli enakega? V Nemcih je bil in v Lahih in celo dol v Turke pojde, pravi. Imeniten človek bi bil, ko bi imel srečo. In zato je tako pri nas, ker ženske govoré. Vsi skupaj ste samo toliko kakor Kafarica.“

Razjezili so se možje, da bi bili skoraj planili po stricu. On pa je vstal mirno in je odšel.

Drugi dan je spravljal kovač svoje reči. Kovačevi so stali okoli in gledali žalostno. Kam pojde tja po svetu? Tudi oče njihov, pravijo, je šel tja. Kaj more biti tam v svetu? In rodila se jim je v srcu želja: iti po svetu, daleč, naprej, vedno dalje. Prišla je tudi Marja v kovačnico. Dolgo že ni bila

notri. Sedla je na nakovalo in je zajokala. Pokrila si je obraz z rokami.

„Kam pojdeš in nas zapustiš?“

Tudi drugi so začeli jokati.

Prišla je Kafarica na prag in tudi druge ženske so se nabrale:

„Me smo vedele, kako je. Le jokaj.“ Uprle so roke v boke in se suvale. Prišli so tudi možje in so pogledali v kovačnico:

„Greš torej? Redili smo te in zdaj, ko je čas delati, greš. Le pojdi.“

„Naj gredó pritepenci, da bo mir po vasi.“

Kovač ni rekel ničesar. Cula je bila velika, kakor ko je bil prišel. Palica je bila ista. Stopil je k Marji in jo prijel za roko.

„Pojdite z menoj, otroci, velik je svet,“ je rekel.

Vsem šestim so od veselja zažarele oči. Oblekli so vse, kar so imeli — niti cule jim ni bilo treba. Prišel je tudi stric iz vasi, postal je pred kovačnico in mu je bilo žal kovača.

„Greš, brat,“ je rekel; „prav, niti dihati se ne da na Selišču. Velik je svet in prostoren. In vsi gredó s teboj. Prav!“ In je odšel, da bi si otrnil skrivaj solzo.

Tako so odšli kovači v svet. Cela dolga procesija je bila: kovač Elija, Marja in potem pet po vrsti. Ozrli so se nazaj po kovačnici in po bajti poleg kovačnice. Marja je zajokala in drugi za njo. Kdo ve, zakaj se jim je storilo inako. Nič niso bili zapustili tam. Vaščanke so stale tam in gledale za njimi.

Odšli so dalje po sneženih potih v daljni svet.

Vaški možje so se sešli in so se opomnili, da bo prišla za zimo pomlad in bodo potrebovali kovača. Vaški stric je odšel v krčmo in je pil od žalosti.

Po svetu so odšli kovači in so sanjali o kovačnici in o bajti poleg nje in vabilo jih je nazaj: navajeni so bili, da so bili sovraženi in zaničevani. A prišle so druge sanje, ki so jih vabile naprej. Prišel bo, so upali, čas, ko se bo ustavil kovač Elija v lepi kovačnici in bodo kovali ž njim, ljubljene od vseh; nekoč bodo morda prišli v krčmo in bo tam sedel star kovač in bo pil, kakor je bilo to na Selišču. In bo spoznal, da je njihov oče. Zjokali se bodo od radosti. Živeli bodo skupaj, delali bodo, in kovačnica bo rastla iz tal, lepa, velika. In hiša bo zrastle zraven, kakršno imajo ljudje. Tako so šli v sanjah naprej in kdo ve, kako se je končala historija.

Henry Wadsworth Longfellow.

K stoletnici ameriškega pesnika. — Sestavil I. M.

Dne 27. februarja t. l. so obhajali po vseh deželah, kjer biva anglosaško pleme in koder se čuje angleška govorica, v prvi vrsti širom prostrane Amerike, velik naroden praznik. Tudi ves ostali omikani svet se je pridružil temu slavlju... Navedenega dne je namreč preteklo sto let, kar se je narodil Henry Wadsworth Longfellow, največji in najbolj priljubljeni pesnik ameriški.

Longfellow je bil rojen v mestu Portland, država Maine. Študiral je v Bowdoin College v Brunswicku. Že leto potem, ko je dovršil svoje študije, so mu ponudili mesto profesorja novjših jezikov na istem zavodu. Da se popolnoma pripravi za to službo je potoval l. 1826. v Evropo, kjer se je mudil tri leta v Franciji, Nemčiji in Španiji. Ko se je povrnil l. 1829. v svojo domovino, je takoj nastopil svojo službo. V letu 1835. je postal profesor modernih jezikov na Harvard College v Cambridge, država Massachussets. Tukaj je ostal do l. 1854., ko se je odpovedal svoji službi ter se kmalu zatem preselil na svoje posestvo Craigie House v Cambridge, Mass., kjer je živel mirno, pesništvu posvečeno življenje do svoje smrti, 24. marca 1882.

Prvi zvezek njegovih pesmi pod naslovom: „Voices of the Night“ je izšel l. 1839. v Cambridge, Mass., s katerim je namah zaslovel. Med temi pesmimi se nahaja tudi njegov sloviti: „Psalm of Life“.

V naslednjih letih so izšla sledeča znamenitejša dela: „Hyperion“, New-York, 1839; „Ballads and other Poems“, Cambridge, 1841; „Poems on Slavery“, tam, 1842; „The Spanish Student“, tam, 1843; „The Belfry of Bruges“, tam, 1846; „Poets and poetry of Europe“, Philadelphia, 1845, s prevodi francoskih, nemških, italijanskih, španskih in drugih pesmi.

Posebno pa je zaslovel s svojimi deli: „Evangeline“, Boston, 1847 in „The Song of Hiawatha“, Boston, 1855.

„Evangeline“ je po svoji vsebini kakor po svoji obliki — zložena je v heksametrih — zelo slična Goethejevemu: „Hermann und Dorothea“, dasi je snov pristno ameriška in se opira na resnično dogodbo. „Evangeline“ je nastala, ko sta znani pisatelj Nathanael Hawthorne in Rev. H. L. Connolly obiskala pesnika na njegovem domu. Med pogovorom se je Connolly zaman prizadeval, da bi pripravil Hawthorna do tega, da bi napisal povest o neki mla-

denki iz Acadie, Mass., kjer so angleški vojaki pregnali vse prebivavce ter na ta način ločili tudi to mladenko od njenega zaročenca. Dolgo sta iskala drug drugega, in navsezadnje sta se našla v bolnici, kjer je njen zaročenec ležal na smrtni postelji. Ko je Longfellow čul celo zgodbo, je dejal Hawthornu: „Ako nočete vi napisati povesti, dovolite, da jaz zložim pesem.“ Hawthorne je pritrdil in iz tega je nastala „Evangeline“.

Kako zelo se je priljubila „Evangeline“ pri najširšem občinstvu, se more posneti iz tega, da romajo leto za letom cele množice pesnikovih častivcev v kraje, kjer se vrši opevano dejanje.

Še večjo slavo pa mu je pridobil njegov „The Song of Hiawatha“, ki je izšel prvič v Bostonu l. 1855. in ki je tekom pol leta doživel samo v bostonskem izvirniku trideset izdaj! Ta indijanska „Edda“ — ako jo smemo tako imenovati — je zložena na podlagi tradicij, ki živé med severoameriškimi Indijanci o nekem bojnem junaku, ki je bil poslan med nje, da očisti gozdove, reke in lovišča ter jih uči mirnega dela. Znan je bil pri raznih rodovih pod raznimi imeni: Hiawatha ga je nazival rod Iroquois. Med te stare tradicije je vpletel pesnik več drugih indijanskih legend. Prizorišče speva je med indijanskim rodом Ojibway (Baragovi Očipve Indijani, na južnem obrežju Lake Superior (Gorenje jezero) med Pictured Rocks in Grand Sable.

Izmed ostalih njegovih del je še omeniti: „The court ship of Miles Standish“, Boston, 1888; „Tales of a Wayside Inn“, (katerih prizorišče Sudbury, Mass. je kakor Acadie postalo prava Longfellowa Meka); „The Divine Tragedie“, 3 zv., London, New-York, 1867 — 1870, prevod Dantejeve „Nebeške komedije“; „Three Books of Song“, Boston, 1872; „The Masque of Pandora“, tam, 1875; „Ultima Thule“, tam, 1884; „In the Harbor“, tam, 1882.

Vsa njegova dela se odlikujejo po nenavadni nežnosti, globokem čuvstvu in dramatični slikovitosti, njegovi verzi so gladki in zvonki. Ni se čuditi, da se je tako omilil angleškemu občinstvu, zlasti ameriškemu, kakor malokateri pesnik, posebno novejša dobe. Njegova dela so prevedena že davno v vse moderne jezike.

Tudi nam Slovencem Longfellow ni nepoznan tako, kakor se najbrže splošno sodi. V „Koledarju Amerikanskega Slovenca“, v „Nadi“, posebno pa v

„Novi Domovini“ so izšli izborni prevodi znamenitejših njegovih pesmi. Prevel jih je edini — v slovenski domovini povsem nepoznani slovenski pesnik v Ameriki Rev. Andrej Smrekar. Žal, da je naš pesnik tako skromen, da se le stežka odloči pokazati kakemu svojemu prijatelju del rokopisa ali celo objaviti kako malenkost. In vendar ima on pesniških zakladov, katerih izguba bi bila za slovensko slovstvo nenadomestljiva. Poleg Shakespeara, Byrona, Milтона Tennysona i. t. d. ima prevedena znamenitejša dela Longfellowa, posebno „Evangeline“ in „The Song of Hiawatha“.

Da spoznajo cenjeni čitatelji na eni strani nekoliko Longfellowa, na drugi pa njegovega slovenskega prevajavca Smrekarja, objavljamo prevod ene najznamenitejših Longfellowovih pesmi, ki je izšel najprvo v „Koledarju Amerikanskega Slovenca“ za l. 1898. ter ga tako otmemo pozabljenosti.

Stenska ura.

Vечnost je nihalo, ki neprenehoma
ponavlja dve besedi v grobni tišini:
„Vsikdar, nikdar! Nikdar, vsikdar!“
Jacques Bridaine.

Za ličnim selom tik poti
poslopje staro mi stoji,
topoli dvigajo se v zrak
in senco mečejo na tlak.
V dvorani pa, v poslopju tem,
glasi se stara ura vsem:
Vsikdar — nikdar!
nikdar — vsikdar!

Na steni maha brez miru
v okviru trdega lesu,
s kazalcem kaže in preti —
Puščavnik ura se mi zdi,
ki križa se in glasno pol
ljudem razkriva srčno bol:
Vsikdar — nikdar!
nikdar — vsikdar!

Čez dan njen glas je mil in tih,
a kadar diha nočni dih,
razločno maha semtertja.
Pokoja nikdar ti ne da;
po veži krepko govori,
povsod se žalostno glasi:
Vsikdar — nikdar!
nikdar — vsikdar!

V otožnih in veselih dneh,
naj jok glasi se ali smeh,
naj menja čas nestalno stvar,
le ura bije isti vdar.
Kot bila bi vsevidni Bog,
ponavlja vedno žalni slog:
Vsikdar — nikdar!
nikdar — vsikdar!

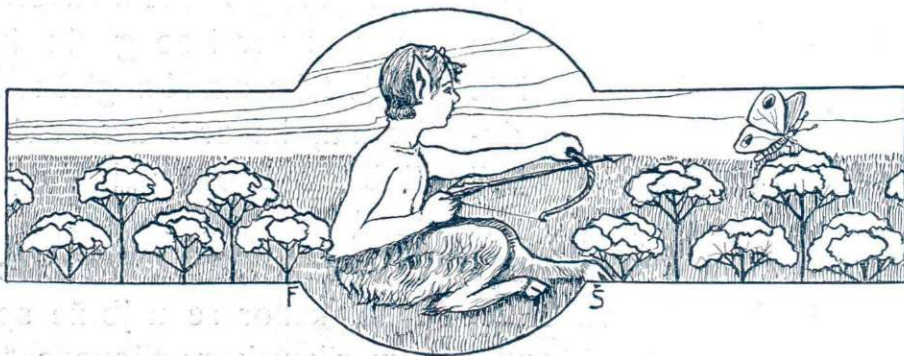
Tu bili nekdanj so doma
ljudje dobrotnega srca,
zavetja tujcem dali so
in lačne pokrepčali so;
gostili radi so ljudi,
med tem pa ura stala ni:
Vsikdar — nikdar!
nikdar — vsikdar!

Roj čvrstih dečkov in deklet
igral je tu — za mladih let;
o zlata doba mladih dni,
nedolžna leta brez skrbi! —
Kot šteje lakomnik zlato,
je štela ura čas glasno:
Vsikdar — nikdar!
nikdar -- vsikdar!

Nevesta šla je neki dan
v obleki beli iz dvoran,
zdaj vlada v hiši blede smrt,
mrliča krije beli prt.
V dvorani slednja stvar molči,
le ura s stene govori:
Vsikdar — nikdar!
nikdar — vsikdar!

In šli so vsi iz onih sob,
po svetu prvi, drugi v grob;
in kadar vprašam se skrbno:
„Oh, kdaj se vsi še snidejo?“ —
Glasove čujem prošlih dni,
ker ura s stene govori:
Vsikdar — nikdar!
nikdar — vsikdar!

Oh, nikdar tu in vsikdar tam,
za tesno steno tihih jam,
kjer čas izgine brez sledu —
oh, vsikdar tam in nikdar tu:
To ura večnosti veli,
nevgnano šteje ure, dni:
Vsikdar — nikdar!
nikdar — vsikdar!

Pomlad.

Zložil Griša.

Že brstí življenje,
v srcu valovi,
v divjem hrepenenju
pôlje mlada kri!

Kakor bor košati,
ki ga moč doji,
ko iz zemlje črne
srka srčno kri . . .

Srce je naraslo
drzno do neba,
korenine močne
segajo do dna —

Srka, pije, vživa
neizčrpno slast —
kot iz zemlje grudi
moč orjaški hrast!

Ah, oskrunil sem...

Zložil Griša.

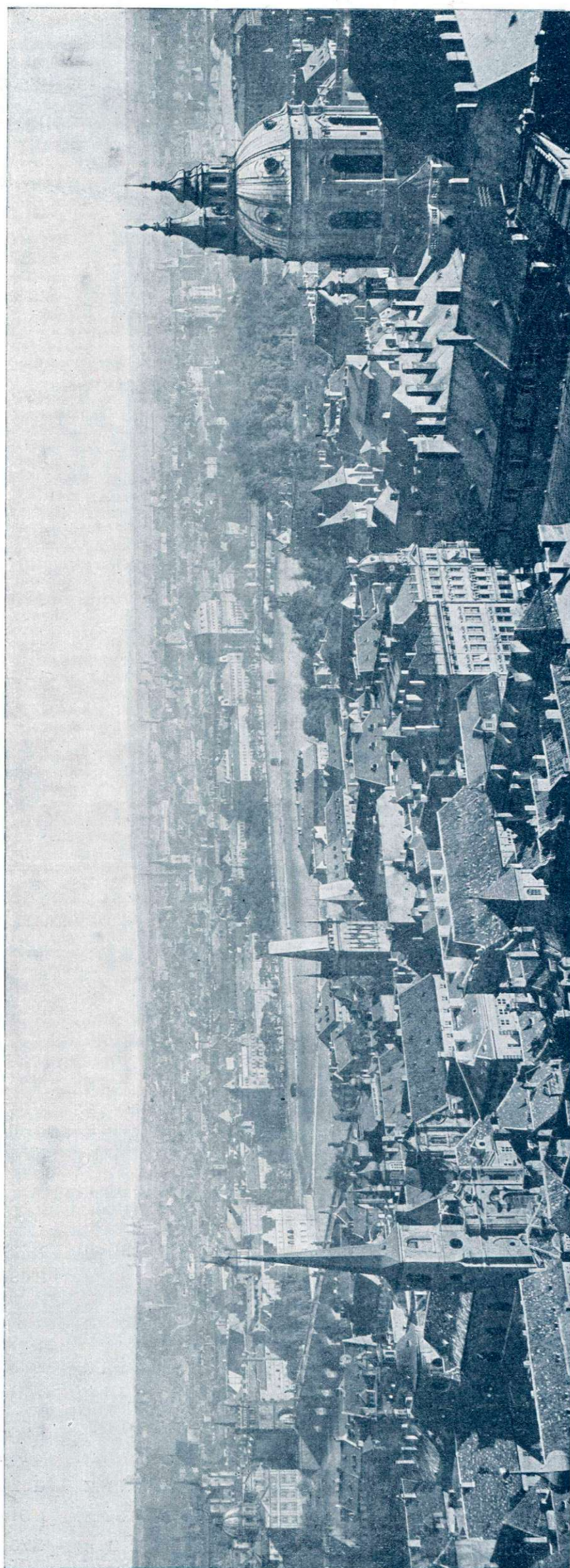
Ah, oskrunil sem
žuljave roke,
zajokalo je
v prsih mi srce:

„Kaj ne pojdeš žet
polja zlatega?
polja, sladkih nad
prebogatega?“

Glej, na vzhodu dan
v halji svatovski
vzbuja rosno plan
k žetvi bratovski!“

Že prihajajo
gostje na polje —
upi vstajajo,
srpi se blesté . . .

Bratje, naš je dan,
jesen se šibí —
bratje, pojmo žet
sladki plod moči!

PRAGA: POGLED S HRADČANOV NA MESTO

Pod oljko in lavorom.

Zapiski iz solnčne Italije. — Spisal dr. Evgen Lampe.

(Dalje.)

Camaldoli.

Nekega lepega popoldne sem se napotil v Camaldoli, na goro blizu Napolja, ki je na glasu kot ena najlepših razglednih točk v Italiji in morda sploh na svetu. Električna cestna železnica nas potegne najprej na Monte Vomero, gornji del napoljskega mesta, odtam jo pa udarimo peš na severno stran. Kmalu je mesto za menoj, cesta vodi med posameznimi vinogradi, vrtovi in hišicami, vedno samotnejša je pot, in slednjič me objame gozd, hladen in molčeč, kakor so gozdovi naših gorâ. Zdelo se mi je, kakor bi hodil k svetemu Joštu, le pot ni tako strma, tla so mehka, ker je zemlja nastala iz vulkanskega tufa, in nikjer ni videti belih skal, ki tvorijo naša gorovja. Ob poti vidim kamenolom, iz katerega se pa sivo kamenje za zidavo ne lomi, ampak se reže v štirivoglatih kosih. Žive duše dolgo nisem srečal. Višje in višje se vzpenja pot, in nazadnje obstojim pred mogočnim zidovjem. Kmalu najdem glavna vrata, vstopim pod velikim obokom na dvor in ob desni zagledam samostansko cerkev, vrh stopnic pa stoji bel menih s sivo brado, sanjavo zroč z višine v daljavo.

„Ali si smem ogledati samostan in vrt?“ ga vprašam.

„Favorisca! Jaz sem vam na razpolago.“

Peljal me je na vrt. Skozi raven drevored korakava počasi do skrajne točke. Ob robu navpične skale stojimo. Več sto metrov globoko pada gora navzdol kakor bi bila odrezana, pod nami se razteza krasna dolina, obsejana s hišami, venčana z grički, prepletena s cestami, okoli nje se pa leskeče azurno morje. Dolgo gledava molče navzdol. Beseda bi le motila tiho harmonijo, s katero nam govori tukaj priroda v svojih barvah, v svojih žarkih, v svojem divnem razkošju.

Pod nami počiva Napolj, iz katerega srede se dviga romantična srednjeveška trdnjava Castel sant' Elmo in poleg nje opatija sv. Martina. Naravnost nasproti nam Vezuv, ki se od nikoder tako krasno ne vidi, kakor z višine camaldolske. Na drugi strani pa se smehlja morje s svojimi mičnimi otočiči, in pogled sledi njegovim bregovom tja gori do Gaete, ki izginja v srebrnih meglicah. Solnce se nagiba počasi in lije v polnih valovih svoje žarke na zemljo in vse ozračje je nasičeno bleščeče svetlobe.

Kakor omamljen ne čutim, kako beže nagle minute, in molčeči brat me ne moti v premišljujoči zamaknjenosti.

Ko se vrnejo pogledi nazaj, zagledam poleg sebe polkrožno kamenito sedišče. V sredi je vzvišen sedež za opata, okoli njega pa je v polkrogu položena dolga kamenita exedra. Tu so včasih na marmornatih sedežih ob solnčnem zapadu sedeli menihi, vtopljeni v krasna prirodna čudesa. Spomnil sem se starih Pitagorejcev, ki so s petjem in z liro dajali čast zahajajočemu solncu, dokler ni vtonilo za morsko površino.

Sedel sem na beli marmor, in brat poleg mene. Dolgo sivo brado je molče oprl ob dlan in mirno gledal predse, pas mu je segal do tal, in bosa noga je gledala izpod kute.

„Ali vas je mnogo redovnikov v samostanu, fra Alessio?“ sem ga vprašal.

„Dvanajst nas je še,“ je odgovoril fra Alessio, „včasih nas je bilo mnogo več. Tam so celice redovnikov.“ In pokazal je na obzidano naselbino, iz katere so gledale nizke hišice. „Vsak redovnik ima svojo hišico in nekaj zemlje. Samo v cerkvi se snidemo k božji službi.“

„Vi ste benediktinskega reda, ali ne? Vaš red se je menda odcepil in ima svojega generala. Ali imate še več samostanov?“

Pokazal je s prstom:

„Tam ob vznožju Vezuva vidite strm rob. To je drugi Camaldoli, iz kapuanske ravnine se dviga tretji Camaldoli. Čez morje se vidimo in se vsak dan v duhu pozdravljamo.“

In začel mi je pripovedovati zgodovino svojega reda. Govoril je tiho, počasi, brez naglasa, le oči so se mu včasih zabliskale, in brada se mu je potresala.

„V Ravenni je živel sveti Romoaldo, sin vojvodske rodbine Honesti. Njegova mladost ga je zapeljala, da je v bogastvu in v bojni sreči iskal zadovoljstva, sreče in slave, a duša mladeničeva je hrepenela po višjem. Boril se je sam s seboj, delal dobre sklepe in iskal poti iz svetne zlobe do mirne dežele kraljestva božjega, a vsikdar ga je moč teme potegnila nazaj. Tako je v nestalnih mislih dosegel dvajseto leto. Tedaj se je pa njegov oče Sergio sprl s sorodnikom in se hudo sporekel z njim

zaradi nekega zemljišča. Poklical ga je na dvoboj in prisilil svojega sina, da mora biti navzoč pri boju. Romoaldo se je branil, a oče mu je zagrozil, da ga razdedini, ako ne uboga. Romoaldo se je vdal, in v dvoboju je oče zabodel svojega sorodnika. Prelita kri je pretresla mladeniča in ni našel več pokoja, ker je vedel, da je sokriv žalostnega zločina. Nemirna vest ga je gnala z doma, in prišel je na Monte Casino, da dela tam štirideset dni strogo pokoro. Ob kruhu in vodi se je pokoril in premišljeval, kako naj uredi svoje življenje. Prosil je, naj ga sprejmejo v benediktinski red. Oblekel je redovno haljo, a sprejel tudi duha sv. Benedikta. Takrat pa v samostanu menihi niso živeli po pravilih svojega svetega očeta. Morda se jim je pre-dobro godilo — kaj jaz vem? Romoalda je to bolelo, in ko ni mogel svojih bratov pregovoriti, da bi natančno držali redovna pravila, je zapustil z opatovim dovoljenjem Monte Casino in je šel v Benetke. Tam blizu je živel bogaboječ samotar Marin, in s tem se je združil, da skupaj živita po evangelijskih svetih. Pridružili so se jima enakomisleči tovariši, in ti so Romoalda izvolili za svojega predstojnika. Šel je v Španijo in se bosonog z učenci vrnil v Italijo, živel je v samoti ali ustanavljal samostane. Gnalo ga je na Ogrsko, da tam oznanjuje evangelijske resnice in ljubezni, in vrnivši se, je v Toskani ustanovil prvi Campus amabilis — ljubeznivo naselbino, od katere se imenujejo naši samostani Camaldoli. To je bilo leta 1012. Naš ljubi oče san Romoaldo je ljubil samotne, divje romantične kraje z visokimi gorami, daleč proč od bogatih in razkošnih mest, kamor ne sega mehkužno bogastvo in slavohlepje samopridnih ljudi. V bogatih dolinah se plazi lena pregreha, in v trgovskih mestih se ljudje preganjajo in zatirajo zaradi zlatega dobička. Zato je pa naš oče san Romoaldo hrepenel po skalnatih višinah in je bežal iz težke megle in od lenih rek v čisti zrak nebotičnih gora k mrzlim studencem in duhtečim gorskim rožam v ponižnem grmičevju. Glejte, kako se lepo vidi svet z naših višin! Samo to, kar je krasnega in božjega na njem, govori k našemu srcu, grda pregreha pa izginja v daljavi. V drobu velikega mesta se prerivajo umazane strasti s sovraštvom in krivico, z daljne, sinje gore pa vidiš le njegovo lepoto in častiš Boga, ki je dal človeku moč tako krasna dela ustvarjati. Šel je naš ljubi oče san Romoaldo med najvišje gore, in na najbolj nepristopni skali je zgradil pet koč zase in za svoje brate — vsakemu eno, da se ne bi motili v svojih velikih in svetih mislih. Mesa in vina niso pokusili, le čiste gorske vodice in rastline so jih hranile, in nebeške tičke so jim prepevale. Vsak je obdeloval svoj skalnati košček zemlje, noč

in dan so se shajali, da pevajo Bogu hvalo visoko nad zemljo blizu praga nebeškega. O campo amabile, dolce Camaldoli!

Sanjavo je gledal v daljino, med prsti je vrtel svoj rožni venec.

„Časi se izpreminjajo,“ pripomnim, „in tudi vaš red je občutil njihovo nevoljo.“

„Da, tukaj je bila včasih ena glavnih naših naselbin. Poglejte tukaj to strmo pobočje, ki je zdaj zapuščeno in slabo obdelano! Tu je bil gozdič našega samostana z oljčnimi nasadi in lepimi vinogradi. Vse so nam vzeli, rekli so, da smo prebogati — kaj jaz vem? Zdaj sprejemamo milodare od tujcev, ki prihajajo sem gledat prirodno lepoto. Samo varuhi smo, vlada pa pravi, da je vse njeno. Ali želite, da vam pokažem posamezne kraje?“

In začel mi je naštevati vasi in mesta, gore in otoke.

„Tam sega v morje Pozzuoli, nekdanje glavno пристanišče, kjer si je Neron sezidal svoje letovišče in kamor so se prihajali kratkočasit rimski bogataši. Tu se je izkrcal sveti Pavel, ko so ga uklenjenega pripeljali, da ga postavijo pred sodni stol cesarjev. Široka, nizka gora nad njim, ki je v sredi vdrtja, se imenuje Solfatara in je polugasel ognjenik, iz katerega še sedaj puhté vroče pari. Tu je trinoški imperator dal umoriti svetega Januarija, katerega čudotvorne ostanke hranijo v stolni cerkvi napolitanski.“

„A, san Gennaro, kako je že bilo z njim?“

„San Gennaro je bil rojen Napolitanec in je pretrpel mučenje kot beneventski škof, ko sta Dioklecijan in Maksimijan divjala proti kristjanom. Pripeljali so ga pred prefekta Kampanije Timoteja v Noli. Z grožnjami in obljubami so ga hoteli izpreobrniti k poganski veri, a ko se ni dal ustrašiti, so ga vrgli v ognjeno peč, a plamen se mu ni dotaknil ne obleke ne las. Sodnik ga je dal nato mučiti na natezalnici, a prihranili so si ga za krutejšo igro. Vjeli so njegovega diakona Festa in lektorja Deziderija ter jih prepeljali v Pozzuoli, tedaj Puteoli imenovan. Tam so v ječi hranili že več kristjanov, da jih v amfiteatru vržejo pred zverine. Ali ste videli pozzuolski amfiteater?“

„Da, najbolje izmed vseh ohranjenih se vidi v njem notranja prireditel. Izkopali so podzemskie shrambe za jetnike in živali. Grozno je gledati te zevajoče ječe, iz katerih je vodila edina pot na svetlo pred krvoločno občinstvo v žrelo gotove smrti. Tam je tudi Neron nastopal kot glumač in s svojim hripavim glasom tekmoval za najvišjo pevsko čast ali se občinstvu v zabavo poizkušal kot dirkač.“

„Tje so zaprli Januarija, kakor govore stari zapiski, in en dan so vse vrgli pred zverine. Pa divje živali so bile mehkejšje od poganskih src,

legle so pred njegove noge in so pozabile svoje naravne krutosti. Sodnik pa je dejal, da so čarovniki, in je obsodil mučence iznova na smrt, a zanašajoč se bolj na človeško brezsrdnost nego na krvoločnost živali, je ukazal, da jim odsekajo glave. Ta hip se sodniku stemni pred očmi, da slep tiplje okoli sebe. San Gennaro prosi Boga, da naj vrne Timoteju luč oči, in zopet izpregleda sodnik. Izpregleda z očmi, a ne izprevidi v duši. Ljudstvo ostrmi in sveti strah ga spreleti, da prosijo milosti mučenikom. A poganskemu sodniku dobrota mučenikov le še bolj vname prevzetno trmo. Postava cesarjeva je nad vse, zakliče, in ukaže rablju, da usmrti obsojence. Mrtva trupla so si razdelila sosedna mesta ter jih častno shranila.

Napolitanci so si izbrali sv. Januarija za svojega pomočnika in zavetnika. V krasni kapeli stolne cerkve, katere dragocenosti nihče ne more povedati, počiva truplo svetega škofa, a dve stekleni fioli z njegovo krvjo sta shranjeni v drugi kapeli. Ali ste videli že čudež sv. Januarija?

„Ne, in vi?“

„Da, videl, videl sem ga, mnogo tisoč ljudi ga vsako leto vidi. Trikrat na leto nesó v slovesni procesiji ostanke svetnikov. Prvo soboto v maju, na god svetnikov 19. septembra in 16. decembra postane kri v stekleni fioli tekoča, ako jo približajo glavi mučenikovi. To se godi vsakikrat skozi osem dni. O koliko ljudstva pride gledat ta čudež! Novo življenje šine v to mrtvo, posušeno mučeniško kri, da zvalovi in se pregiblje in kipi, kakor bi ravnokar privrela iz odprte rane. Sto in sto let se to godi, in še danes enako kakor nekdanj. San Gennaro je velik svetnik! Ko je nekoč bruhal Vezuv ogenj in smrt, je tekoča lava lila proti Napolju. Nihče je ni mogel ustaviti, ljudstvo je jokalo in bežalo. Tedaj so šli ognjeni reki nasproti s krvjo mučeniško, in san Gennaro je s svojo priprošnjo ustavil žarečo nevarnost in rešil svoje rojake. Potem so mu postavili spomenik ob cesti, ki vodi iz mesta k Vezuvu. Tam stoji in dviga roko proti gori, da ubrani pretečo nevarnost. Od vseh zakladov, kar jih je v velikem mestu, ni dragocenejšega, nego je kri svetega Januarija.“

„Ali ste kaj slišali,“ ga vprašam, „kaj uganjajo zdaj spodaj v Napolju brezverci in kaj pišejo njihovi časniki?“

„Časnikov ne berem. Čemu? Med nebom in med zemljo toliko tisoč stvari lahko preiščujem, da nisem bil še nikoli radoveden, kaj pišejo časniki. Tam spodaj si ljudje vedno kaj novega izmišljujejo, da se lahko prepirajo.“

„Zdaj so se lotili sv. Januarija.“

„Kdo?“

„Anarhisti, socialisti in taki ljudje, spodaj jih je vse polno.“

„San Benedetto!“

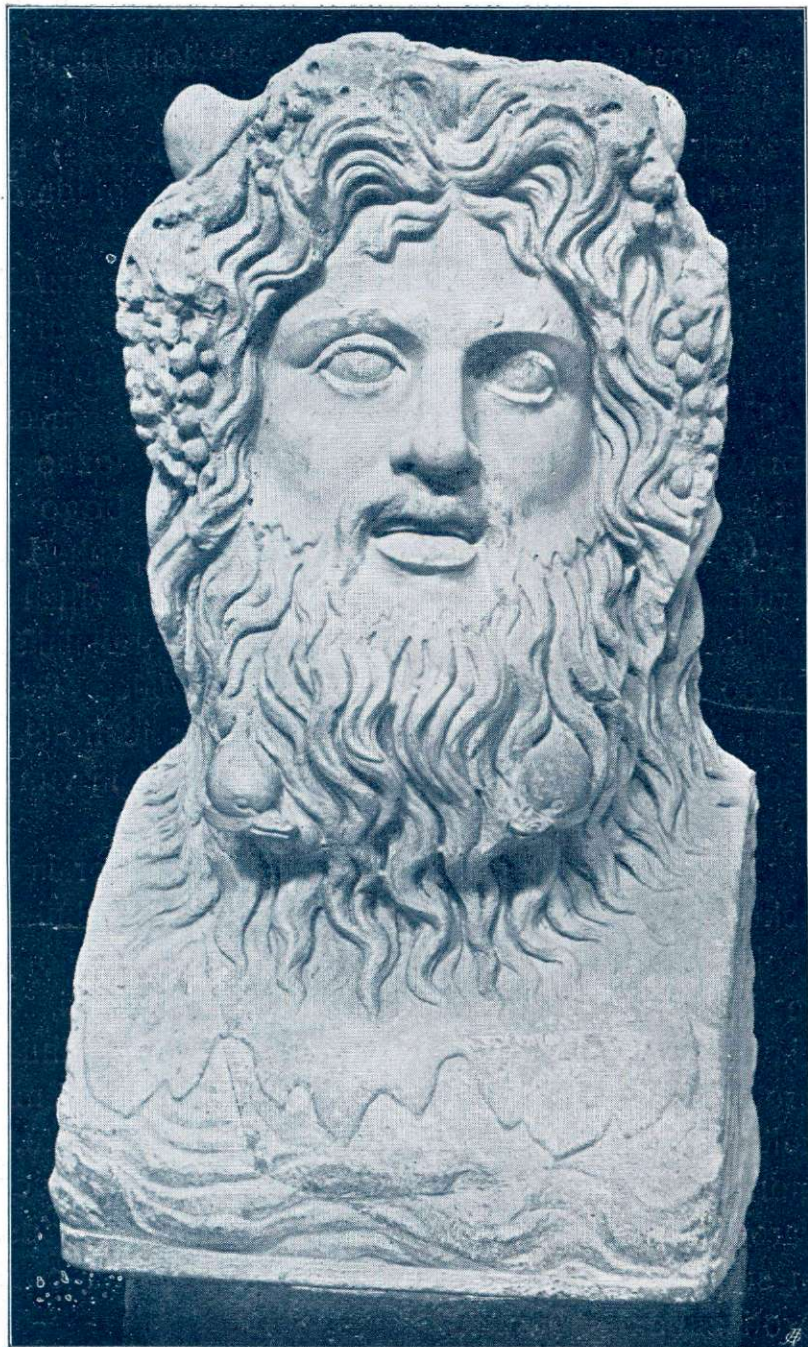
„Na vseh vogalih so se videli veliki lepaki, ki so pozivali ljudi, naj pridejo gledat, kako bo neki kemik posnemal čudež sv. Januarija ter tako dokazal, da je vse samo sleparstvo. Ljudje so drli skup, da jih je bilo vse črno. Tisti kemik, ki pa menda ni mnogo kemije študiral, ker je zapustil študije tam, kjer bi jih moral šele začeti, in ki se proglašal za inženirja, dasi ni moči izvedeti za šolo, ki bi mu dala ta naslov, tisti kemik torej je zvečer začel na laž staviti sv. Januarija. Najprej se je slišal krepek govor, ki je pripravil sodruge z njihovimi damami v pravo razpoloženje. Vse menihe in redovnice je treba izgnati, cerkve zapreti, kakor dela monsieur Clémenceau na Francoskem, italijansko vlado je treba pognati, ker je ‚klerikalna‘, posest in zakon se morata odpraviti in tako dalje presto prestissimo. Slednjič je pa nastopil ‚kemik‘ Giaccio, da začne z glavno predstavo, in je pokazal občinstvu steklenico s strjeno telečjo krvjo.“

„O, o, o!“

„Ta kri je pomešana — razlaga čudotvorec — z neko kemično substanco, ki sem jo jaz sam iznašel. Boste videli, da ko se zviša temperatura do gotove stopinje, se bo kri raztopila, in zgodilo se bo čisto naravnim potom to, kar se imenuje čudež sv. Januarija. — Vzel je svečo ter približal steklenico plamenu. Sodrugi in sodruginje so napeto opazovali iz daljave ta eksperiment ter se skoro niso upali dihati, da jim ne uide ‚čudež‘. Pa čudeža ni hotelo biti. Preteklo je četrť ure — nič. Kemik je začel steklenico potresati ter je miril občinstvo, češ, vsak čas se bo zgodil ‚čudež‘. A preteklo je pol ure, in še ni bilo nič. Sodrugi so postali nepotrpežljivi. ‚Hitro, hitro!‘ se je slišalo iz občinstva. ‚Potrpite!‘ je prosil kemik, in ker se mu ni hotelo zgoditi po volji, je steklenico držal že čisto nad plamenom ter jo potresal in tolkel po nji, da bi se bila kmalu razbila, češ: tako se dela pri procesiji. Tako je preteklo petdeset minut, bližala se je polnoč, in med splošnim mrmranjem je zaklical neki govornik, da se je čudež zgodil: Vse je tekoče! A nikomur niso pokazali steklenice, neki gledavec, ki je stal v bližini, je celo trdil, da se je po neprestanem potresanju samo od strjene mase odlomilo nekaj koščkov, ki so skakali po steklenici. Pa zato se ni nihče zmenil. Proglasili so, da je dokazano, da so verski čudeži samo sleparstvo in da se vse godi le naravnim potom. Sodrugi so s svojimi damami nato tulili po mestu dolgo čez polnoč ter upili: „Viva l' Asino! Abbasso i preti! — Živel Asino (socialistični list) doli z duhovniki!“

„Ali je pri tem ostalo?“

„Nikakor. Ta kemik je s svojo ‚homogenno maso‘, kakor jo je imenoval, hodil po raznih mestih ter za svoje predstave pobiral tudi vstopnino. V Rimu je pa naletel. Tam je prišlo med občinstvo nekaj pravih kemikov, ki so razkrinkali vso njegovo znanost. Tudi tu se ni hotel zgoditi ‚čudež‘. Občinstva je bilo na tisoče, a ko je le čakalo in čakalo, so začeli upiti, žvižgati, ropotati z nogami, da je bilo kakor v peklu. Čudež se pa le ni hotel

OCEAN Vatikanski muzej

zgoditi. Med pristaši in nasprotniki se je razvnel prepir, kmalu so se začeli dvigati stoli in nastal je velikanski ropot. Dva katoliška kemika sta zahtevala, da se vse ponovi pod najstrožjo znanstveno kontrolo, a kemik Giaccio ni bil s tem zadovoljen. Slednjič je morala policija nastopiti, sodrugi so pa upili in razsajali dalje na ulici. V časopisju so se razvnele dolge debate, in konec je ta, da se niso upali demonstrantje podvreči znanstveni kritiki, ki bi bila dokazala, da so njihovi poizkusi bistveno

čisto drugačni, nego se vrši čudež prave krvi sv. Januarija že skozi stoletja brez vsakih kemikalij ter ob vsaki temperaturi.“

„Ne bodo uspevali,“ je pritrdil fra Alessio. „Take stvari uganjajo že dolgo časa, in samo v načinu je razlika, stvar ostane vedno ista.“

Solnce se je nagibalo k zatonu. Kakor bi se neskončno fin zlat prašek sipal nad morjem in gorami, je žarelo v zraku.

„Z Bogom, dobri Alessio,“ sem se poslovil od redovnika ter mu stisnil v roko miloščino za samostan. „Moram hiteti, da me v gozdu ne vjameta noč in hudoba.“

V mrtvem mestu.

Gorak, svetel dan, nebo jasno, okoli mene sivo zidovje, mrtvo, molčeče, pusto, zadaj mogočna piramida ognjenika. V Pompejih sem.

Spominjam se spisa, ki ga je v tem listu l. 1897. priobčil o Pompejih dr. Fr. Kovačič, ki je našel v slikah nekaj podobnosti s starimi krščanskimi podobami. Tako najde tudi krščanski arheolog marsikaj, kar mu dobro služi pri njegovih preiskavah, saj stojimo tu sredi mesta, kakršno je bilo v prvem stoletju po Kristusu.

In to je, kar nas tako mika, da stopamo z nekim svetim strahom po tem kamenitem tlaku med izkopanim golim zidovjem ter radovedno gledamo skozi hišna vrata v atrij, na dvor, v čumnate, v kopališča, v obednice, na stenske slike in ostanke skulpturnih okraskov. Zdi se nam, da se je svetovna zgodovina za devetnajst stoletij prekinila, in stari Pompejan je nas moderne otroke dvajsetega veka povabil na svoj dom, da ga vidimo, kakršen je bil in je še zdaj. Druga mesta so se nešteto krat porušila in so bila na novo sezidana, sovražniki so jih izropali, domačini so jih prezidali in vsako novo stoletje jim je dalo drugo lice. Tukaj pa je vroči Vezuvov pepel zasul nastajajoče mesto v njegovem najživahnejšem razvoju in pod gorko, varno odejo ohranil neizpremenjeno do danes.

Vse je mrtvo. Izkopani mrličji ležé v muzeju, kakor jih je dohitela smrt. Pek je pripravljajl sveži kruh, ko je prišla nadenj smrt — tam so še črni ogljeni hlebci; ogljena žitna zrna nam kažejo, kak je bil tedaj poljski sad, ogljene in ožgane deske z zapiski dolgov in dolžnikov nam pričajo, kako so delali tedanji kapitalisti, v napoljskem muzeju jih je cela biblioteka.

Povsod smrt in grobna tišina. Samo drobni kuščarji urno tekajo med zidovjem in se skrivajo v špranje, edini prebivavci mrtvega mesta. Niti ptičjega petja ni slišati, ker ni zelene vejice, kamor bi sedel krilatec. V celem mestu ni kapljice vode, da bi si

pogasil žejo, grižljaja kruha, da bi se ž njim okrepčal. Vse je izžgano, izsušeno in zamorjeno. Pa pogleda tuintam s stene na nas kak Herkul, kaka Venera, kak Centaver, naličnih girlandah telovadijo amoreti. A ta kontrast le še bolj osvetljuje moč smrti in minljivosti.

Tako se sprehajamo po vegastem mestnem tlaku, zloženem iz širokih plošč. Pa čimdalje stopamo, bolj se nam oživljajo ti mrtvi kameni in pred očmi nam vstaja nekdanje življenje v svoji burni strasti in pestri razkošnosti. Kar je stari vek vžival in grešil, kar je mislil in ustvarjal, govori tu iz prostorov, ki so ga videli in slišali.

Kaj je bilo staremu veku mesto? Mi si tega ne moremo niti predstavljati, ako ne vidimo pred sabo starega mesta, kakršno je bilo.

Mi živimo v državi, v deželi, v občini, a stari so živeli v mestu. Mi potujemo brez skrbi po dobrih potih ali se vozimo po železnicah v tuje dežele, in daleč od doma vzamemo v roke domači list in izvemo vse novice, kakor bi bili doma, ali si damo pisati dan na dan od svojih rojakov. Naš dom je prostran in se širi vedno bolj po celem svetu.

V starem veku pa je bilo vse življenje in delovanje navezano na mesto. Edino tu je bil meščan varen, nekaj korakov izven mestnega zidu se je bal za svoje življenje. V mestu je dobil vse, česar je želel, zunaj mestnega zidu je pa vladalo barbarstvo. Edino le v mestu je vladalo pravo, zunaj zidovja pa je bilo vse brezpravno in negotovo. Odtod izvira velika ljubezen starih do domovine, a ta domovina je bila le njih rojstno mesto: Atene, Sparta, Rim.

Stari so bili veliki partikularisti, in to ni moglo biti drugače. Prometne in kulturne razmere niso dopustile zavesti splošnega človeškega bratstva, in človeški pogled, ki tako rad obvisi na tem, kar mu je najbližje, se ni mogel razširiti, da bi objel dom in svet v eno celoto.

V Pompejih vidimo jasno izraženo državno-pravno in kulturno načelo antike. Mesto je zidano v grič, obdano s krepkim zidovjem, pota od morske strani vodijo v mesto navkreber in ulice pri mestnih vratih, kjer je moralo biti vendar mnogo prometa, so izredno ozke. Stari niso zaupali nikomur, ki je prišel od zunaj, in zato niso marali širokih avenij in prostornih bulvardov, ki jih mi tako radi vidimo pri kolodvorih. Moderna mesta se široko odpirajo in po tujem prometu štejejo svoj razvoj in napredek. Ko pa stopamo skozi Morska vrata v Pompeje, se spomnimo starih Trojcev, ki so morali razdreti mestno zidovje, da so pripeljali noter lesenega konja, v katerem se je skrival zviti tujec, da je došel v zaprto mesto.

V sredi mesta na vrhu je pravo srce stare občine. Tu so templji božanstev, ki varujejo mesto: Tempelj Pravice, Venere, Avgusta, Merkurija. Bogata svečenica Evmahija je sezidala lepo baziliko, tržno lopo s krasnim stebrovjem, v kateri so se prodajale umetne tkanine in dragoceno blago iz vseh krajev sveta. Tu sem so se dale prinašati v nosilnicah pompejske dame, sem so hodili bogatini, da si nakupijo orientalskih draguljev. Včasih je moralo biti tukaj podobno življenje, kakor ga kaže danes pariški „Bon marché“ ali beneška „Merceria“. In vse to se je vršilo med templji ob vznožju božanstvenih kipov, ki so gospodovali z višine nad mestom in njega prebivalstvom. Več nedovršenih templjev, katerih božanstva so neznana, se opazuje v bližini; nad drugimi je vzvišen tempelj Neptunov, ki gleda čez mestno zidovje na široko morje.

Svoje bogove so imeli na višini, v čistem zraku, v belem marmorju. Blizu njih pa je bila „kurija“, zborovalnica mestnega sveta, tako da je bilo javno življenje najožje spojeno z vero, in da je mestna uprava v senci templjev vživala neko religiozno posvečenje. Sem so hodili mestni očetje bogovom žrtvovati in se posvetovati o občinskih zadevah. Lepi forum s svojim ličnim stebrovjem je pa služil za ljudska zborovanja, za tržišče in za izprehajališče. Tu so se izvedele novice od blizu in daleč. Takrat še ni bilo časnikov in kavarn, in kdor je hotel izvedeti, kaj je novega po svetu, je moral iti vun na trg povpraševat.

Mrliče so nesli iz mesta. Kakšna je morala biti nekdanj rimski Via Appia s svojimi veličastnimi nagrobniki, si moremo danes predstavljati samo, če se izprehajamo po pompejski mrtvaški cesti. Ob glavni cesti, po kateri se je premikal najživahnejši promet, se dvigajo mrliški monumenti, ponosni mavzoleji bogatih rodbin. Kdor se je bližal mestu, je moral skozi ta špalir nemih stražnikov, ki je zvesto varoval dohod. Tako so tudi duhovi rajnih pred mestnim zidovjem bili resni varuhi domači občini proti zunanjemu svetu.

Zato je staro mesto podobno panju čebel. Glavno svetišče mu je matica, okoli katere se vrši vse občinsko življenje. Troti bivajo brez dela po lepih hišah, a delavke sužnji se trudijo s težkimi bremenami na ramah po ulicah. Le majhna odprtina vodi v zunanji svet, in tam ostro pazijo na vsako roparico. Pridejo časi notranjih bojov in rojev, in tedaj mrtve trote pomečejo pred vrata.

Domače mesto je bilo staremu meščanu trdnjava, svetišče in zavetišče. Nikjer drugod ni imel pravice, in kadar je našel zavetje v tujem kraju, je bila to le milost na preklic. Doma pa so ga varovali njegovi bogovi, ki so bili tudi navezani na mestno

zidovje, kot najbolj češčeni someščani. Ta Jupiter, ta Junona sta branila sebe, ko sta branila mesto pred nasprotniki. Tu je imel pa meščan tudi svoje posvečeno ognjišče, svoje penate, domača božanstva, ki jim je žrtvoval hišni oče, da so varovala hišo, tu so bila trupla prednikov, ki so kot polbožanstva iz podzemske dežele teme gledala nazaj na svoje potomce. Tako je bilo v domačem mestu združeno vse, kar je moral ljubiti in častiti, zunaj pa je bilo vse sovražna tujina in zaničljivo barbarstvo.

Čudne se nam zdé te ozke ulice, ki imajo prostora samo za en voz, da se drugemu še umakniti ni mogoče. A promet je moral biti vendar jako živahen, kajti v trdi tlak so kolesa izglodala globoko, jarku podobno sled. Največ blaga so pa prenesli sužnji na svojih ramah. Bilo je mesto pešcev in nosačev. Cesta je globlja, ob hišah je nekoliko vzvišen ozek tlak, sredi ceste je pa vzvišen kamen, tako da je prestopil pešec ulico čezenj kakor čez most. Vozovi so bili na dveh velikih kolesih in so se morali nerodno majati po teh izvoženih ploščah. Imoviti bogatini, ki se vozijo po naših mestih v svetlih kočijah z iskrimi konji, so se dajali prenašati od sužnjev v mehkih nosilkah.

Manjkalo je velikega obrta. Naša mesta s tovarniškimi dimniki in železniškimi zvezami nam širijo gospodarsko obzorje, mednarodni kapitalizem ima v njih ugodno polje in delavske mase se selijo za zaslužkom. Staro mesto je bilo pa mirno in ni poznalo velike špekulacije; kdor je imel prostorno, prijetno hišo in nekaj sužnjev, je bil bogat ter ni vedel, s čem bi si premoženje pomnožil, razen da je dajal morda na posodo na visoke obresti. Suženj je z roko vrtel mlinski kamen, izdelovali so sproti le toliko, kolikor so potrebovali sami.

Hiše so bile pritlične ali kvečjemu enonadstropne, v sredi odkrito dvorišče, obdano od sob za bivanje. Na sredi dvorišča je žuborela fontana in dajala hlad v tem toplem ozračju. Čisto ločene od hiše, odprte le na ulico, so bile majhne taberne, ki jih je dajal hišni gospodar v najem branjevcem in trgovcem. Največ je bil Pompejan tudi doma pod milim nebom, sicer se je izprehajal po foru, se pogovarjal „o politiki“, ki se je sukala večinoma okoli občinskih zadev, šel v gimnazij in v kopališče, da se okoplje, okrepi in si ude namaže z dišečim oljem, potem je krenil v gledišče. Njegov pogled se je radoval slokih stebrov ob templjih in portikih, nebnega azurja in košatih pinij, ki raztezajo svoje vejevje nad vitkimi debli pó ravnini. Zato so pa hišne sobice silno majhne: namenjene so bile samo zato, da je gospodar v njih jedel in spal; čez dan se je zabaval drugod.

Ker to življenje ni porabilo mnogo časa za izdelovanje koristnega blaga, mu ga je preostajalo tem več za gojitev umetnosti. Tu dihamo že v onem ozračju, ki je oživiljalo staro Helado in jo navduševalo za njena krasna umetniška dela. Pompeji so interesantni posebno zato, ker jih je Vezuv zasul v sredi novega stavbnega gibanja. Šestnajst let poprej je hud potres precej razrušil mesto, in hitro se je začela živahna stavbinska delavnost. Arhitektov, kiparjev in slikarjev ni manjkalo; delali so po grških vzorcih hitro in spretno. Zato se pa vidi na ostankih enoten značaj in lahko se zasleduje ista umetniška roka zlasti pri stenskih slikah. Najdejo se še neobdelani stebri, pol dovršene hiše, in marsikateremu umetniku je smrt vzela čopič iz rok ob poldodelani sliki.

Nam, ki pridemo s planinskih krajev v kraljestvo grške arhitekture, se zdé vsi ti stavbinski elementi tuji in nepraktični, in zato ostanejo tudi grške monumentalne stavbe na severu vedno nekaj izposojenega in iz tujine sem prestavljenega. Kajti grška umetnost je izrastla iz južne zemlje, je dihala gorko ozračje, je vzgojena v drugem obnebu in je gledala drugačno prirodo. Kolika razlika med našo gorsko vilo v švicarskem slogu in med zračnim, odprtim stebrovjem klasičnih stavb! Templji nam kažejo grško stavbarstvo v njegovem cvetu in najlepšem razvoju, a ti vzorci so vplivali tudi na zgradbo hiš in so vtisnili celemu mestu svoj značaj.

Vso svojo moč je pokazala klasična umetnost v kiparstvu. Kar je nam les, je bil Grku marmor. Ta lepi, snežnobeli kamen, ki sta ga Grška in Italija tako bogati, je vabil umetnike, da v njem izklesajo podobe, polne življenja in najvišjih vzorov, ki jih je bila zmožna pesniška in verska domišljija starega sveta. Orientska domišljija ne pozna nobenega miru in umerjenega umetniškega ritma, zato se je izgubila v kolosalnih tvorbah in fantastičnih oblikah, ki jih vidimo v ostankih asirskih kraljevih palač in v egiptovskih sfingah in piramidah. Grk pa je bil ponosen na svojo eleganco in na svoj fini takt, v katerem je videl glavno razliko med grško kulturo in med divjim barbarstvom. Ta umetniški čut pa je bil tako razvit, da se kaže tudi v vsej hišni opravi in celo v vsem domačem orodju. Pompejske ostaline so zanimive v vseh malenkostnih podrobnostih, ker vidimo, kako je to ljudstvo umetniško čutilo tudi v vsakdanjem življenju in ni moglo pogrešati umetnosti pri nobeni stvari. A največjo vrednost imajo slike, ki so se ohranile.

Stari pisatelji često pišejo o grškem slikarstvu, a nobena izmed proslavljenih slik se nam ni ohranila. V Pompejih pa so se ohranile freske z zidovja meščanskih hiš, in dasi so te slike bolj plodovi deko-

rativne obrti, nego prave samostojne umetnine, si moremo vendar iz njih ustvariti pojem o nekdanjem slikarstvu.

Mnogo fresk so odnesli v napoljski muzej, mnogo jih je pa ostalo na mestu. Kako neokusno so pobarvane naše sobe z neokretnimi, trdimi in polomljenimi rastlinskimi ornamentami, ki nimajo ne življenja ne pomena! V Pompejih pa je vsa sobna dekoracija arhitektonskega značaja, da razširi perspektivo ozkega prostora in vodi pogled skozi steno v daljne pokrajine in v lična, zračna poslopja. Sobice so, kot sem že omenil, precej majhne, oken manjka, ker so dobivali svetlobo večinoma skozi vrata, odprta na dvorišče, ali pa tudi odzgoraj. Ker je bila svetloba znotraj večinoma medla, so izbirali slikarji krepke, polne barve z ostrimi kontrasti. Slikar je hotel čuvstvo razširiti in ustvariti prijazen razgled na fantastično, zračno arhitekturo, ki jo je pričaral na steno ter ji tako vzel vso njeno težo in neprozornost.

Razdelil je steno v navpična in vodoravna polja, in v srednje polje je naslikal ponavadi kako skupino, vse pa drže vitki, silno fini stebrički kakor lahna, v zraku plavajoča zgradba. Perspektiva je taka, da se ti zdi, kakor bi z višine gledal doli na hišice in templje, ravnine in gričke. Najpogostejše barve so rdeča, rumena in črna, modra je bolj redka, vedno pa so barve močne in žive. Oko je bilo vajeno krepkih barv iz pisane prirode in zato umetniki niso iskali efekta v meglenih, mračnih in meševitih poltonih. Z drzno gracioznostjo so risali svoje fantastične stavbe in jim dali polno, svežo barvo, polno bleska in vesele moči. Odprte lope, hodniki, balkoni, stopnice in oboki oživljajo stene, vse je tako lahko in lično, kot bi sapica nosila po zraku te bajne zgradbe. Na zidcih in girlandah se igrajo krilati geniji, godeči tritoni, leteče viktorije, zmaji in tički; skozi nje se odpre pogled v lepo pokrajino, kjer jeleni vozijo amorete, skačejo levi in medvedi in se prekucujejo kozlički, pavi razgrinjajo svoje perje, orli prežé na plen, tam pa vozi čolnič po morju, in ob obrežju zeleni lep sadni vrt s zlatimi oranžami, vitkimi topoli in širokimi pinijami. Skozi take pokrajine se gubi pogled v daljne templje, v katerih srečavamo znane prikazni starega bajeslovja: Jupiter in Diana, Leda z labudom, Bakhos, obložen z grozdem, Mart in Venera, v zraku plavajoče Hore s sadjem in cvetjem, Vulkan in Tetida — cel Olimp z vso pisano družino. Za bogovi pridejo heroji: Orest in Pilades, Herkul s kijem, Ulis in Ahilej, Perzej in Andromeda, nesrečni Niobidi, Argonavti; tudi zgodovina podaje slikarjem nekaj snovi, in celo genre in tihožitje ne manjkata; živalstvo in rastlinstvo oživljata kompozicijo, in slednjič je zastopana tudi humoristična karikatura. Ves duševni svet starega klasicizma je tako izražen v teh

slikah, ki nam pa zato odkrivajo tudi veliko moralno propalost, v kateri je polagoma ginil tedanji svet. So slike, ki jih ima celo malo sramežljiva laška vlada zaradi njih lascivnosti pod ključem, da niso izpostavljene javnemu ogledu.

Kdaj postaja umetnost nemoralna? Težko je potegniti določeno mejo, ker je več odvisno od namena in ideje, nego od kakega posameznega uda na sliki, a tu se spozna jasno, kako se razkošni kult zunanje lepote brez verskomornalnega pravca ponižuje, dokler se ne izgubi v lascivnosti, ki služi slednjič sama sebi ter postaja ostudna.

Kako hitro mine dan v tem tistem opazovanju! Solnce se nagiba k zatonu, in še nismo prehodili vseh ulic mrtvega mesta. Stopimo v veliko gledišče in sedemo na kameniti sedež v dvigajočem se polkrogu. Priroda sama je ustvarila prva gledišča. Tu je kotlina, in ob pobočju sedé gledavci vrsta nad vrsto ter gledajo navzdol. Tam še stoji pozornica, po kateri so stopali nekdanji igravci na visokih koturnih z maskami na obrazu, pred njimi je prostor za kor, ki je spremljal igro s svojim razmišljajočim monotonnim petjem. Blizu poleg je manjše gledišče, ravno tako pod milim nebom brez strehe, namenjeno za glasbene predstave. Zada pa je kosarna za gladiatorje; tam jih je do osemdeset zaprtih v ječah našlo smrt, ker niso mogli ubežati pepelnatemu grobu.

Več nego polovica mesta še ni izkopanega, kdo ve, kaj še počiva v sivem pepelu?

Sosedni Herkulanium je še zanimivejši od Pompejev, in herkulanske izkopine po umetniški vrednosti presegajo pompejske. V napoljskem muzeju se lahko na prvi pogled ločijo oboje izkopine, ker so herkulanski bronasti kipi iz temnejšega bronu. Dve mesti, tako blizu skup, kakor Loka in Kranj, sta imeli vsako svojo lastno, visoko razvito umetnost, in vendar sta bili le malo važni provincialni mesteci v primeri z velikim Rimom. Iz teh ostankov pa si lahko predstavljamo, kakšen je moral biti stari Rim, ki je kakor solnce zvezde presegal v bogastvu in krasoti male italške nasebine.

Nad Herkulanom stojita danes mesti Portici in Resina, staro mesto je 12 do 30 metrov pod sedanjo površino. Zato ga je le malo odkritega, in treba je iti vanj pod zemljo kakor v rudnik. V temi in prahu se človek muči, da bi kaj videl, in nazadnje prileze umazan na dan, vesel, da zopet vidi solnčno svetlobo. Od l. 1736. izkopujejo že tod, a delo je težavno in drago ter je skoro sto let počivalo.

Od l. 1869. kopljejo zopet, pa manjka denarja. Ravno zdaj premišljujejo, kako bi se osnovala velika mednarodna akcija, ki bi zopet spravila v tir izkopavanje. Treba bi bilo mnogo milijonov lir takoj

vzeti v roko, morda 20, ali 30, ali še več — kdo ve? Saj pri italijanski upravi postajajo milijoni včasih kar imaginarni pojmi. Mislilo se je na to, da bi vse države prispevale, a potem bi hotele razdeliti med se tudi izkopine. Ali se naj vprizori veliko mednarodno nabiranje prispevkov? Vsekako bi morali izginiti obljudeni kraji pod Vezuvom s površja, da bi se izkopal mrtev muzej. Za arheološko vedo bi bil to neprecenljiv dobiček, ker so herkulanske umet-

nine tudi boljše ohranjene od pompejskih in je bil Herkulanium tudi večji in bogatejši.

V katakombah sv. Kalista v Rimu mi je navdušeno pripovedoval moj vodnik, redovnik trapist, da stojimo na predvečer velikih arheoloških najdeb, da je izkopanje Herkulana zagotovljeno in da pridejo brez dvoma na dan stvari, ki bodo ustvarile umetniški zgodovini in starinski znanosti novo dobo.

Čakajmo torej!

(Dalje.)

Književnost.

Straža. Povest. Poljski spisal Boleslav Prus (Aleks. Głowacki). Z dovoljenjem pisateljevim po četrti izdaji iz poljskega prevel Fran Virant. Založila Katoliška Bukvarna v Ljubljani. Cena vezani knjigi s poštnino vred 3 K 52 v. — Dan na dan se bolj kaže, kako velik je vzgojni pomen „Leposlovne knjižnice“. Njena prva knjiga, prevod Bourgetove „Razporoke“, je že razgibala našo leposlovno kritiko, in dasi so se ponekod spotikali nad tendenco „Razporoke“, so morali brez izjeme vsi priznati, da je delo globokega misleca, ki noče samo z lepo obliko omamiti srca, z natančnim slikanjem značajev in nagibov zadovoljiti dušeslovca, ampak tudi nuditi znanstveniku, ki proučuje družabne in splošnokulturne pojave, težavne probleme v razrešitev. Morda je to znamenje, da se vendarle po dolgem času novodobne romantike v leposlovju, uveljavljavi novi klasicizem, da se povzpne iz neprestanih erotiških in vagabundskih motivov, ki so sedaj v navadi, do širših in plodovitejših vprašanj. Socialno vprašanje, ki prevladuje sedaj v političnem stremljenju, zahteva nujno svojega opesnitelja ali pripovedovavca, ne v zmislu Zolovem, ki je proslavljal materialistiške činitelje socialnega razvoja in docela zavozil, ker je popolnoma zanemarjal duševne faktorje, tudi ne tako, kakor tisti novelisti, ki srečajo kje ob vogalu kakega revčka na duhu in telesu in iz njega napravijo zoprno, večno pijano karikatur, ki je samo za to na svetu, da se ob vsakega obregne, je vsem napoti in se nikdar iz klanca ne dvigne, ker ji je po gotovih neizpremenljivih zakonih tako usojeno — ne — treba nam je mislecev, ki ne umejo zgolj opisovati, kar hipoma opazijo in nikoli ne opazujejo, kar vidijo, a ne proučijo, kar zamislijo v trenutku, a do konca ne domislijo. Vse leposlovje, zlasti pri nas, takorekoč kriči po mislih, kar se tiče vsebine, in izdelbi, kar se oblike tiče. Kajti kar imamo dozdej, to ni nobeno zaključevanje iz velike idejne koncepcije, to so semtertja zmetane in od povsodi znešene misli, neprebavljeni vtiski in neizdelani utrinki. Ko se je pri nas v najnovejšem času zopet začel pisati zgodovinski roman, ko je nekdo jel razglabljal o činiteljih v razvoju bizantske kulture, iskati v njej vodilnih misli, smo bili kar presenečeni. Skoro bi dejal, da je bila to za nas nova epoha. Morda je vodila podjetje, ki izdaja „Leposlovno knjižnico“, čisto upravičena misel, da bi se našemu leposlovju dalo veliko pomagati, ako se seznanimo z motivi v najboljših

proizvodih tujega leposlovja. Kajti mislim, da mi nihče ne bo mogel oporekati, ako trdim, da naši literati premalo študirajo in tudi tuja slovstva res premalo poznajo. Zato tudi tretji zvezek „Leposlovne knjižnice“ z veseljem pozdravljamo, ker je gotovo docela izpolnil nalogo, ki si jo je to podjetje v svojem programu stavilo.

„Straža“ znanega poljskega realista Aleksandra Głowackega (Boleslava Prusa) je eden izmed tistih kmečkih romanov, ki — kakor pravijo Nemci — „lahko napravi šolo“, ako ga človek dodobra prouči in vsrka vase tisto čudovito moč, ki veje v njem, in ljubezen do domače grude, ki navdaja junake te kmečke povesti. Roman je odlomek iz dolge tragedije boja poznanjskega poljskega kmeta proti žilavemu, počasi, a neprestano in premišljeno prodirajočemu nemškemu življu. Pisatelj, ki je modern v slabem zmislu te besede, bi bil gotovo ta boj končal s tistim mrkim in bolnim pesimizmom, ki dandanes v nobeni daljši povesti ne sme manjkati. Toda Głowacki ni iz drame napravil tragedije, ampak zmagoslavno oznanjenje, da je poljski rod nepremagljiv. In vzlic temu občuduje v Głowackem umetnika, ki nikdar ne sili na dan s svojo tendenco, ne črti Nemcev, jih ne grdi, in šovinizma ni v njegovi povesti prav nič. Kako dovršeno slika prodiranje luteranskih Nemcev, ki sekajo starodavno poljsko šumo, zajezijo reke, gradijo čedne in trdne hišiče! Kako močno doni po poljski pokrajini Lutrova pesem: „Eine feste Burg ist unser Gott!“

Njim nasproti pa slika poljskega kmeta, Polža. Tako, kakor Głowacki, umejo opisati značaje samo Dickens, Gogolj ali pa starejši klasiki. S Polžem je Głowacki ustvaril pravi tip, ne zgolj posameznega značaja, ki velja za en sam slučaj in v eni sami dobi, to je kmet s tistimi neizpremenljivimi kmečkimi znaki, ki dičijo obdelovavca matere zemlje in se vkoreninijo v njegovem razoranem obrazu, žuljavih rokah in zamišljenih, otožnih očeh. Močan, počasen, konservativen, nezaupljiv in navidez trd. Kar se tiče izvedbe kake misli, manjka temu kmetu — kakor pravi Głowacki — tiste niti, ki veže načrt z izpeljavo. Tu je strašno neroden in nepodjeten. Še krave si ne kupi, dasi ima denarja dovolj in tudi krme. Žena ga more priganjati in njo uboga, kakor dete, dasi jo zmerja z „babo“. Včasih se zdi, da ljubi svojo živino bolj kot ljudi, v resnici pa je njegovo srce navezano na vse, kar ga obdaja v neposredni bližini — tujo vas

že sovraži in se je boji, ravnotako tujih ljudi. Kaj so mu Nemci? Njegovi narodni nasprotniki? Ne — oni so mu tuji, kakor strup, ki si je bogve kako in kdaj izvrtal pot v sok drevesa in ga izpodjeda, dokler ne usahne. Za kaj živi, kaj ljubi, za kaj mrè ta kmet? Za zemljo, za grudo, ki jo je podedoval od svojih prednikov in od katere tujcem tudi za drag denar ne odstopi niti pol pedi. Najlepša stran v „Straži“ je tista, kjer opisuje pisatelj, kako Polž v zgodnjem jutru gre obdelovat svojo njivico in se z zemljo in s svojimi živinčeti pogovarja.

„Neumni kmet! neumni kmet! ... kako je neumen ta kmet!“ ... so kričali vrabci.

„Aha!“ je godrnjal Polž in vihtel bič. „Ko bi vas poslušal, požrešneži, bi kmalu tudi vi poginili za plotom. Zdaj bodo pa še noreli tukaj, ti lenuhi!“ ...

Niti veselja ni imel Polž pri svojem delu niti pri znanja. Ne samo, da so vrabci z vreščanjem kritizirali njegovo delo, da sta mu konja-kostanjevca zaničljivo mahala z repi pod nosom, še brani nista hoteli iti naprej in sta se mu upirali z vsemi silami in vsak kamenček, vsaka pest zemlje mu je na svoj način delala zapreke. Vsakih par korakov sta obstala konja, vsa zdelana, in kadar je Polž zakričal: tihot, otroka! — sta se konja res premaknila, toda brani sta ju zopet zadrževali in vlekli nazaj. Ko odnehata brani, premagani od napora, tedaj pa nagaja zopet kamenje konjema pod kopiti, ali se zapičijo branama zobje, in često se jima kateri odlomi. Tako se mu torej celó zemlja upira, nehvaležnica.

„Slabši si od svinje!“ se je razjezil kmet. „Ko bi svinjo tako česal s ščetjo kakor tebe z brano, se ne bi samo mirneje obnašala, ampak bi še krulila v zahvalo. Ti pa se neprestano upiraš, kakor bi ti delal krivico!“ ...

Za grajano zemljo se je zavzelo solnce in vrglo velikanski snop svetlobe na pepelasto polje, na katerem so se tuintan videle temne ali rumenkaste lise.

„Poglej,“ je reklo solnce. „Ali vidiš ta črni kos zemlje? Tako črn je bil ves hrib, ko je tvoj oče na njem sejal pšenico. Sedaj pa poglej ta rumeni kos: tu že gleda glina izpod prsti in kmalu ti zavzame celo zemljo.“

„Kaj sem jaz temu kriv?“ je odvrnil Polž.

„Ti nisi kriv?“ je šepetala zemlja okoli. „Sam ješ trikrat na dan, in mene — kolikokrat me krmiš? ... Komaj vsakih osem let. Pa koliko mi daješ? Pes bi poginil pri taki hrani. In česa ti je žal za-me siroto? ... Glej — sram me je povedati — z živinskim gnojem skopariš ...“

Kmet je skrušen povetil glavo.

„Sam spiš, če te žena ne spodi, tudi dvakrat na dan; koliko pa daš meni počitka? Vsakih deset let, pa še takrat me živina tepta. In jaz naj bom s tvojim vlačanjem zadovoljna? Poskusi enkrat in ne daj sena in ne nastelji kravam v hlevu, počesi jih samo s ščetjo, in videl boš, koliko boš imel mleka! Poginilo ti bo živinče, občina bo poslala živinozdravnika, da ti pobije ostalo živino in niti žid ne bo kupil kož.“

„Oj, za Boga, za Boga!“ ... je vzdihoval kmet, spoznavši, da ima zemlja prav. Toda kljub pobitosti se ni nikomur smilil v tem trpljenju. —

Nadaljni razvoj povesti brez presenetujočih katastrof mirno in nevzdržno slika boj kmeta s zemljo, svojci, tujci in s svojo lastno počasnostjo in omahlji-

vostjo. Toda v usodnem trenutku ga ne zapusti njegova trdna, uporna in zdrava kmečka narava. Že je hotel prodati svojo zemljo Nemcem, ki so se vgnездili okoli njegovega posestva, mu očedali s svojim umnim gospodarstvom in obrtjo vsak dobiček in od vseh strani pritiskali nanj. Tedaj pa se dvigne iz bolniške postelje njegova na smrt bolna žena in ga roti v mrzlični blaznosti, naj rodne grude ne proda tujcu: „Ti izdajavec! ... ti zatajavec!“ ... je izbruhnila hipoma, grozeč mu s pestjo. „Ti prodajaš zemljo? ... Ti bi prodal celo Gospoda Jezusa židom! ... Naveličal si se biti pošten gospodar, kakor je bil tvoj oče, in hočeš iti potepati se med ljudi? Kam pojde pa Andrejček? ... Hodil bo za tujim plugom ... Kako pa mene pokoplješ? ... Kot gospodinjo, ali kot kočarico?“ ...

Potegnila ga je za seboj in stopila sta na led. Ko sta prišla na sredo reke, je začela zopet Polževka.

„Stoj tu, Judež!“ ... je zaklicala, zgrabivši ga za obe roki. „Ti misliš še prodati zemljo? Jaz ti ne verjamem več ... Poslušaj,“ je dejala v mrzlični razdraženosti. „Če le prodáš, prekolne Bog tebe in fanta ... Ta led se vdere pod teboj, če se ne odrečeš hudičevim mislim ... Jaz ti po smrti ne dam miru ... Nikdar ne boš imel spanja, kajti če bi tudi zaspal, vstanem iz groba in ti bom oči odpirala ...“ Kmet ne proda zemlje in prisili najbolj zagrizenega Nemca, ki je špekuliral na njegovo zemljišče, da odide iz okraja. Lepa oblika se druži z mislijo, da naj bo vsaka kmečka hiša straža proti prodirajočemu tujcu, vsaka ped zemlje svetinja, ob kateri se greje, raduje in kreпча rod za rodom in vsesava vedno pomlajajočo se svežo silo domače zemlje. To bodi krog, iz katerega se naj širi zdrava narodnostna ideja, sloneča na trdi gospodarski organizaciji in nepokvarjeni нравni moči kmečkega stanu.

Spectator.

Znanci. Povesti in orisi. Spisal Rado Murnik. V Ljubljani, 1907. Založil L. Schwentner. 80, str. 190. Cena broš. 2 K, eleg. v platno vez. 3 K, po pošti 20 h več. — Rado Murnik, čigar veseli „Navihanci“ so nas pred par leti izvrstno zabavali, nam je zdaj podal „Znance“. „Znanci“ jim pravi brž zato, ker nekatere teh „povesti in orisov“ že poznamo iz podlistkov naših dnevnikov. Nekaj je resnih, nekaj šaljivih. Kjer se pričinja šala, dovtip, humor — tam je Rado doma. Resnoba se zdi da mu ne pristaja, in črtice resnega značaja v tej knjigi se mu niso kaj posrečile. Lepa je pač „Materino srce“; tudi „Američanka“ ima fino pointo; v ostalih pa zlasti motijo slabe motivacije. Ljudje na primer obolevajo in mró tebi nič meni nič, in bralcu se zdi, kakor da je Radu „navihancu“ tudi to zabava, če se naenkrat za smrt prehladita mati in sin („Mladi kavalir“) ali pa če na osmih straneh grozni „Rekrut“ zakolje svojo Lenko, korporala Temanca in sebe. — Tudi pri „Gorjanskem župniku“ in „Mirjami“ ne moremo verjeti vseh tistih nenadnih bolezni in smrti. — Boljše so torej šaljivke. Prav kratkočasna sta „Abstinenta“, poln dobrih dovtipov „Zaspanè“, „Večni snubač“ je izvrsten, „Petelinski pa Praznoslamski“ sta v svojem genru non plus ultra. — Knjigo daš lahko vsakomu v roko — in to je tudi veliko. Če bi hoteli prerekati malenkostim, bi dejali, da so nam „vojaške litanije“ v „Rekrutu“ neljubo zazvene na uho. Od cerkvenih molitev — šalo strani! Jezik je zelo skrbno

opiljen, brušen — in tropico lepih, pristno slovenskih izrazov pozna Murnik, ki jih bodo mnogi bralci ali pa nemara celo „pisatelji“ šele po „Pleteršniku“ iskali.

Dr. Opeka.

Cerkvena glasba. P. H. Sattner je izdal „Marijine pesmi za mešan zbor in orglje“ (Part. 1'80, glasovi po 50 v. Založila Katoliška Bukvarna v Ljubljani.) Deset pesmi v tem zvezku je pripravnih zlasti za šmarnice; zložene so z izbranim okusom, melodiozne in ne težke. — G. Ign. Hladnik je izdal „Devetnajst Marijinih pesmi“ za solospesve, mešan zbor in spremljavo orgelj. (Op. 51. Cena 2 K, založil skladatelj.) Tudi te pesmi so dobrodošle za majnik.

Vyhubit. Obraz slovenského utrpení. Napsal K. Targo. Nákladem Emila Šolce v Telči na Moravě. Str. 63. — G. K. Targo popisuje v knjižici, ki jo je izdal pod naslovom „Vyhubit“ (Iztrebiti), kratko ali jedrnatost žalostne razmere Slovakov na Ogrskem. Knjižica je sedaj, ko se skoraj vsa omikana Evropa zanima za ogrske Slovake, dobro došla. Na 63 straneh pisatelj piše o mažarski državni ideji, o šolah, političnem življenju na Ogrskem, o državnih uradih, železnicah, obrtu in trgovini, o družtvih in književnosti itd., sploh o vsem, kar more zanimati prijatelja zatiranih Slovakov. V poglavju o sodiščih našteva vse politične pravde proti Slovaku v zadnjih letih. Zlasti zanimivo je poglavje o posledicah mažarizacije, ki je vzrok, da se toliko Slovakov izseljuje iz Ogrske. Na celem svetu ni dežele, iz katere bi se toliko ljudstva izseljevalo kakor iz Slovaške. In vendar Slovaško ni nerodovit kraj. Več prosvete in večja skrb ogrske vlade bi lahko napravila iz Slovaške premožno in zelo prijetno deželo. Slovaško ima dovolj rodovitnega sveta in za veliko obrt je kakor nalašč ustvarjeno. Bedo in revščino na Slovaškem je zakrivila mažarizacija. Mažarske šole učijo

slovaško mladino sramovati se materinskega jezika, svoje rojake zaničevati, sovražiti in preganjati in ko pozneje ti renegati postanejo uradniki, so za denunciranje in preganjanje svojega naroda plačani s sinekurami, višjimi službami, koncesijami. Pregarjati svoj narod — to je na Slovaškem pogoj karijere. In kako vpliva mažarizacija na slovaško prosveto? Ni slovaške univerze, ni tehnike, ni teoloških zavodov, ni srednjih, strokovnih in meščanskih šol, in ljudske šole so izvečine mažarske. Čisto slovaških ljudskih šol ni razen tistih, ki se v njih učé rokodelci in kočarji, ki niso večji mažarskega jezika. Odkod naj se vzamejo slovaški učenjaki, pisatelji, umetniki, odkod omikano meščanstvo, omikani obrtniki in kmetje? Tudi pravopisa se mora Slovak naučiti zasebno. Ako imajo celo v takih razmerah Slovaki vendar književnost, je pravi čudež. Vladni činitelji in vohuni na vse načine ovirajo razvoj slovaške književnosti. Uradnik, profesor, učitelj, zdravnik, gostilničar ne naročuje slovaških listov; ako se vendar kateri najde, je to častna izjema. Naročniki slovaških listov so preganjani, kot bi storili kaj krivega. Kdo naj potem gmotno podpira slovaško slovstvo? In ako Slovaki radi nedostatka svojih lastnih duševnih proizvodov čitajo češke knjige, jih državnemu pravdniku denuncirajo kot „panslaviste“ in „izdajalce domovine“ . . . Najbolj žalostno je — piše pisatelj — da si mora revno slovaško ljudstvo to tiransko mažarizacijo samo plačevati. Slovaške občine si morajo plačevati „notarja“ (občinskega tajnika), ki celo občino mažarizuje in drži v kleščah; občine si morajo plačevati zdravnika, ki drži z notarjem in pomaga mažarizovati, občine si morajo plačevati mažarske otroške vrtce, ki odtujujejo slovaško deco že od tretjega leta. Slovaški narod mora plačevati davek državi, ki dela v njegov pogin. — Uvod naznanja, da knjižica „Vyhubit“ izide v več evropskih jezikih, v Ameriki v angleškem jeziku.

Fr. Štingl.

RUMUNSKA SVATBA

Metelkova antologija.

Poroča dr. E. Lampe.

(Konec.)

Kdaj je Metelko izumil svojo pisavo, koliko časa se je držal svojih črk? Odgovor na to vprašanje nam daje zanimiva rokopisna zbirka, ki jo hrani semeniška knjižnica ljubljanska. To je 41 Metelkovih pridig, ki jih je skrbno spisal in tudi v jezičnem oziru sestavil z največjo pridnostjo. Kar daje tej zbirki posebno vrednost, je njih časoslovni vspeh, ker vidimo iz njih ves razvoj Metelkov od mladih let do pozne starosti kratko pred smrtjo.

Metelko je namreč govoril v ljubljanski stolnici vsako leto na pustni ponedeljek. Vsak teh govorov je čisto izvirno sestavljen, vsak obdeluje drugo snov, tako da se ni nikdar ponavljal. Za zgodovino slovenskega cerkvenega govornišva so ti govori največje važnosti, ker vidimo iz njih, s koliko resnostjo se je ljubljanski pridigar, ki je bil učitelj in vzor ne le v jeziku, ampak tudi v svojih mislih mlajšemu naraščaju, pripravljaj na svoje govore.

Ta panoga slovenskega kulturnega razvoja še ni dovolj preiskana in ocenjena, dasi je važnejša nego marsikateri literarni pojav, o katerem se je že mnogo pisalo. Kdo pa je olikal in izobrazil slovensko ljudsko govorico, da je postala zmožna izražati abstraktne pojme ter služiti za znanstvene razprave? Preprosti narod govori vedno konkretno in njegov besedni zaklad ne presega pojmov, s katerimi izhaja v domačem življenju. Poljedelski narod ima jako razvito besedoslovje za prirodo in za vse predmete in čuvstva svojega domačega življenja, a ker z abstraktnimi pojmi ne misli mnogo, mu tudi jezik ni razvit v tem oziru. Odkod je torej dobila slovenščina svojo gibčnost, s katero more izražati tudi abstraktne znanstvene pojme in jih logično združevati v mislih in sklepih s toliko lahkoto? Ta lastnost našega jezika ni izšla iz ljudstva samega, ker je bilo treba mnogo duševnega dela in navora, da se je jezik v njej olikal in poduševil.

To možnost višje abstrakcije so prvi dali našemu jeziku cerkveni govorniki. Napačno je, ako se meri slovstvo samo po tiskanih knjigah, kajti za široke ljudske sloje je bila govorjena beseda mnogo važnejše izobraževalno sredstvo. Res to ni književnost, ker ni zapisana v knjigah, ni literatura, ker nam ni ohranjena v črkah, vendar je pa pravo slovstvo, živim slovom izražena vzgojevalna misel, služeka resnici in lepoti, ki je ustvarila psiho slovenskega naroda in položila temelj vsemu nadaljnemu duševnemu razvoju našega ljudstva. „V načalê bē slovo“.

Nihče ne ve, koliko premišljevanja in duševnega dela so imeli oni prvi pionirji omike, ki so izkušali abstraktne verske in modroslovne pojme izražati v besedi neukega ljudstva. Mnogo ponesrečenih poizkusov nam priča, da to delo ni bilo lahko, a v teku stoletij so izolikal jezik, da je sedaj sposoben za vsako znanstveno delo.

Take misli nam zbuja rokopis Metelkovih cerkvenih govorov, debela knjiga, čez štiristo ozko pisanih strani. Vse je original v misli in v besedi, in na mnogih ko-

rekturah se vidi, kako skrbno je premišljeval pisatelj vsak stavek, ko ga je pisal in ko ga je pilil, da ga naredi pripravnega za splošno umevanje. Vse je misel, strogo logično razporejena, nobene plitve zgodnice ni v celi zbirki.

Pa naj se bavi ž njo s te strani zgodovinar slovenskega cerkvenega govornišva! Nas zanima tu le zunanja lupina Metelkovega pravopisa, da iz nje spoznamo, kako se je razvijala njegova metelčica.

Prvi govor je z dné 17. februarja l. 1817., zadnji z dné 15. februarja l. 1858. Prvi govor je spisan še popolnoma v Vodnikovem pravopisu z bohoričico. Že takoj v drugem govoru z dné 2. februarja l. 1818. pa imamo Metelkov pravopis dosledno izpeljan v vseh podrobnostih. Torej si je Metelko za svojo privatno rabo sestavil svoj pravopis še za življenja Vodnikovega, takoj ko je po iniciativi Ravnikarjevi sprejel službo profesorja slovenskega jezika, in ne šele po l. 1820. po dunajskem posvetovanju. Njegovi znaki za šumevce, za *lj* in *nj*, za polglasnik in za razne *e* so tu že dosledno porabljeni v celem spisu. Držal se je načela, da imej vsak enoten glas tudi enotno črko, novih črk pa je šel iskat v cirilico ter jih je prilagodil latinski pisavi, pisal pa je strogo fonetično v čistem, lepem jeziku. Danes lahko čisto nepristransko sodimo o njegovem delu in moramo mu priznati, da je njegov sestav bil jako dober in ni zaslužil zasmehovanja, s katerim so ga pozneje pokopali.

Pa on se ni držal trdovratno svoje iznajdbe. Govor z dné 14. februarja l. 1820., je pisan zopet strogo z bohoričico brez vseh primesi, ravno tako zopet naslednja leta do 1825, ko se je zopet povrnil k svoji pisavi, kateri je ostal zvest vseskozi do l. 1845. Torej je pisal sam zase metelčico še dvanajst let potem, ko je bila že uradno pregnana iz šol. L. 1846. se je povrnil zopet k bohoričici in jo je pisal do l. 1855. Naslednje l. 1856. je pa začel mešati bohoričico z gajico. Strešice na šumevce je postavljaj tako nerodno, da se skoro pozna nevolja, s katero jih je pisal. Pa se jih je privadil na stara leta in jih je pisal zvesto do smrti. Po pričevanju te rokopisne zbirke bi bila lahko pisana prej omenjena pesniška zbirka med l. 1817. in 1824.

Pa povrnilo se zopet k pesmicam!

Kekovi pesmi, ki smo ji priobčili na str. 140., sta bili iz Metelkove zapuščine. Metelko je v svojih učencih zbuja ljubzen do materinščine, in da njegove besede niso bile nerodovitne že v prvih časih, in da je vžival tudi posebno zaupanje svojih učencev, nam priča to, da so mu že takoj v početku njegovega učiteljevanja učenci iz bogoslovja in liceja začeli prinašati svoje pesniške izdelke. Tak zgled imamo v Keku že iz l. 1818. Najbrže jih je Metelko spodbujal, naj zlagajo pesmi, da nadaljujejo literarno delo Vodnikovo, pa ne le da jih je bodril k delu, kot vesten učitelj jim je dajal tudi sam navodila v teoriji in tudi v praksi. Ko so mu prinesli svoje pesniške prvence z onim strahom, ki preveva mladega pesnika, kadar se bliža strogemu kritiku

ali celo uredniku, jih je Metelko dobrohotno sprejemal in vzel rimate plodove njih duha in srca na kritično rešeto z isto resnostjo, kakor je popravljajl sicer njih pismene naloge. Vsaki pesmi je pretipal vse ude in ji je prerahljal kosti, ne braneč se temeljitih amputacij, ki so šle včasih tako daleč, da ni ostalo skoro nič več od prvotnega originala. Črtal in popravljajl je Metelko toliko časa, da je zložil skoro sam novo pesem, in ko jo je tako očedil in ogladil, da ni imela nič nespodobnega več na sebi in je bila lepo oblečena ali vsaj pošteno zakrpana, jo je v svoj zvezek na čedno prepisal ter tako sprejel med izvoljenke svojega Parnasa.

En zanimiv zgled imam v rokah.

Metelko je v svojo zbirko spisal osem pesmi nekega P. Našel se je list, na katerem je ta pesnik, podpisan s F. P., spisal sam svojo pesem in Metelko jo je popravljajl. Poslušajmo, kako jo je zakrožil F. P.

P o m l a d.

Poldnevnih krajov gork' véter popaha
Semlo progernivši snég kaj škopni
Kmet jo s' veseljem na polje permaha
Spet obrač' fvoj per drevesu rofi.

Solnze višoko na nebu pergréva
Proti sahodu vezh tak ne hiti
Slavz v' selenimu germu prepéva
Sdavnaj she fhinkov'z sa babzo grizhi.

Sherjav se supet is Lafhkiga sdvigne
Laštovza v' štarimu gnesdu fedi
Urno jo fniza v' gojsde potégne
Poljki fkerjanz pa fejati veli.

Kmezhki mladenzh she sa zhedo prepeva
S verbe mushene pišhalke ravna
Kukovze petje na tanko preshteva
Gornik korajshno vinograd kopa.

Burja tekozhe vode vezh ne vstavlja
Bifro sdaj potok po kamnih fhkrebla
Vezh ne bo semla pod fnegam smersvala
Saj od toplote sdaj shaba regla.

Tam vinška terta mladike poshene
Roshze dušhezhe semtertje zveto
Hribe doline selenje pogerne
Belo osalsha se shlahtno drevo.

Sharki ogrevajo terde buzhelze
Mersle meglize ras-shene zephir
V polju iškrajo se gorke rofize
Ejol vetrovam sapov'duje mir.

F. P.

S to pesmijo si je Metelko zelo glavo ubijal. Skoro nobene vrstice ni pustil pri miru, nekatere kitice je čisto preuredil, črtal na tanko in na debelo, zapisal vrstico, jo zopet prečrtal in popravil, in ko je mislil, da je pesem dobra, jo je spisal v svoj zvezek tako:

P o m l a d.

Veter is Lafhkiga femkaj popaha,
Semljo pokrivši snég mora škopni'.
Kmet jo vesel na polje permaha,
Gré fi obras sa drevéam potit.

Sonze višoko na nebu pergréva,
Proti sahodu prevezh ne hiti,
Slaviz v' selènimu germu prepéva,
Shinkovz se shéni, sa babzo grizhi

Sherjav 's Samorškiga lèfi pobégne,
Laštavze v' štarimu gnesdu fede,
Vurno jo fniza v' gojsde potégne,
Poljki fhkerjanzi fejati velé.

Vfede pastir se med v'jolize v' frédo,
S verbe mushéne pišhalke ravna,
Kukovze pétje preshtéva sa zhédo,
Gornik vesel vinograd kopa.

Vezh ne bo burja po gorah divjala,
Slíhi se pòtok po kamnju fhkreblat.
Vezh ne bo semlja pod fnégam smersvala,
Shaba škobaza na fuho reglat.

Gore prihajajo vse she selène,
Bélo osalsha se vertno drevo.
Tam vinška terta mladike poshène,
Semtertje roshze dišhezhe zvetó.

Sonze omaja buzhelzi noshize,
Mersle meglize rasshène Zefir.
V' polju iškrajo se gorke rofize,
Ejol vetrovam vkasuje zdaj mir.

Tako je Metelko popravljajl pesmi, in potrpežljivi papir priča, koliko truda je to stalo resnega jezika-slovca. Omenjeni pesnik pa je bil najbrže Franc Pirc.

To in ono.

Naše slike. Ruski kmetje poslušajo carski manifest, ki odpravlja roboto. (Str. 197.) Ta slika ruskega slikarja Mjasojedova nas prestavlja za pol stoletja nazaj, ko je car Aleksander II. izdal manifest, ki je osvobodil ruskega kmeta najtršega jarma. Kmetom se zdi ta novica skoro neverjetna. V mnogostoletni sužnosti so skoro otopeli, in zdi se jim kot novica iz drugega sveta. Sami ne znajo čitati, mlad deček jim bere veselo oznanilo, da so osvobojeni. Nezaupno poslušajo, ne vedoč, kaj naj počno s svojo svobodo, kajti dobili so premalo zemlje, da bi mogli na nji srečno živeti. To je velika nesreča ruske države. Danes pretresa vso Rusijo nezadovoljnost kmetov, ki hočejo več zemlje in ki zahtevajo, naj se velika posestva carjeva, velikih knezov in veleposestnikov razdelé, da se bodo mogli preživiti. — Iz Prage pri- našamo danes dve sliki: Ena nam kaže veliko dvorano na

Hradčanih, v prestolnici češkega kralja, druga pa pogled s kraljevega gradu na mesto. Cesar Franc Jožef I. je bival prošli mesec v Pragi, kjer ga je češki narod sprejel z največjim navdušenjem. Madjari se hočejo odcepiti od naše države, in zato je veselo znamenje, da postaja vez med vladarjem in avstrijskimi narodi krepkejša in pristrčnejša. — Ocean (str. 288) je podoba v vatikanskem muzeju, o kateri govori g. dr. Lampe na str. 119., delo grškega umetnika, izkopano blizu Napolja. Glede Pompejev opozarjamo na sliko str. 179. in na slike v „Dom in Svetu“ l. 1897. — Na Rumunskem so buknili prošli mesec krvavi kmečki upori, ki imajo svoj izvor v krivični razdelitvi zemlje. Naša slika (str. 225.) nam kaže rumunsko narodno nošo.

O. Angelik Hribar.

Dne 5. aprila t. l. je umrl v Ljubljani slovenski skladatelj o. Angelik Hribar, splošno priljubljen po svojih pesmih in po ljubeznivem delovanju v svojem duhovskem in glasbenem poklicu.

O. Angelik se je rodil v Tuhinju 3. marca 1843. Šolal se je v Kamniku in Ljubljani. Kot gimnazijec se je lotil glasbe, petja in klavirja in imel v tem izvrstnega učitelja, rajnega Nedveda. Po šesti gimnazijalki stopi v frančiškanski red. Leta 1867. poje novo mašo, po končanih študijah pa postane v Kamniku učitelj ljudske šole, toda leta 1873. ga pokličejo v Ljubljano in mu izroče vodstvo cerkvenega kora. V službi organista je ostal do smrti. Več let je bil kurat v bolnišnici, ki takrat ni imela lastnega duhovnika; bil kurat na Gradu, tudi v prisilni delavnici; dolgo časa bil katehet v Šiški, priljubljen spovednik in pridigar. Ko se je otvorila orgljarska

O. ANGELIK HRIBAR

šola, je takoj prevzel mesto učitelja za klavir, figuralno in gregorijansko petje. Deloval je na tej šoli na strani gospoda A. Foersterja sedemindvajset in pol leta. Vsi orgljarski učenci ga zovejo svojega učitelja.

O. Angelik je bil izboren skladatelj. Zložil je tri lepe latinske maše, dva Requiem in nebroj cerkvenih pesmi, ki so izšle v raznih izdajah. Ob o. Angeliku se lahko studira razvoj slovenske cerkvene glasbe, kajti on se je z njo vred izpopolnjeval. Začetek o. Angelika Hribarja sega v Riharjevo dobo, ko je gospodovala lahka, poskočna melodija v preprosto narodnem tonu. Cecilijanstvo je vpeljalo resno umetno pesem, ki si je le polagoma in s težavami delala pot, a je mogočno vplivalo na vso izobrazbo naših skladateljev, ker jim je odprlo pogled v veliko mednarodno cerkveno umetnost ter jim je ne le v teoriji, ampak tudi dejansko vcepilo znanje in spoznavanje umetniških glasbenih pravil. S tem se je povzdignila slovenska glasba iz prvotnega avtodidaktstva do višje stopinje, na kateri stoji danes. O. Angelik je bil po svojem značaju

bolj nagnjen k naivni, preprosti narodni melodiji in je še do svoje smrti s posebnim veseljem zlagal lahke pesmice za mladino, vendar je resno učenje dvignilo vse njegovo glasbeno čutenje, da stoji med našimi najboljšimi skladatelji. Zato pravi o njem „Cerkveni Glasbenik“ po pravici: „On je trden most, ki je strnil dobo Riharjevo in dobo cecilijansko v lepo harmonijo, v trajno celoto.“

Društvo za krščansko umetnost v Ljubljani.

Tiho in mirno deluje že trinajsto leto to društvo, ki ima že velike zasluge za našo domačo cerkveno umetnost. Iz ravno kar izdanega izvestja za l. 1903 - 1906. se razvidi, kaj je storilo zadnja tri leta. Poglavitno skrb in največ dela je imelo društvo s tem, da je z nasveti, ocenami in z načrti pripomoglo, da se je na Kranjskem tudi zadnje dobo izvršilo lepo število cerkvenih umetnin po pravilih liturgike in krščanske umetniške tradicije. Naj sledé tu načrti za nove stavbe, ki jih je društvo odobrilo:

Podrobni načrti za novo župno cerkev v Gradu, na Bledu (stavbeni svetnik Jos. pl. Vancaš). — Načrt za novo župno cerkev v Cerkljah pri Krškem. — Nova župna cerkev na Polšniku. Načrt skiciral župnik Fr. Avsec. — Načrt za kapelico na Plavžu, župnija Jesenice (konservator Jan. Vurnik). — Načrt za novo cerkev na Hrovači, župnija Ribnica (nadinženir Moric Kirchschrager). Neizvršeno. — Načrt za novo župno cerkev v Javoru pod Ljubljano (inženir Jaromir Hanuš). — Načrt nove cerkve Matere božje na Zaplazu, župnija Čatež pri Trebnjem. (Skice izvršil župnik Fr. Avsec). — Načrt iz stavbinskega oddelka c. kr. deželne vlade za novo župno cerkev v Šmihelu pri Žužemberku. — Načrt za novo cerkev sv. Antona Pad na Viču pri Ljubljani (arhitekt H. Pascher, Gradec). — Načrt za novo župno cerkev v Žireh (Faleschini-Schuppler). — Načrt za novo župno cerkev v Begunjah pri Cirknici. — Načrt za novo kapelico Matere božje na Goričici. — Načrt za novo podružnico v Zalogu, župnija Goriče. Še neizvršeno. — Načrt za novo cerkev Matere božje na Trsatu (arhitekt H. Pascher). — Načrt za novo župno cerkev v Rifenberku na Goriškem (arhitekt H. Pascher). — Načrt za ograjni zid, teraso in stopnice pri novi župni cerkvi na Bledu (arhitekt dr. Maks Fabiani). — Načrt za novo župno cerkev v Sv. Križu pri Kostanjevici. (Nadinženir M. Kirchschrager). — Načrt za novo župno cerkev v Prečini (stavbeni svetnik Jos. pl. Vancaš).

Načrti za prezidavo oziroma povečanje starih cerkva: Načrt za povečanje župne cerkve v Logatcu (arhitekt Ferdinand Trumler). — Načrt za povečanje župne cerkve v Šmarjeti, eventualno nova stavba (stavbeni svetnik Jos. pl. Vancaš). — Načrt za povečanje župne cerkve v Škocijanu pri Turjaku. — Župna cerkev v Mengšu: restavriranje gotskega presbiterija po načrtu Fel. Toman, nova fasada po načrtu stavbenega svetnika Jos. pl. Vancaša. — Škofja Loka: povečanje in prezidava župne cerkve (arhitekt H. Pascher). — Restavriranje podružnice v Kosezah, župnija Št. Vid nad Ljubljano. Glede lepote in liturgične pripravnosti se bo tem stavbam nasproti onim preteklega stoletja smel pač priznati napredek.

Notranja oprava cerkva: Veliki oltar in dva stranska oltarja v novi župni cerkvi na Bledu (stavbeni svetnik Josip pl. Vancaš). — Nov veliki oltar na Colu (Al. Vodnik). — Nov veliki oltar v kuracijski cerkvi v Trnju in v podružnici v Paličju, župnija Slavina (Janez Vurnik). — Nov veliki oltar v kuracijski cerkvi v Št. Petru na Krasu (Fel. Toman). — Nov veliki oltar v župni cerkvi na Koroški Beli (Andr. Rovšek). — Dva stranska oltarja v župni cerkvi v Loškem potoku (Jos. Grošelj). — Nov oltar v podružnici v Tehaboju, župnija Sv. Križ pri Litiji. — Nov

stranski oltar v župni cerkvi v Vipavi (Fel. Toman). — Nov oltar v podružnici v Koflern, župnija Mitterdorf pri Kočevju (Profesor Mis — Aleks. Götzl). — Nov oltar v podružnici sv. Valentina na Jarčjem brdu, župnija Javorje nad Loko. (Profesor Mis — Josip Grošelj). — Nov oltar v župni cerkvi v Budanjah. — Nov stranski oltar v župni cerkvi v Nevljah. — Načrt za dva stranska oltarja v Kamni gorici. — Dva stranska oltarja v podružnici v Brezju, župnija Šmartno pri Litiji (Andrej Rovšek). — Oltarji v kapeli kn.-šk. zavoda sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano. (Jos. pl. Vancaš — Andr. Rovšek). — Oltar pokopališke kapele v Selcih (Jos. Grošelj). — Oltar za kuracijsko cerkev na Nabrežini.

Potem je odobrilo društvo načrte za razno notranjo cerkveno opravilo in sledeče načrte za slikanje cerkva:

Načrti za poslikanje župnih cerkva: na Bohinjski Beli (A. Jebačin), na Koroški Beli (M. Strnen), na Dobravi pri Kropi (Mat. Bradaška), na Homcu (Matej Koželj), v Lešah (M. Bradaška po načrtih prof. Cel. Misa), v Polju (po navodilih profesor C. Misa), v Trebnjem in v Zgornjem Tuhinju (Mat. Koželj).

Dalje je društvo odobrilo sledeče načrte za razne umetnine:

Bled, kipi za veliki oltar in stranska oltarja (Jan. Vurnik). Uršulinska cerkev v Škofji Loki, velika stenska slika (Josip Kastner). — Oltarna slika velikega oltarja na Koroški Beli (Jos. Kastner). — Slika velikega oltarja v župni cerkvi pri Svetem Duhu nad Krškim (Fr. Klemenčič). Za baziliko Matere božje na Sveti Gori pri Gorici je preskrbelo društvo načrt (profesor Cel. Mis) za krasno monštranco in nadzorovalo nje izdelavo (pasar Iv. Kregar). Načrti za prekritje zvonikov na Skaručini (župnija Vodice), na Trsteniku in v Jablanici (župnija Šmartno pri Litiji).

Načrti za orgle so bili odobreni: V župnijskih cerkvah: v Leskovcu, Škocijanu pri Dobravi, Vranji peči, Novem mestu, Zagradcu, Šmihelu pri Novem mestu, Tomišlju, Gorjah, Begunjah (Gorenjsko), Logatcu, Mošnjah, Krašnji, Belicerkvi, Breznici, Šmartno pri Kranju; v podružnicah: v Vojni vasi pri Črnomlju, Novi Štifti, Vrhpolju pri Moravčah, na Križni gori pri Ložu; posebno lepe v kn.-škofij. zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano. Skupaj 20 v štirih letih. Kakor nekdanj za lepe zvonove, tako se je zdaj pri nas vnelo zanimanje za lepe orgle.

Društvo je sodelovalo pri prenovljenju ljubljanske stolnice, pri katerem je bilo glavno delo previdno snaženje Quaglijevih fresk; izvršil ga je g. Anton Jebačin. Reliefe v koru je prenovil g. Andrej Rovšek.

Poleg knjižnice umetniških del se je ustanovil „Škofijski muzej“, ki hrani že lepo število zanimivih predmetov cerkvene umetnosti in je sedaj nastanjen v deželni muzeju v Rudolfinu.

V izveštvju čitamo še nekaj zanimivih razprav. Tajnik društva g. Jos. Dostal razpravlja „O doneskih za topografijo in zgodovino umetnosti na Kranjskem“. Sestavil je dober repertorij knjig in sestavkov o umetnosti na Kranjskem. Ta Dostalov sestavek je izboren pripomoček za vsakega preiskovavca naše umetnosti. G. Fr. Avsec opisuje staro kartuzijansko cerkev v Pleterjah, g. Dostal nekatere stare pečate, in slednjič čitamo o inventarizaciji cerkvenih umetnin na Kranjskem. Tako nam je letošnje izveštvje „Društva za krščansko umetnost na Kranjskem“ veselo znamenje, da živi med nami krepko zanimanje za pravo umetnost in le žeteli je, da bi to društvo dobilo mnogo delavnih članov in gmotnih sredstev, da bi moglo svojo lepo in hvaležno nalogo vedno uspešneje izvrševati.

Deželni muzej Rudolfinum v Ljubljani je izdal poročilo za l. 1906. z več slikami narodopisne vsebine. Iz poročila posnemamo, da so se razne zbirke prošlo leto precej

pomnožile. Muzej si je ogledalo 11.388 oseb. Arheološki oddelek je pridobil rimske izkopine, posebno je napredovala kulturnozgodovinska, narodopisna in obrtna zbirka.

Andrej Rovšek. Slovenska umetnost žaluje za jako pridnim delavcem, podobarjem g. A. Rovškom, ki je umrl prošli mesec v Ljubljani. Po naših cerkvah je jako mnogo njegovih oltarjev in podob. Vidno je napredoval v svoji stroki, vsako nadaljno delo je boljše od prejšnjega, in ustvaril bi bil še mnogo več, če ga ne bi bila zadrževala njegova bolehnost. Umrl je prerano mladi umetnik.

Jugoslovanske noše v Londonu. Angleška slikarska dvojica Adrian Stokes in sogroga je slikala v Dalmaciji, Bosni in Ogrski narodne običaje ter razstavila te slike v Londonu.

Tisočletnica po smrti bolgarskega kneza Borisa.

15. majnika bodo Bolgari obhajali tisočletnico po smrti svojega kneza Borisa. Vladanje kneza Borisa, ki je bil krščen z imenom Mihajl, je zelo imenitna doba v bolgarski politični in kul-

ANDREJ ROVŠEK

turni zgodovini. Zgodovinarji naglašajo tri velike dogodke v življenju in vladanju Borisovem: sprejem krščanstva, začetek in razvoj bolgarske književnosti in delovanje za bolgarsko-narodno idejo. Za Borisove dobe so na Bolgarskem delovali: Sv. Ciril in Metod, Klemen, Naum, Angelar, Sava in Gorazd, ki se skupaj imenujejo sveta sedmorica, sedmipočetnici ali sedmičislenici. Knez Boris je vladal nekoliko desetletij in potem je šel v samostansko zatišje; ali tudi tu je bil neumoren in pogumen varih bolgarskih državnih koristi. Bolgarski pisatelj S. S. Bobčev pravi o delovanju in vladanju Borisovem: „Negovata borba za zapazvane nezavisimostta na Bulgarija i za kragljivane nejnite predeli, za nezavisima čerkva, za kniga i prosveta, negovat visoko-nravstven život są poslužili, da bade začislen kam lika na svetiite!“ — Slavnostni odbor za praznovanje Borisove tisočletnice je poveril profesorja gospoda V. N. Zlatarskega, da ima pri slavnosti slovesni govor o Borisovi dobi, o istem predmetu bodo izdali dve knjižici, eno malo in drugo večjo, ki ji bodeta spisala bolgarska učiteljka I. Trifonov in N. Načev. Himne na čast Borisu zložé Iv. Vazov, K. Veličkov in Stojan Mihajlovski.

Iv. Št.

DR. EDVARD GREGR
nekdanji mladočeški voditelj

Dr. Edvard Grégr. V Pragi je umrl prošli mesec dr. Edvard Grégr, bivši voditelj mladočeške stranke. Bil je izvrsten govornik, v politiki velik „podiravec“. On je s svojo agitacijo največ pripomogel, da je propadla staročeška stranka. Ustanovil je „Narodne liste“, katerim je bil lastnik. V državnem zboru je govoril proti predlogu kneza Lichtensteina o verski šoli. Zadnja leta je zaradi bolezni umolknil.

Fr. Zgoda (Křen). V Dubanah na Moravskem je umrl Fr. Zgoda, kaplan, znan hanaški pisatelj, ki je pisal pod psevdonomom A. Křen. Umrl je bil rojen v Kojetinu l. 1861., gimnazijske in bogoslovske študije je dovršil z Olomucu, kjer je bil l. 1887. posvečen za duhovnika. Služboval je kot kaplan na več mestih, najdalje je bil v Dubanah, kjer je tudi umrl. Zgoda je v mnogih spisih posnemal nepozabnega moravskega pisatelja V. Kosmáka. S spretnim peresom je napisal veliko lepih črtic iz življenja Hanakov. Samostojni spisi izpod peresa Křena so: „Strýčkovy rozumy (dva zvezka) — Strýčkové z Moravy — Tři hanácké příhody — Pod hanáckým nebem — Na té naši Hané (trije zvezki) — Obrázky ze života“. Vsi ti spisi so izšli v založništvu R. Prombergera v Olomucu. Razen tega je Křen spisal mnogo podlistkov in črtic, ki so raztresene po raznih časnikih in listih. Nekateri Křenovi spisi so izšli v drugi izdaji in nekateri so popolnoma pošli. Křen je spisal dosti, ali vendar ne mnogo in gotovo ne toliko, kolikor bi bil mogel napisati, ako bi bil živel v drugih razmerah in okolnostih. Njegovim spisom se očita, da je v njih preveč tendence. Mora se pa pomisliti, da je Křen živel in deloval med ljudstvom in je čimdalje bolj spoznaval senco in svetlobo njegovega značaja; radi tega ni pisal samo o ljudstvu ampak tudi za ljudstvo! Ni pisal ljudstvu samo za trenutno zabavo, ampak je hotel nanj tudi moralno vplivati. Odtod Křenova tendenca, ki pravzaprav vrednost njegovih spisov še povečuje. Křen naravnost nikjer ne moralizira, ampak s preprostim pripovedovanjem zna tako vplivati, da mora tudi najbolj trdi bravec tupatam pri čitanju zasolziti.

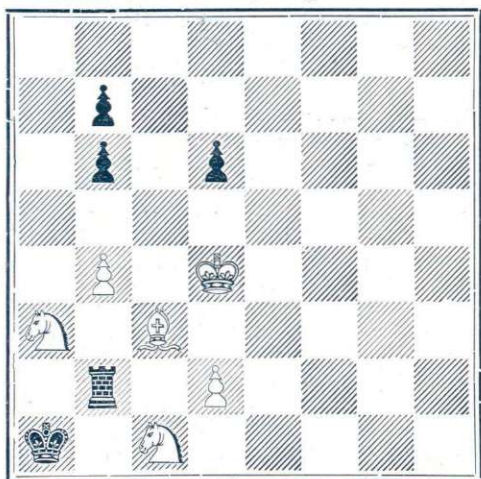
Fr. Št.

Šah.

Prireja A. Uršič.

Naloga 285.

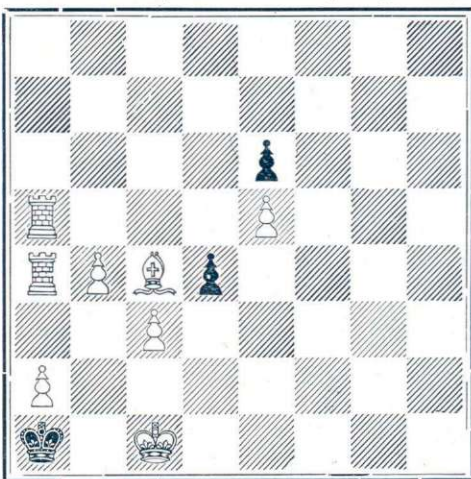
A. Uršič. (Original.)

Mat v peti potezi.

Naloga 286.

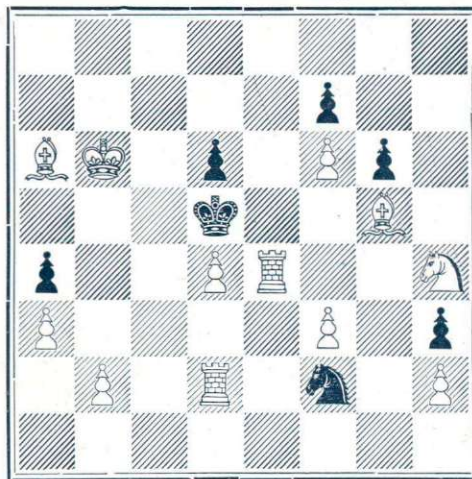
V. Holst Kjöbenhavn. (Original.)

Mat v četrti potezi.

Naloga 287.

A. Uršič. (Prva objava.)

Mat v tretji potezi.

Rešitev nalog za februar in marec.

Nal. 267. 1. Db2, h3; 2. Da3! itd.; 1—Ka7; 2. b6+ itd.; 1—Kc5; 2. Lg1+ itd. — Nal. 268. 1. Dh8, Kxf5; 2. Dh7+ itd.; 1—Kxd5; 2. Da8+ itd.; 1—Kf3; 2. Sg5+ itd.; 1—g2; 2. De5+ itd. — Nal. 269. 1. Kg4, d5; 2. Lg3 itd.; 1—Kd5; 2. Dd3+ itd. — Nal. 270. 1. d3, Kf6; 2. Lf5 itd.; 1—Kd6 2. Lc5 itd. — Nal. 271. (s črnim Tf3!) 1. De1 ~ 2. D p. S mat. Nal. 272. 1. Dg7 ~ 2. D, L mat. — Nal. 273. 1. Lg1 c1D; 2. De4+ itd.; 1—f5; 2. Da5 itd.; 1—Kc5; 2. f2—f3+ itd.; drugo lahko — Nal. 274. (z belim p h5) 1. Td8, SxT; 2. Sc5 itd.; 1—KxS; 2. Te8+ itd.; drugo lahko. — Nal. 275. 1. Kb4, e5;

2. Kb3 itd.; 1—Ke5; 2. Kc4 itd. — Nal. 276. 1. Tg5, K+g5; 2. Df7 itd.; 1—Ke6; 2. Tg6+ itd. — Nal. 277. 1. Teb ~ 2. D, L, T mat. — Nal. 278. 1. Sd8 ~ 2. D, T, S p mat.

Razno.

Slovenski šahovski mojster g. M. Vidmar je igral hkrati v kavarni hotela „Union“ v Ljubljani 29 partij. Dobil je 23 partij, 1 izgubil in 4 remisiral! Čestitamo k takim uspehom! Želimo najlepšega uspeha pri turnirjih, posebno v Karlovih varih, kjer se prične turnir letos dne 20. avgusta. V Ostendu se je začel turnir dne 30. marca, 3 glavni turnirji se začnejo dne 30. junija. V Stuttgartu so začeli delavci izdajati svojo šahovsko rubriko, da izpodrinejo demoralizujočo igro s kvartami.